

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ:
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΤΜΗΜΑ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.

Η ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1941 - 1946.

Κακούλη Φωτεινή

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επόπτης Καθηγητής: Ανδρέας Ανδρέου

Βαθμολογητές: Βλάσης Βλασίδης, Σοφία Ηλιάδου – Τάχου

ΣΙΑΤΙΣΤΑ, ΜΑΪΟΣ 2022

ΦΥΛΛΟ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

1. Επόπτης: κ. Ανδρέας Ανδρέου

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος Βαθμολογητής: κ. Βλάσης Βλασίδης

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος Βαθμολογητής: κ. Σοφία Ηλιάδου – Τάχου

Βαθμός:

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός:

Η συγγραφέας Κακούλη Φωτεινή βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο της παρούσης διπλωματικής εργασίας είναι αποτέλεσμα προσωπικής μελέτης και εργασίας και έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Ανδρέα Ανδρέου για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, την επιστημονική του καθοδήγηση, τις υποδείξεις του, την επιμονή του, τη συμπαράστασή του αλλά και το ενδιαφέρον του. Ευχαριστώ ακόμη τους καθηγητές μου, κυρία Σοφία Ηλιάδου – Τάχου και τον κύριο Βλάση Βλασίδη για τις επισημάνσεις τους και τις πολύτιμες συμβουλές τους.

Ευχαριστώ επίσης τους Σιατιστινούς: κύριο Γιάννη Τριανταφύλλου, κύριο Δημήτρη Σιάσιο, και κυρία Βασιλική Σιάσιου, για το υλικό που μου δάνεισαν και τις συζητήσεις που κάναμε σχετικά με την περίοδο της Κατοχής, την κυρία Καλλιόπη Μπόντα – Ντουμανάκη για τις χρήσιμες πληροφορίες και συμβουλές που μου έδωσε, τον κύριο Γεώργιο Μπόντα για το υλικό και τις κουβέντες που είχαμε, τον κύριο Θωμά Θεόδωρόπουλο, τον κύριο Αναστάσιο Δάρδα και την κυρία Περιστέρα Βαρβέρη, για το υλικό που μου εμπιστεύτηκαν και μου δάνεισαν.

Επίσης ευχαριστώ όλους τους εργαζομένους στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και στις βιβλιοθήκες για το υλικό που μου προσέφεραν έτσι ώστε να ολοκληρώσω την εργασία μου. Ευχαριστώ ακόμη και όλους τους ηλικιωμένους (επιζώντες του Πολέμου) για τις προφορικές μαρτυρίες που μου έδωσαν σχετικά με την περίοδο της Κατοχής.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένεια μου για όλη την υπομονή αλλά και τη στήριξη που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Φωτεινή Κακούλη

*Στον καθηγητή μου και στην
οικογένειά μου...*

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	9
ABSTRACT.....	10
Κεφάλαιο 1:.....	10
Εισαγωγή.....	11
1. Γενικό πλαίσιο έρευνας.....	11
2. Μεθοδολογία.....	15
Κεφάλαιο 2:.....	20
Β` Παγκόσμιος Πόλεμος: η Ιταλική Κατοχή στη Δυτική Μακεδονία.....	20
2.1. Εισαγωγή.....	20
2.2. Η περίοδος της ιταλικής κατοχής της Σιάτιστας.....	23
2.3. Η λειτουργία του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας την περίοδο της ιταλικής Κατοχής.....	24
2.4. Ελλείψεις τροφίμων και συναλλαγές προϊόντων στη Σιάτιστα.....	25
2.2.1. Διοικητική οργάνωση της περιοχής.....	27
2.2.2. Ο ρόλος της Ρωμαϊκής Λεγεώνας.....	29
2.5. Η δημιουργία της ένοπλης αντίστασης.....	30
2.5.1. Καταστολή της αντίστασης από τους Ιταλούς.....	32
2.6. Το τέλος της ιταλικής Κατοχής από τη Δυτική Μακεδονία – Μάχη του Φαρδύκαμπου.....	34
2.7. Οι μάχες Βίγλας και Φαρδύκαμπου.....	36
2.8. Η νυχτερινή ενέδρα.....	37
2.9. Η διεξαγωγή της μάχης.....	37
2.9.1. Αποτίμηση της μάχης του Φαρδύκαμπου.....	42
2.10. Η δημιουργία αντίστασης προς τον ΕΛΑΣ.....	45
Κεφάλαιο 3:.....	47
Β` Παγκόσμιος Πόλεμος: η περίοδος της Γερμανικής κατοχής.....	47
3.1. Εισαγωγή.....	47
3.2. Η περιοχή της Κοζάνης πριν από την εισβολή των Γερμανών.....	49
3.3. Οι Γερμανοί στη Σιάτιστα, ζημιές στο Τραπάντζειο Γυμνάσιο και στην Παλαιοντολογική συλλογή.....	52
3.4. Η συνεισφορά της Σιάτιστας στην αντίσταση.....	53
3.5. Σφαγές κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής.....	54
3.5.1 Η επιχείρηση κατά της Ερμακιάς.....	55
3.5.2. Η σφαγή στους Πύργους Εορδαίας.....	56
3.6. Συμπεράσματα.....	58

Κεφάλαιο 4:	64
Η Σιάτιστα την περίοδο του Εμφυλίου.....	64
4.1. Εισαγωγή	64
4.2. Ο ρόλος των σλαβόφωνων της περιοχής και το Μακεδονικό Ζήτημα	67
4.3. Η Σιάτιστα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου	69
4.3.1. Η αντίσταση στο Βούρινο	69
4.4. Αποτίμηση του Εμφυλίου στην περιοχή της Σιάτιστας	70
Κεφάλαιο 5:	73
Συμπεράσματα	73
Βιβλιογραφία	74
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	80

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία αναλύει την περίοδο της Κατοχής. Πιο συγκεκριμένα ασχολείται με τα γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο αυτή στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας και ειδικότερα στη Σιάτιστα από το 1941 έως το 1946. Στη συγκεκριμένη εργασία γίνονται αναφορές σε γεγονότα που έλαβαν χώρα λίγο πριν ή λίγο μετά από αυτό το χρονικό φάσμα με σκοπό να γίνει κατανοητή η ιστορία της Σιάτιστας. Ο βασικός στόχος της εργασίας ήταν να αναζητηθούν, να συγκεντρωθούν και να καταγραφούν πληροφορίες και γεγονότα που σχετίζονται με την Κατοχή και τον Εμφύλιο Πόλεμο στη Δυτική Μακεδονία και συγκεκριμένα στη Σιάτιστα. Το υλικό της εργασίας περιλαμβάνει τις μνήμες των ανθρώπων της περιόδου εκείνης οι οποίοι μου εξιστορήθηκαν προσωπικά τους βιώματα και προσωπικές ιστορίες, οι οποίες έχουν χαραχτεί στη μνήμη. Η μέθοδος που αξιοποιήθηκε για την ολοκλήρωση της παρούσης εργασίας είναι η χρονολογική. Επίσης μελετήθηκαν βιβλία, εγχειρίδια, επιστημονικά άρθρα και άρθρα εφημερίδων. Επιπλέον μελετήθηκαν και παρουσιάζονται χειρόγραφες γραπτές αφηγήσεις προσώπων που δεν είναι πλέον στη ζωή αλλά συμμετείχαν ενεργά στον Πόλεμο και την Κατοχή. Από όλα αυτά, εκτός από τη χρονική σειρά των γεγονότων, είναι φανερό και οι τοποθεσίες στις οποίες έλαβαν χώρα σημαντικές μάχες, αλλά και οι δυσκολίες που προέκυψαν την περίοδο αυτή, καθώς και τα συναισθήματα των κατοίκων.

Λέξεις Κλειδιά: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Κατοχή, Σιάτιστα, αντίσταση

ABSTRACT

The present postgraduate thesis analyzes the period of the Occupation. More specifically, it deals with the events that took place during this period in the region of Western Macedonia and especially in Siatista from 1941 to 1946. In this work, references are made to events that took place shortly before or shortly after this time range in order to understand the history of Siatista. The main goal of the work was to search, gather and record information and events related to the Occupation and the Civil War in Western Macedonia and specifically in Siatista. The material of the work includes the memories of the people of that period who told me their personal experiences and personal stories, which have been etched in the memory. The method used to complete this work is the chronological one. Books, textbooks, scientific articles and newspaper articles were also studied. In addition, handwritten written narratives of people who are no longer alive but actively participated in the War and the Occupation were studied and presented. From all this, apart from the chronology of events, it is obvious the locations where important battles took place, but also the difficulties that arose during this period, as well as the feelings of the inhabitants.

Keywords: World War II, Occupation, Siatista, civil disobedience

Κεφάλαιο 1:

Εισαγωγή

1. Γενικό πλαίσιο έρευνας

Το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου την 1η Σεπτεμβρίου το 1939 σηματοδότησε την έναρξη της μελανότερης περιόδου παγκοσμίως για την ανθρωπότητα. Οι βίαιες ένοπλες συγκρούσεις όσο και οι πολιτικές εξελίξεις επηρέασαν αρχικά έμμεσα και κατόπιν άμεσα την Ελλάδα η οποία εισήλθε στον Πόλεμο σχεδόν από την αρχή της διεξαγωγής του λόγω διάφορων παραγόντων που έχουν διερευνηθεί ιστορικά όπως για παράδειγμα της γεωγραφικής της θέσης.

Η χώρα παρά την ιδεολογική ταύτιση του μεταξικού καθεστώτος με τη Ναζιστική Γερμανία τοποθετήθηκε από την αρχή στο πλευρό της Δυτικής Συμμαχίας με τη θέση αυτή να ανακοινώνεται επίσημα την 28η Οκτωβρίου 1940 με την άρνηση του Ιωάννη Μεταξά στο τελεσίγραφο Μουσολίνι (το οποίο παραδόθηκε από τον Ιταλό Πρέσβη Εμμανουέλε Γκράτσι), με το οποίο απαιτούσε την ελεύθερη διέλευση του ιταλικού στρατού στο ελληνικό έδαφος από την αλβανική μεθόριο.¹

Την 28η Οκτωβρίου 1940 κηρύχτηκε ο πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας. Η Ιταλία ηττήθηκε και οπισθοχώρησε υπό την πίεση του ελληνικού στρατού στο εσωτερικό της Αλβανίας. Ο ελληνικός στρατός μέχρι τον Δεκέμβριο του 1940 είχε εισχωρήσει στα εδάφη της Αλβανίας και είχε καταλάβει τις πόλεις της Β. Ηπείρου Ερσέκα και Μόραβα (21/11/1940), το Λεσκοβίκι (22/11/1940), την Κορυτσά (22/11/1940), την Πρεμετή (3/12/1940), το Δέλβινο (5/12/1940), το Πόγραδετς, την παραλιακή επαρχία των Αγίων Σαράντα (6/12/1940), τη Δερβίτσιανη, το Αργυρόκαστρο (8/12/1940) καθώς και τη Χειμάρρα.

¹Φλάισερ, Χ., (1988), *Στέμια και Σβάστικα. Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941-1944*" τόμος 1ος, Αθήνα, σ. 23.

Οι αποτυχίες των Ιταλών οδήγησαν σε σύσκεψη ανάμεσα στους Ιταλούς και τους Γερμανούς στις 19/20-1-1941 στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας όπου αποφασίστηκε η επίθεση των Γερμανών κατά της Ελλάδας. Οι Ιταλοί στην προσπάθειά τους να σώσουν την τιμή του στρατού τους, χωρίς την επέμβαση της Γερμανίας, μετέφεραν νέες στρατιωτικές δυνάμεις και εφόδια για μία νέα επιχείρηση, η οποία ονομάστηκε "Εαρινή Επίθεση". Ηγέτης της αναφερόμενης επιχείρησης υπήρξε ο Μουσολίνι. Η επίθεση αυτή απέτυχε ξανά. Η ελληνική νίκη απέναντι στις ιταλικές δυνάμεις αποτέλεσε την πρώτη νίκη συμμαχικών δυνάμεων απέναντι σε δυνάμεις του άξονα από το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

Στις 2 Μαρτίου του 1941 γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις εισέβαλαν στην Αλβανία και από εκεί εισχώρησαν στα ελληνικά σύνορα πάνω από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα στα οχυρά της γραμμής Μεταξά. Στις 6 Απριλίου του ίδιου έτους οι Γερμανοί επιτέθηκαν στην Ελλάδα με αποτέλεσμα η χώρα να υποκύψει στην ισχυρή αυτή επίθεση των Γερμανών.² Οι άλλοτε φιλικές σχέσεις Γερμανίας - Ελλάδας είχαν μετατραπεί σε σχέσεις κατακτητή και κατακτημένου.³ Η σύμπτυξη του στρατού στο αλβανικό μέτωπο ξεκίνησε στις 13 Απριλίου του 1941 και στις 18 του ίδιου μήνα αυτοκτόνησε ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξανδρος Κορυζής γιατί πληροφορήθηκε πως το ελληνικό μέτωπο κατέρρευε. Μέχρι τα τέλη Μαΐου του 1941 οι Γερμανοί είχαν υποτάξει το σύνολο της χώρας. Οι ίδιοι διατήρησαν υπό τον έλεγχό τους τις σημαντικότερες στρατηγικά περιοχές της Ελλάδας.

Στις 11 Σεπτεμβρίου του 1941 αναγγέλθηκε η ίδρυση του εθνικού Δημοκρατικού ελληνικού Συνδέσμου (Ε.Δ.Ε.Σ) από το Ναπολέοντα Ζέρβα ο οποίος και ανέλαβε την ηγεσία του. Ανήγγειλαν επίσης την ίδρυση των Εθνικών Ομάδων Ελλήνων ανταρτών (Ε.Ο.Ε.Α) ως ένοπλου τμήματος του (Ε.Δ.Ε.Σ). Στις 27 Σεπτεμβρίου του 1941 ιδρύθηκε το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Ε.Α.Μ με τη συνεργασία των κομμάτων Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας, Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας και Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας.

Περισσότερο μαζική από τις αντιστασιακές οργανώσεις κατάφερε να γίνει το Ε.Α.Μ. Το Φεβρουάριο του 1942 η κεντρική επιτροπή του Ε.Α.Μ αποφάσισε την

²Παπαδόπουλος, Κ., (2015), *Νεκροί και Μνήμες - Αιώνιο Μνημόσυνο στους ηρωικά πεσόντες Ευρυτάνες κατά το Έπος του 1940 - 1941*, Αθήνα, σσ. 26 – 29.

³Δορδανάς, Σ., (2004), *Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία (1941 - 1944)*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, σ. 16.

ίδρυση ένοπλων ανταρτικών σωμάτων στα οποία δόθηκε η ονομασία Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (Ε.Λ.Α.Σ) στις 28 Ιουλίου 1942. Επικεφαλής τους ορίστηκε από το Ε.Α.Μ ο γεωπόνος από τη Λαμία Θανάσης Κλάρας, ο οποίος έλαβε αμέσως το ψευδώνυμο Άρης Βελουχιώτης.

Τον Οκτώβριο του 1942 ιδρύθηκε η οργάνωση Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση (Ε.Κ.Κ.Α) με αρχηγό τον Δημήτριο Ψαρρό, η Εθνική Αλληλεγγύη, η Πανελλήνια Ένωση Αγωνιζόμενων Νέων (Π.Ε.Α.Ν), τα ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ, η Έφεδρων Αξιωματικών Πατριωτική Οργάνωση (Ε.Α.Π.Ο), η Ιερή Ταξιαρχία και η Ομοσπονδία Ελληνικών Ναυτεργατών Οργανώσεων (Ο.Ε.Ν.Ο).⁴ Άλλες οργανώσεις υπήρξαν επίσης η Επιτροπή Εθνικής Σωτηρίας, το Μέτωπο Εθνικής Σωτηρίας, η οργάνωση Μπουμπουλίνα, η Ε.Σ.Ε.Α (Ενωσις Συμπολεμιστών Εθνικού Αγώνα) και η Π.Α.Ο (Πανελλήνιος Απελευθερωτική Οργάνωση).⁵

Το τέλος του Β` Παγκόσμιου Πολέμου σηματοδοτεί την έναρξη του εμφυλίου πόλεμου στην Ελλάδα (1946-1949) ανάμεσα στον Ελληνικό Στρατό και τις Αντάρτικες Ομάδες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας που υποστηριζόταν από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος. Ο Εμφύλιος πόλεμος ήταν ο χειρότερος από όλους τους πολέμους καθώς άφησε τεράστιες και μακροχρόνιες πληγές, με χειρότερη αυτή του διχασμού ενός λαού ο οποίος παρέμεινε για τις επόμενες δεκαετίες. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος, εκτός από το προφανές ελληνικό ενδιαφέρον, είχε και έχει σημαντικό διεθνές ενδιαφέρον διότι α) αποτέλεσε την πρώτη σοβαρή έκφραση του ψυχρού πολέμου, β) αποτέλεσε παράδειγμα αποφυγής, γ) συνεχίζει να χρησιμοποιείται ως περίπτωση ανάλυσης αιτιών, διάρκειας και τερματισμού, σφοδρότητας και συνεπειών ενός εμφυλίου πολέμου. Ξεκίνησε το 1943, ίσως νωρίτερα και τελείωσε το 1949.⁶

Ο Εμφύλιος είχε ως αποτέλεσμα εκτός από το θάνατο χιλιάδων ανθρώπων και τον ξεριζωμό των περισσότερων και την περαιτέρω οικονομική κατάρρευση της

⁴ΦΕΚ 115Α/20 - 09 - 1982, Νόμος 1285.

⁵Γενικό Επιτελείο Στρατού, Εθνική Αντίσταση 1941 – 1944.

⁶Ο Brewer αναφέρει στο βιβλίο του ότι οι εσωτερικές αψιμαχίες μεταξύ Ελλήνων ξεκίνησαν στην Αίγυπτο τον Ιούλιο του 1941 όπου υπήρχε ελληνικός στρατός αποτελούμενος από δεκαοχτώ χιλιάδες στρατιώτες. Brewer, D. (2016). *Greece, the decade of war: occupation, resistance and civil war*. Bloomsbury Publishing; Για τις πρώτες συγκρούσεις μεταξύ των Ελλήνων βλ. επ. Γεωργόπουλος, Ε. (2000), *Εμφύλιος Πόλεμος 1942-1944, το πρώτο αίμα*, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.

χώρας. Το βίωμα του θανάτου, του φόβου και του εξευτελισμού, της οικονομικής καταστροφής, της φυλακής, της εξορίας, της προσφυγιάς, της διάλυσης των οικογενειών, του βίαιου αποχωρισμού είχε για εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους, γυναίκες, άνδρες, ακόμη και παιδιά, κυρίως για τα παιδιά, καθοριστική επίδραση στη ζωή τους. Για τους ηττημένους, ιδιαίτερα, οι συνέπειες ήταν ασύγκριτα οδυνηρότερες. Υποχρεώθηκαν να ζουν, για δεκαετίες, στον φόβο και στην σιωπή.⁷

Στις παραπάνω δύο διακριτές ιστορικές περιόδους, η εξέταση της περιοχής της Σιάτιστας της Δυτικής Μακεδονίας παρουσιάζει αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον για τους παρακάτω λόγους:

(α) Η Σιάτιστα αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό και οικονομικό κέντρο της περιοχής κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη συνεχίστηκε και τον 20ό αιώνα καθώς σε αυτήν διέμεναν έμποροι, επιχειρηματίες και άνθρωποι του πνεύματος της περιοχής.

(β) Λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της μορφολογίας του τοπίου, αποτέλεσε ένα φυσικό αμυντικό οχύρωμα για αντάρτες τόσο κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και του Εμφυλίου Πολέμου.⁸ Παράλληλα, η θέση της στο σταυροδρόμι ανάμεσα σε Καστοριά, Κοζάνη και Γρεβενά δημιουργεί ένα «φυσικό» σημείο ελέγχου των δρόμων προς αυτές τις πόλεις.

Οι κατακτητές τοποθετούσαν τις δυνάμεις τους, εκτός βέβαια των μεγάλων πόλεων και των στρατηγικών, στις επαρχιακές πόλεις και φρόντιζαν να κρατούν ανοικτούς τους δρόμους, οδικούς και σιδηροδρομικούς τοποθετώντας φρουρές σε κόμβους, γέφυρες και άλλα επίκαιρα σημεία. Για παράδειγμα, οι Ιταλοί συγκέντρωσαν τις δυνάμεις τους στις μεγάλες πόλεις, στα μέρη που ήταν επίφοβα για εχθρική απόβαση και όπου θεωρούσαν ότι υπήρχε μεγαλύτερος κίνδυνος εξέγερσης. Στις πιο απόμακρες ορεινές περιοχές, για τις οποίες κατακτητές ούτε ενδιαφέρθηκαν αλλά ούτε μπορούσαν να ελέγξουν, εξελίχθηκε το αντάρτικο και διαδοχικά τέθηκαν εκτός κρατικού ελέγχου. Με αυτόν όμως τον τρόπο εγκατέλειψαν σχεδόν ολόκληρες περιοχές χωρίς φρούρηση. Στις περιοχές όμως που παραχωρήθηκαν στους

⁷Μαραντζίδης, Ν., (2020), *Το επίμονο παρελθόν του εμφυλίου πολέμου*, εφημερίδα: Η Καθημερινή.

⁸Χατσιούλης, Μ., (2012), Σιάτιστα: Έξι αιώνες ζωής, εκατό χρόνια ελευθερίας, Τα Σιατιστινά (5), σελ. 17.

Βούλγαρους, οι κατακτητές εφάρμοσαν συστηματική απεθνικοποίηση των ελληνικών χωριών εκδιώκοντας ή εξοντώνοντας τους πληθυσμούς, κλείνοντας σχολεία, κάνοντας κατασχέσεις περιουσιών, φυλακίζοντας και εκτελώντας αμάχους.

(γ) Η ιστορική έρευνα δεν έχει επικεντρωθεί στα ιστορικά δεδομένα της περιοχής κατά τη διάρκεια των δύο περιόδων αναφοράς. Ενδεικτικά, οι προϋπάρχουσες έρευνες επικεντρώνονται στην ανάλυση των ιστορικών γεγονότων στις περιοχές της Κοζάνης και των Γρεβενών, με έμφαση στις σφαγές αμάχων από τα Ναζιστικά στρατεύματα καθώς και στις μάχες του Εμφύλιου Πολέμου στη Φλώρινα (Φεβρουάριος 1949).

Όλα τα παραπάνω καταδεικνύουν τη σημασία της ιστορικής ανάλυσης της περιοχής της Σιάτιστας κατά τη διάρκεια των δύο περιόδων αναφοράς, προκειμένου να συμβάλουν στη βιβλιογραφία και μαζί με τις υπόλοιπες μελέτες να προσφέρουν μία καταγραφή των ιστορικών συμβάντων στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας. Προς αυτό το σκοπό, η σύνθεση του ερευνητικού ερωτήματος της παρούσης εργασίας συνίσταται στην καταγραφή των ιστορικών διαδρομών μέσω πρωτογενούς και δευτερογενούς ερευνητικού υλικού της περιοχής της Σιάτιστας.

2. Μεθοδολογία

Η μέθοδος (μέθοδος έρευνας) δείχνει πώς πραγματοποιείται η γνώση, σε ποια μεθοδολογική βάση και σε ποιες επιστημονικές αρχές. Μέθοδος είναι τρόπος έρευνας, τρόπος οικοδόμησης και τεκμηρίωσης της γνώσης. Η σύγχρονη ιστορική επιστήμη βασίζεται στη διαλεκτική υλιστική μέθοδο, η οποία θεωρεί την κοινωνική ανάπτυξη ως μια φυσική ιστορική διαδικασία, η οποία καθορίζεται από αντικειμενικούς νόμους και ταυτόχρονα επηρεάζεται από τον υποκειμενικό παράγοντα μέσω των δραστηριοτήτων των μαζών, των τάξεων, των πολιτικών κομμάτων και των ηγετών τους. Υπάρχουν επίσης ειδικές μέθοδοι ιστορικής έρευνας όπως η χρονολογική, η οποία και χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία, η οποία προβλέπει την παρουσίαση του ιστορικού υλικού με χρονολογική σειρά.

Η ιστοριογραφική έρευνα, όπως κάθε επιστημονική έρευνα, διεξάγεται από τη σκοπιά μιας ορισμένης μεθοδολογίας γνώσης του παρελθόντος, την οποία τηρεί ο ιστοριογράφος. Κάνοντας μια αξιολόγηση των ιστορικών έργων, ο ιστοριογράφος δεν είναι απαλλαγμένος από τις δικές του ιδέες για την εξέλιξη της ιστορικής διαδικασίας στο σύνολό της και την ιστορία της ιστορικής επιστήμης. Το μεθοδολογικό σύστημα

που επέλεξε επηρεάζει σοβαρά τη στάση του ιστοριογράφου στον προσδιορισμό του περιεχομένου των εννοιών με τις οποίες λειτουργεί, στην επιλογή των επιστημονικών αρχών και μεθόδων έρευνας.

Η ιστορική έρευνα μπορεί να οριστεί ως η διαδικασία της συστηματικής διερεύνησης γεγονότων του παρελθόντος για την παροχή ενός απολογισμού αυτών των γεγονότων στο παρελθόν. Δεν είναι απλώς η συσσώρευση ημερομηνιών και γεγονότων ή απλώς μια περιγραφή περασμένων γεγονότων, αλλά είναι μια ρευστή και δυναμική εξήγηση ή περιγραφή παρελθόντων γεγονότων που περιλαμβάνει μια ερμηνεία αυτών των γεγονότων σε μια προσπάθεια να ανακτηθούν οι επιπτώσεις, οι προσωπικότητες και οι ιδέες που τα έχουν επηρεάσει. Ο σκοπός της ιστορικής έρευνας είναι να επαληθεύσει και να εξηγήσει την ιστορία οποιουδήποτε τομέα ανθρώπινων δραστηριοτήτων, θεμάτων ή γεγονότων μέσω επιστημονικών διαδικασιών.

Οι άνθρωποι μαθαίνουν από το παρελθόν μέσω της ιστορικής έρευνας.⁹ Επιπλέον, η ιστορική έρευνα βοηθά στον προσδιορισμό των ατόμων ως κοινότητας, καθώς η κατασκευή δεσμών μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος επιτρέπει στους ανθρώπους να θεωρούνται μέρος ενός ευρύτερου ιστορικού γεγονότος.¹⁰ Έτσι, τα στάδια τα οποία ακολουθούνται στην παρούσα εργασία είναι τα ακόλουθα:¹¹

(α) ο εντοπισμός ενός ερευνητικού φαινομένου που περιλαμβάνει την ανάγνωση σχετικής βιβλιογραφίας, τη μελέτη των τρεχουσών απόψεων για το φαινόμενο και τον προβληματισμό σχετικά με το ενδιαφέρον του ερευνητή πριν την επιλογή μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, προσώπου, φαινομένων ή εποχής που σχετίζονται με το επίκεντρο της μελέτης. Η επιλογή της περιοχής της Σιάτιστας κατά τις δύο χρονικές περιόδους, εμπεριέχει σημαντικό ενδιαφέρον και για την ίδια την ερευνήτρια λόγω της καταγωγής της από τη συγκεκριμένη περιοχή.

⁹Moore, D. W., Monaghan, E. J., & Hartman, D. K. (1997). Values of literacy history. *Reading Research Quarterly*, 32(1), 90-102.

¹⁰Monaghan, E. J., & Hartman, D. K. (2000). Undertaking historical research in literacy. *Handbook of reading research*, 3, 109-121.

¹¹Lundy, K. S. (2008). Historical research. *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods*, 1, 395-399.

(β) την ανάπτυξη υποθέσεων ή ερευνητικών ερωτημάτων και τον προσδιορισμό μιας θεωρητικής προοπτικής που θα καθοδηγεί τη διαδικασία συλλογής δεδομένων και ερμηνείας των αποτελεσμάτων.

(γ) το στάδιο εξερεύνησης και συλλογής δεδομένων όπου μπορεί να είναι το πιο χρονοβόρο και εντατικό μέρος της εργασίας, καθώς η ερευνητική διαδικασία εξαρτάται από το αντικείμενο της μελέτης και την προσβασιμότητα των πηγών δεδομένων,

(δ) ο έλεγχος των γεγονότων, η αξιολόγηση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των δεδομένων και η ανάλυση των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν από κάθε πηγή όπου ο ερευνητής αξιολογεί τα δεδομένα και σχηματίζει γενικεύσεις για να αποδεχτεί ή να απορρίψει υποθέσεις ή να απαντήσει σε ερευνητικά ερωτήματα και να σχηματίσει συμπεράσματα και

(ε) τη σύνταξη της έρευνας στην οποία περιγράφονται τα ευρήματα μαζί με ερμηνείες και παρέχει λεπτομερή υποστηρικτικά στοιχεία για την υπεράσπιση των συμπερασμάτων που έγιναν.

Οι πηγές δεδομένων για την ιστορική έρευνα μπορούν να ληφθούν είτε από πρωτογενείς πηγές είτε από δευτερογενείς πηγές.¹² Οι πρωτογενείς πηγές είναι αφηγήσεις πρώτου προσώπου που περιλαμβάνουν προφορικές ή γραπτές μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων και αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν έγγραφα, επιστολές, φωτογραφίες, ηχογραφήσεις, ημερολόγια, ιστορίες ζωής, σχέδια, αναμνηστικά και άλλα κειμήλια. Γενικά, οι πρωτογενείς πηγές δημιουργούνται κατά ή πολύ κοντά στην εποχή του ιστορικού γεγονότος που περιγράφεται.¹³

Αντίθετα, δευτερεύουσες πηγές είναι αναφορές προσώπων που δεν είναι αυτόπτες μάρτυρες του γεγονότος ή που δεν γνώριζαν προσωπικά το άτομο που μελετάται. Οι δευτερεύουσες πηγές μπορεί να είναι με τη μορφή βιογραφιών, επιστημονικών άρθρων, βιβλίων, εγχειριδίων, δικαστικών αρχείων, εργαστηριακών πληροφοριών, εγκυκλοπαίδειες, άρθρων εφημερίδων και ακόμη και μοιρολόγια.¹⁴

¹² Moore, D. W., Monaghan, E. J., & Hartman, D. K. (1997), ό.π.. σελ. 112.

¹³ Lundy, K. S. (2008), ό.π..σελ. 396.

¹⁴ Lundy, K. S. (2008), ό.π..σελ. 396.

Η μελέτη σε βάθος της ιστορίας της Σιάτιστας κατά την περίοδο της Κατοχής συναντά, πολλές φορές, αξεπέραστες δυσκολίες, καθώς λείπουν οι πρωτογενείς πηγές που θα μπορούσαν να φωτίσουν βασικούς τομείς της ζωής της πόλης. Οι γραπτές πηγές που έχουν δημοσιευτεί ως τώρα είναι αποσπασματικές και χωρίς χρονικό βάθος. Τα κοινοτικά αρχεία, με όλο το υλικό από την περίοδο της Κατοχής και την περίοδο της Τουρκοκρατίας, κήκαν, όπως είναι γνωστό, στη διάρκεια της Κατοχής και του εμφυλίου πολέμου.¹⁵

Αξιόλογες πληροφορίες παρέχουν οι αφηγήσεις ξένων περιηγητών που επισκέφτηκαν τη Σιάτιστα. Οι πηγές αυτές όμως δεν καλύπτουν πλήρως την περίοδο της Κατοχής.¹⁶

Για τους λόγους αυτούς δεν έγινε δυνατό, ως σήμερα, να συνταχθεί μια συνθετική μονογραφία για την ιστορία της Σιάτιστας μεθοδική και στηριγμένη στο αναγκαίο αρχειακό υλικό. Παλαιότερες προσπάθειες δεν καλύπτουν όλους τους τομείς της ζωής της πόλης ούτε και αναφέρουν τις πηγές που χρησιμοποιούν.

Οι πηγές της παρούσης έρευνας είναι κατά κύριο λόγο δευτερογενείς και εντοπίζονται στα ακόλουθα:

(α) Πηγές οι οποίες προέρχονται από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης η οποία και διατηρεί σημαντικό αρχείο όσον αφορά τις δύο ιστορικές περιόδους. Παράλληλα, μικρότερο αρχείο διατηρείται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Σιάτιστας σχετικά με την περίοδο του Εμφυλίου. Σε κάθε περίπτωση, οι πηγές σχετικά με την περίοδο της Κατοχής είναι λιγοστές και για την παρούσα εργασία καλύπτονται από δευτερογενείς ιστορικές αναλύσεις.

(β) Βιβλιογραφία ιστορικών οι οποίοι εστιάζουν στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας για τις δύο υπό εξέταση περιόδους.

Έτσι, για τις δευτερογενείς πηγές, και προκειμένου να διασφαλιστεί η αντικειμενικότητα της έρευνας, συμπεριλαμβάνονται όλες οι απόψεις από τα άτομα τα οποία περιγράφουν ή συνδέονται άμεσα με τα ιστορικά γεγονότα.

¹⁵Στρακαλής, Μ., (1962), 50 Έτη Ελευθερίας, Σιάτιστα, σελ. 16.

¹⁶Σιάσιος, Δ., (1989), Σιατιστινά (2), Θεσσαλονίκη, σελ 25.

Όσον αφορά πρωτογενείς πηγές, η έρευνα επικεντρώνεται σε γραπτά κείμενα που έχουν διασωθεί και έχουν μελετηθεί από την ερευνήτρια με μεγάλη προσοχή, γιατί είναι εξαιρετικά σημαντικό για τους ερευνητές να αξιολογούν τις πηγές τους.

Κεφάλαιο 2:

Β` Παγκόσμιος Πόλεμος: η Ιταλική Κατοχή στη Δυτική Μακεδονία

2.1. Εισαγωγή

Οι πολιτικές που άσκησαν οι Γερμανοί στην Δυτική Μακεδονία (Κοζάνη και Φλώρινα) ήταν συνυφασμένες με τα γεωστρατηγικά σχέδιά τους και εξυπηρετούσαν πρώτιστα τις ανάγκες ανεφοδιασμού τους στρατού τους. Έτσι μια μελλοντική προοπτική ελέγχου των Βαλκανίων συμπεριλάμβανε για τους Γερμανούς όχι μόνο το λιμάνι της Θεσσαλονίκης ως κόμβο ενός γερμανικού δικτύου πόλεων, αλλά και την οδό Φλώρινας - Μοναστηρίου ως διόδου διέλευσης από και προς την Ευρώπη.¹⁷

Στις 31 Μαΐου του 1941 η Κατοχή αποτελούσε πλέον τη νέα πραγματικότητα στη χώρα ως αποτέλεσμα της γερμανικής εισβολής. Η έναρξη της Κατοχής στη Μακεδονία έθεσε σε δοκιμασία όχι μόνο τη διατήρηση της κρατικής υπόστασης, αλλά και τη συνοχή του πληθυσμού.¹⁸ Με την κατάληψη της Ελλάδας οι υπηρεσίες στήριξης της τάξης (ελληνική Χωροφυλακή, αστυνομία πόλεων) παρέμειναν σε ενέργεια αλλά πέρασαν υπό τον έλεγχο των Γερμανών. Με εντεταλμένο (από τις αρχές Κατοχής κυρίως της Γερμανίας) πρωθυπουργό τον Γεώργιο Τσολάκογλου σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση¹⁹, η οποία υπέγραψε πρωτοκόλλα συνθηκολόγησης "άνευ όρων" με τους κατακτητές.²⁰

¹⁷Ηλιάδου-Τάχου, Σ., (2017), Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1949. Εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα.

¹⁸Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π.. σ. 42.

¹⁹Συνολικά την ελληνική πολιτεία κυβέρνησαν τρεις διαδοχικές κατοχικές κυβερνήσεις: 1941 - 1942 Γεώργιος Τσολάκογλου, 1942 - 1943 Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος, 1943 - 1944 Ιωάννης Ράλλης. Η πτώση Τσολάκογλου έγινε στις 17 Νοεμβρίου του 1942 (παραιτήθηκε) και αντικαταστάθηκε από τον Κωνσταντίνο Λογοθετόπουλο. Η νέα κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι 80.000 Έλληνες πολίτες έπρεπε να αποσταλούν στη Γερμανία. Αυτό οδήγησε σε μεγάλες διαδηλώσεις και απεργίες καθώς η απόφαση τελικά ανακλήθηκε. Ο Λογοθετόπουλος ο οποίος είχε διαμαρτυρηθεί για τα μέτρα που έλαβαν οι αρχές Κατοχής του άξονα καθαιρέθηκε στις 6 Απριλίου του 1943. Με βάση τις επιθυμίες των Ιταλών αντικαταστάθηκε από τον Ιωάννη Ράλλη, φιλοβασιλικό πολιτικό. Ο Ράλλης ο οποίος είχε θορυβηθεί από την αύξηση της κυρίως κομμουνιστικής - ελληνικής αντίστασης, έλαβε γερμανική συναίνεση για

Η χώρα χωρίστηκε σε τρεις ζώνες Κατοχής. Η συνθηκολόγηση του Τσολάκογλου επέτεινε τη σύγχυση, ο διαμελισμός της χώρας σε γερμανοκρατούμενη, ιταλοκρατούμενη και βουλγαροκρατούμενη περιοχή αύξησε την ανησυχία.²¹ Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1943 (οπότε και αποχώρησαν λόγω συνθηκολόγησης) οι Ιταλοί κατείχαν υπό στρατιωτική Κατοχή τη Στερεά Ελλάδα, εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αθήνα και τον Πειραιά υπήρχε μεικτή ιταλογερμανική στρατιωτική διοίκηση, τη Θεσσαλία, την Πελοπόννησο, την Ήπειρο, το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Μακεδονίας (Καστοριά, Γρεβενά και μεγάλο μέρος των νομών Κοζάνης και Φλώρινας), τις Κυκλάδες πλην της Μήλου, την Σάμο, την Ικαρία, τις Σποράδες, την Σκύρο ενώ από την κρητική νήσο κατείχαν το νομό Λασιθίου. Όσον αφορά τη γερμανική ζώνη Κατοχής, αυτή περιελάμβανε την Κεντρική Μακεδονία και τμήμα της Δυτικής, την Κρήτη (πλην του νομού Λασιθίου όπως αναφέρθηκε), τη Μήλο και τα νησιά του Βορείου Αιγαίου (Χίος, Λέσβος, Λήμνος), καθώς και το μεγαλύτερο τμήμα του νομού Έβρου ιδιαίτερα κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων.

Επιπλέον βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις κατείχαν την Ανατολική Μακεδονία (ανατολικά του ποταμού Στρυμόνα) και την Θράκη συμπεριλαμβανομένων των νησιών της Θάσου και της Σαμοθράκης.²² Ο βουλγαρικός στρατός εισήλθε στην Ελλάδα στις 20 Απριλίου του 1941 ακολουθώντας τις γερμανικές δυνάμεις.²³ Οι Βούλγαροι κήρυξαν και τυπικά τον πόλεμο εναντίον της Ελλάδας στις 24 Απριλίου του 1941. Η Βουλγαρία ήλπιζε ότι η κυριαρχία της θα είχε μόνιμο χαρακτήρα.²⁴ Εκείνη την περίοδο οι Βούλγαροι αρχικά επιθυμούσαν να πετύχουν την εθνολογική αλλοίωση των περιοχών για να διεκδικήσουν την κυριαρχία αυτών των εδαφών με αξίωση. Σκοπός ήταν το κομμάτι του πληθυσμού που κατοικούσε στις περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας να δείξει τα φιλοβουλγαρικά του αισθήματα προκειμένου να πεισθούν οι Γερμανοί πως η Δυτική Μακεδονία

τη δημιουργία Ταγμάτων Ασφαλείας, οπλισμένων παραστρατιωτικών μονάδων που χρησιμοποιούνταν σε αντικομμουνιστικές επιθέσεις.

²⁰Παπαδόπουλος, Κ., (2015), *ό.π.*, σσ. 27 – 29.

²¹Μπαξεβάνος, Ν., (1994), *Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος*, Θεσσαλονίκη, σ. 391.

²²Φλάισερ, Χ., (1995), *Στέμμα και Σβάστικα.*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σσ. 83 – 85.

²³Levene, M. (2018), *The Bulgarians Were the Worst!, Reconsidering the Holocaust in Salonika within a Regional History of Mass Violence*. In G. Antoniou & A. Moses (Eds.), *The Holocaust in Greece* (pp. 36-57). Cambridge: Cambridge University Press.

²⁴Καρδαράς, Χ., (1997), *Η βουλγαρική προπαγάνδα στη Γερμανοκρατούμενη Μακεδονία, βουλγαρική Λέσχη Θεσσαλονίκης (1941 - 1944)*, Αθήνα, σσ. 17 – 18.

κατοικούνταν σχεδόν εξολοκλήρου από Βούλγαρους και επομένως θα έπρεπε να είχε επεκταθεί η βουλγαρική Κατοχή και στην υπόλοιπη Μακεδονία.²⁵

Είναι αξιοσημείωτο ότι η Βουλγαρία επεδίωξε την προσάρτηση ολόκληρης της Μακεδονίας καθώς θεωρούσε ανεκπλήρωτες τις διεκδικήσεις της και οραματίζονταν πως μακροπρόθεσμα θα αποκτούσε περιοχές της, όταν τα γερμανικά στρατεύματα θα έπρεπε να καλύψουν πιο επείγουσες ανάγκες σε άλλα μέτωπα.²⁶ Οι Βούλγαροι θεωρούσαν τους σλαβόφωνους της Μακεδονίας, (οι οποίοι υπολογίζονταν το 1940 περίπου 94.509), Βούλγαρους, για αυτό προσπάθησαν να πείσουν τους Γερμανούς να αναλάβουν αυτοί την προστασία τους στην κατεχόμενη χώρα.²⁷ Αξιωματικοί του βουλγαρικού στρατού είχαν εγκατασταθεί, έπειτα από παρέμβαση της βουλγαρικής κυβέρνησης, ως σύνδεσμοι στα γερμανικά και ιταλικά φρουραρχεία της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας (Φλώρινας και Έδεσσας) και τιτλοφορούνταν ως "Βούλγαροι φρούραρχοι" με σκοπό να διαδώσουν φήμες για την κατάληψη της Δυτικής Μακεδονίας και να προσηλυτίσουν όσο το δυνατό περισσότερους κατοίκους στη βουλγαρική ιδέα.²⁸

"Τα Κέντρα Συνδέσμου" που ιδρύθηκαν στη Μακεδονία διευθύνονταν από γνωστούς αξιωματικούς του βουλγαρικού στρατού και υπάγονταν στην άμεση εποπτεία του στρατηγού Μαρίνωφ, ο οποίος διεύθυνε την βουλγαρική υπηρεσία κατασκοπίας στο Μοναστήρι. Οι σύνδεσμοι αξιωματικοί εφαρμόζαν τις μεθόδους Κομιτάτου²⁹ και στηρίζονταν σε πρόσωπα τα οποία υπήρξαν κατά το παρελθόν γνωστά για την ενέργειά τους ως μέλη της Ε.Μ.Ε.Ο.³⁰ Η Βουλγαρία στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο βρήκε την ευκαιρία να εκφράσει όλα τα αλυτρωτικά της

²⁵Horpe, H.J., (1989), *Γερμανία, Βουλγαρία, Ελλάδα: οι σχέσεις των τριών χωρών και η πολιτική της Βουλγαρίας στην κατεχόμενη Μακεδονία*", "Ελλάδα 1936 - 1944, Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση", (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα, σ. 410.

²⁶Horpe, H.J. (1989), ό.π..σσ. 401 - 417.

²⁷M. E. P. (1944). Greece and the War. *Bulletin of International News*, 21(4), 135-144.

²⁸Μπελεγάκη, Ο και Ε., Σταματιάδου, (2020), *Όψεις της βουλγαρικής προπαγάνδας στη Δυτική Μακεδονία (1941 - 1942), Κατοχή - Αντίσταση - Εμφύλιος*, σε (επιμ.), Κ. Φωτιάδης, Σ. Ηλιάδου - Τάχου, Β. Βλασίδης, "Η Δ. Μακεδονία από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα", Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 498 - 505, & Καρδάρης, Χ., (1997), ό.π.. σσ. 18, 22 - 25.

²⁹Η ίδρυσή του φαίνεται πως υπαγόταν στη γενικότερη πολιτική της Ιταλίας και της Γερμανίας για την εργαλειοποίηση και χρήση των υπαρκτών διαχωριστικών γραμμών της προηγούμενης περιόδου μέσω της επιστράτευσης των διάφορων μειονοτικών ομάδων, με σκοπό την εξοικονόμηση του πολύτιμου για αυτούς "γερμανικού αίματος".

³⁰Μπελεγάκη, Ο. και Ε. Σταματιάδου, (2020), ό.π.. σσ. 498 - 505.

αισθήματα.³¹ Ωστόσο οι Γερμανοί δεν επέτρεψαν στους Βουλγάρους να προσαρτήσουν επίσημα τα τμήματα της ελληνικής Μακεδονίας τα οποία είχαν καταλάβει.

2.2. Η περίοδος της ιταλικής κατοχής της Σιάτιστας

Από τον Απρίλιο του 1941 η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας αλλά και η πόλη της Σιάτιστας περιήλθε σε γερμανικό έλεγχο. Αυτή την περίοδο οι ελληνικές αρχές επαναλειτούργησαν και με τοπικούς άρχοντες που διορίζονταν από τους Ιταλούς.³² Το έτος 1941 οι Ιταλοί έλαβαν το νομό Καστοριάς και τις επαρχίες Γρεβενών και Βοΐου, ενώ οι Γερμανοί τον υπόλοιπο νομό Κοζάνης (η πόλη της Κοζάνης καταλήφθηκε στις 16 Απριλίου του 1941)³³ και τον αντίστοιχο της Φλώρινας. Ελάχιστοι Ιταλοί εγκαταστάθηκαν στην Κοζάνη και το Αμύνταιο επειδή οι επαρχίες Γρεβενών και Βοΐου ανήκαν διοικητικά στο νομό Κοζάνης αλλά και διότι από το Αμύνταιο ανεφοδιαζόταν μέσω των σιδηροδρόμων η ιταλοκρατούμενη ζώνη.³⁴

Τον Ιούνιο του 1941 η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας περιήλθε και στον έλεγχο των ιταλικών δυνάμεων.³⁵ Οι Ιταλοί αριθμούσαν γύρω στους 140.000 στρατιώτες. Η Κατοχή από την Ιταλία ήταν σκληρή, αλλά σαφώς πιο ήπια σε σχέση με τους Γερμανούς κατακτητές. Κύριος σκοπός των Ιταλών ήταν η εθνολογική αλλοίωση κάποιων περιοχών που ήθελαν στο μέλλον να τις ενσωματώσουν στο ιταλικό κράτος. Επίσης στα σχέδια της ιταλικής διοίκησης ήταν και η αυτονόμηση κάποιων τμημάτων της Δυτικής Μακεδονίας και της Ηπείρου.³⁶

Στόχευαν σε μόνιμη εδαφική προσάρτηση περιοχών της Ελλάδας με σκοπό τη δημιουργία μιας μεγάλης Αλβανίας ως ιταλικού προτεκτοράτου. Για το λόγο αυτό

³¹Πλουμίδης, Σ., (2013), *Έδαφος και Μνήμη στα Βαλκάνια. Ο γεωργικός εθνικισμός στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία 1927 - 1946*, Αθήνα, σσ. 36 – 38.

³²Αλβανός, Ρ., (2005), *Κοινωνικές συγκρούσεις και πολιτικές συμπεριφορές στην περιοχή της Καστοριάς (1922 - 1949)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σσ. 197 – 198.

³³Μυλωνάς, Γ., (2018), *Η δράση των αξιωματικών στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο της Κατοχής, μέσα από τα αρχεία της υπηρεσίας στρατιωτικών αρχείων (Υ.Σ Α)*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Αμύνταιο, σ. 55.

³⁴Καλλιανιώτης, Θ., (2007), *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941 - 1946)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σ. 57.

³⁵ΦΕΚ 257/Α/31.07.1941

³⁶Sadkovich, J. J. (1993). The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy. *Journal of Contemporary History*, 28(3), σσ. 439–464.

εφάρμοσαν συστηματικό πρόγραμμα αφελληνισμού των περιοχών και επιβολής της χρήσης της ιταλικής γλώσσας. Οι Ιταλοί διέλυσαν τις αρχές, έκλεισαν τα σχολεία και επιδίδονταν σε μία τακτική καταπίεσης του λαού με υφαρπαγές και βασανιστήρια δίνοντας έδαφος στο βουλγαρικό και ρουμανικό επεκτατισμό.

2.3. Η λειτουργία του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας την περίοδο της ιταλικής Κατοχής

Την περίοδο της Κατοχής το Τραπάντζειο Γυμνάσιο Σιάτιστας λειτουργούσε κανονικά, εκτός από το σχολικό έτος 1942 - 1943. Από το 1940 έως 1941 φοιτούσαν συνολικά 305 μαθητές, το 1941 - 1942 φοιτούσαν 270, το 1942 - 1943 δεν λειτουργούσε (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω), λόγω πολεμικών γεγονότων. Το 1943 - 1944 υπήρχαν 121 μαθητές. Από το έτος 1944 - 1945 υπήρχε συνεχώς αυξανόμενος αριθμός μαθητών. Στα δύσκολα εκείνα χρόνια γυμνασιάρχες και καθηγητές εργάστηκαν με ζήλο. Αξίζει να αναφερθούν ορισμένα ονόματα αυτών, γυμνασιάρχες: Εμμανουήλ Γεωργουλάκης (1939 - 1944), Δημήτρης Σπύρου - αναπληρωτής (1944 - 1945), Κωνσταντίνος Δάνας 1945, αναπληρωτής, Γεώργιος Γκανούλης (1945 - 1948) και καθηγητές: Ευριδίκη Δάρδα, φιλόλογος (1943 - 1945) και έπειτα διευθύντρια του Γυμνασίου, Ιωάννης Ρόσιος, φιλόλογος, (1943 - 1944), Αλέξιος Ρόσιος, φιλόλογος για τρεις ημέρες. (Διακόπηκαν τα μαθήματα εξαιτίας της μάχης Βίγλας - Φαρδύκαμπου, (θα γίνει αναφορά πιο κάτω) στη διοργάνωση της οποίας ο παραπάνω εκπαιδευτικός συντέλεσε σημαντικά). Επίσης ο θεολόγος Ιωάννης Παπαδημητρίου που υπήρξε και γραμματέας της Μητρόπολης, για λίγο το 1944, ο Αγαπητός Τσοπανάκης φιλόλογος, ο οποίος αργότερα έγραψε μελέτη για το Σιατιστινό γλωσσικό ιδίωμα.³⁷ Επιστάτης του σχολείου από το 1938 - 1961 ανέλαβε ο Επαμεινώνδας Σβώλης.³⁸

Φιλόλογος επίσης του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας υπήρξε από το 1939 και ο Παναγιώτης Γράβας, που σκοτώθηκε στον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940 - 1941), στο ύψωμα 1878 Μοράβα "*ύψωμα χειροβομβίδων*". Σύμφωνα με τον Αναστάσιο Δάρδα, το 53ο Σύνταγμα πεζικού, έστειλε έγγραφο στο γυμνασιάρχη γνωστοποιώντας του πως "*έπεσεν ηρωικώς μαχόμενος υπέρ ακεραιότητας φιλάτης*

³⁷Δάρδας, Α., (1997), Ίδρυση και Λειτουργία του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιατίστης με την Εποπτεία της Εκκλησίας, Θεσσαλονίκη, σ. 404.

³⁸Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ. 405.

πατρίδος, την 17ην παρελθόντος επί του υψώματος 1878 Μοράβα, του επονομασθέντος ύψωμα χειροβομβίδων".³⁹

Με την έναρξη του πολέμου το διδακτήριο του Τραπαντζείου επιτάχθηκε, αλλά στις 6 Δεκεμβρίου 1940 λύθηκε η επίταξή του.⁴⁰ Κατά την περίοδο της Κατοχής το εκπαιδευτικό σύστημα εξαρθρώθηκε. Υπήρξαν μεταρρυθμίσεις στις διδακτικές μεθόδους, στα προγράμματα διδασκαλίας και γενικότερα στην όλη δομή της παιδείας. Το Φεβρουάριο του 1943 διακόπηκαν τα μαθήματα. Οι αιχμάλωτοι, ο ταγματάρχης και οι αξιωματικοί από τη μάχη της Βίγλας, οδηγήθηκαν στο Γυμνάσιο.⁴¹ Ο καθηγητής Αγαπητός Τσοπανάκης, γνώστης της ιταλικής γλώσσας, που έκανε τον διερμηνέα περιγράφει στο βιβλίο του τα τότε γεγονότα.⁴² Έτσι, το εκπαιδευτικό προσωπικό του γυμνασίου, συνέβαλε είτε με τα όπλα (Αλέξιος Ρόσιος), είτε με τη γλώσσα (Α. Τσοπανάκης).

2.4. Έλλειψεις τροφίμων και συναλλαγές προϊόντων στη Σιάτιστα

Την περίοδο εκείνη, η έλλειψη των τροφίμων και η ταλαιπωρία των ανθρώπων ήταν συχνό φαινόμενο. Εργασίες δεν υπήρχαν και αυτές που υπήρχαν προσέφεραν πολύ λίγα χρήματα στους κατοίκους της Σιάτιστας. Πολλές φορές οι εργαζόμενοι αμειβόταν σε είδος αντί για τον κανονικό μισθό. Τα ημερομίσθια διέφεραν του απλού εργάτη με του τεχνίτη. Ο απλός εργάτης για παράδειγμα έπαιρνε 600 γραμμάρια σιταριού και ο τεχνίτης 1000 γραμμάρια. Για ένα χιλιόγραμμο λαδιού απαιτούνταν πέντε χιλιόγραμμο σιταριού, για ένα χιλιόγραμμο ζάχαρης, δέκα χιλιόγραμμο σιταριού και για ένα χιλιόγραμμο κρέατος, τέσσερα χιλιόγραμμο σιταριού. Όταν δε, διανέμονταν δωρεάν τα διάφορα τρόφιμα, ήταν ανεπαρκείς οι ποσότητες.⁴³ Για ελάχιστα γραμμάρια ψωμί, τότε ανταλλάχτηκαν οι πιο παλιές τοπικές γυναικείες στολές και τα παλιά κοσμήματα της Σιάτιστας.⁴⁴ Επίσης άρχισαν οι επιτάξεις ζώων, οι κατασχέσεις σφαγίων, ζωοτροφών και οι αρπαγές των διαφόρων αγαθών, αναλώσιμων και μη. Σύμφωνα με Γενικά Αρχεία τα Κράτους στην πόλη της

³⁹ Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ. 405.

⁴⁰ Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ.405.

⁴¹ Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ. 405 - 406.

⁴² Τσοπανάκης, Α., (1989), Σιατιστινά (2), Θεσσαλονίκη, σ. 15.

⁴³ Στρακαλής, Μ., (1962), ό.π. σσ. 46 - 47.

⁴⁴ Στρακαλής, Μ., (1962), ό.π. σ. 46 - 47.

Κοζάνης⁴⁵ εκείνη την εποχή υπήρξαν πολλές αναφορές ανθρώπων που δήλωναν τα χαμένα υπάρχοντά τους, περιμένοντας τις ανάλογες αποζημιώσεις.

Σε αυτό το σημείο η ερευνήτρια θα ήθελε να εκφράσει τις ευχαριστίες της στον κύριο Ιωάννη Τριανταφύλλου για τις πολύτιμες γραπτές πληροφορίες που της έδωσε. Της εμπιστεύτηκε κάποια τεκμήρια στα οποία εγγράφονται αρκετά καθαρά, πληροφορίες που προέρχονται από την κοινότητα Σιάτιστας. Αναφέρονται σε μισθοδοσίες διαφόρων προσώπων, (καθηγητών, δημοτικών υπαλλήλων και άλλων) καθώς και στα έξοδα - έσοδα της περιοχής της Σιάτιστας και των γύρω χωριών την περίοδο της Κατοχής 1942 και 1943. Όπως φαίνεται από τα "χαρτώα" αυτά, όπως οι παλαιότεροι ονόμαζαν, την εποχή εκείνη μοιράζονταν στους πολίτες λάδι, ρύζι, όσπρια, γάλατα, μακαρόνια, ζάχαρη, τυρί, σταφίδες, κριθάρι, τσιγάρα, σαπούνια και πετρέλαιο στο ιταλικό απόσπασμα. Διακρίνονται οι παραλαβές σε ποσότητες και η διανομή τους σε σχολικά συσσίτια, σε ορφανοτροφεία της περιοχής, σε ανάπηρους, σε άπορους ανθρώπους. Διακρίνονται οι καταθέσεις στην Τράπεζα της Ελλάδος και το επώνυμο του Βενέτη (πρόεδρος κοινότητας). Τα έγγραφα αυτά διασώθηκαν από τον κύριο Ι. Τριανταφύλλου πριν από πολλά χρόνια όταν ο ίδιος καλέστηκε να βοηθήσει τον συμπατριώτη του Χρήστο Μπάτζιο (που ήταν ο διαχειριστής όλων αυτών) στην κατεδάφιση του σπιτιού του. Ο κύριος Τριανταφύλλου γνωρίζοντας την μετέπειτα αξία αυτών των στοιχείων, τα κράτησε και τα φύλαξε με ιδιαίτερο σεβασμό στο χώρο του σπιτιού του. Διακρίνονται καθαρά το όνομα του διαχειριστή, το όνομα του ελεγκτή, ο τόπος και ο χρόνος.

Κατά την περίοδο της Κατοχής οι Ιταλοί κατέστρεψαν το ηλιαστό κρασί της Σιάτιστας.⁴⁶ Πιο συγκεκριμένα ο πρώην Δήμαρχος της Σιάτιστας Μιλτιάδης Στρακαλής στο βιβλίο του 50 Έτη Ελευθερίας στη σελίδα 156 αναφέρει το εξής: *«Το περίφημο ηλιαστό κρασί σε ελάχιστη ποσότητα παράγεται σήμερα και όχι στην ίδια ποσότητα με παλιά. Με την πάροδο των αιώνων είχε δημιουργηθεί ειδική μαγιά από την οποία παράγονταν η εκλεκτή ποιότητα. Κατά την Κατοχή ή εκποιήθηκαν τα μικρά βαρελάκια (φτσιέλες) ή καταστράφηκαν από τους Ιταλούς και έτσι χάθηκε η ειδική μαγιά. Ελάχιστοι κατόρθωσαν να περισώσουν μικρή ποσότητα έτσι ώστε με την πάροδο των ετών να παραχθεί η ίδια ποσότητα του ηλιαστού».*

⁴⁵ΓΑΚ ΚΟΖΑΝΗΣ, ΑΒΕ 60, ΣΑΕ 1562.

⁴⁶Μπόντα, Κ., (2013), Σιατιστινή αμπελουργία και οινοποίηση. Μία παράδοση αιώνων, Κοζάνη, σ. 43.

Η Σιάτιστα ήταν μία κλειστή, μικροαστική, στο μεγαλύτερό της μέρος, κοινωνία, χωρίς αυτάρκεια σε αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα. Οι κάτοικοι προμηθεύονταν τα τρόφιμά τους από την περιοχή της Πτολεμαΐδας και στηριζόταν σε εμβάσματα από το εξωτερικό.⁴⁷

2.2.1. Διοικητική οργάνωση της περιοχής

Στη Σιάτιστα εγκαταστάθηκε μία ομάδα Ιταλών στρατιωτών σε σπίτι που είχαν επιτάξει στην περιοχή της "Φούρκας". Αυτή ήταν η περιβόητη "Φινάντσα". Έψαχναν για όπλα που τυχόν δεν παραδόθηκαν και προσπαθούσαν να φοβίσουν το λαό, απαιτώντας να τους χαιρετούν οι πολίτες με φασιστικό τρόπο. Στη "Φινάντσα" έφερναν Σιατιστινούς με την κατηγορία ότι είχαν όπλα κρυμμένα και ότι έπρεπε να τα παραδώσουν. Όταν όμως οι κατηγορούμενοι αρνιόταν άρχιζε ο ξυλοδαρμός μέχρι αναισθησίας.

Τους κατακτητές απασχολούσε πολύ το ζήτημα κατοχής όπλων στα χέρια των Σιατιστινών. Την άνοιξη του 1942 έδρασαν αποφασιστικά προς το ζήτημα αυτό. Στις αρχές Μαρτίου, λόχος ιταλικού στρατού, έφτασε από τη Νεάπολη Βοΐου κρατώντας δισέλιδο ή τρισέλιδο κατάλογο προσώπων τα οποία σύμφωνα με τις πληροφορίες τους, δηλαδή σύμφωνα με τις καταδόσεις Ελλήνων προδοτών, είχαν όπλα, τα οποία έπρεπε αμέσως να παραδώσουν.⁴⁸ Επικεφαλής αξιωματικοί οπλισμένοι με αυτόματα και πολυβόλα άρχισαν τρομοκρατικές περιόδεις στα διάφορα χωριά κατά περιφέρειες, με σκοπό να εξαναγκάσουν τους χωρικούς να παραδώσουν τον οπλισμό. Περικύκλωναν τα χωριά, συλλάμβαναν κατοίκους, ερευνούσαν τα σπίτια, έδερναν, φυλάκιζαν και κατατρομοκρατούσαν τον πληθυσμό αναγκάζοντάς τους να παραδώσουν τα όπλα. Οι καταδότες - συνεργάτες των κατακτητών προσπαθούσαν με διάφορους τρόπους να ανακαλύψουν στο κάθε χωριό άτομα που είχαν φυλαγμένα όπλα. Σε περίπτωση άρνησης άρχιζαν οι απειλές, η φυλάκιση και ο ξυλοδαρμός. Σύμφωνα με το βιβλίο του Τσοπανάκη στη σελίδα 14 αναφέρει: *«ένας νέος άνθρωπος 30 – 35 χρονών χτυπήθηκε με τη λαβή του περιστρόφου επειδή τους ταλαιπωρούσε όλη μέρα κάνοντας πως δεν έβρισκε το μονοπάτι που οδηγούσε στο μαντρί εξαιτίας του χιονιού. Μόλις ξυλοκοπήθηκε βρήκε και το δρόμο και το όπλο.»*

⁴⁷Τσοπανάκης, Α., (1989), ό.π. σ. 10.

⁴⁸ Τσοπανάκης, Α., (1989), ό.π. σ. 10.

Για την αντιμετώπιση της κατάστασης οι αρχές της Σιάτιστας συγκεντρώθηκαν στη Μητρόπολη. Στο συμβούλιο αυτό των προυχόντων με τον Δεσπότη επικεφαλής, τον μακαριστό Διόδωρο, τον έπαρχο Παπακωνσταντίνου, δικηγόρο από την Καστοριά και τον πρόεδρο της κοινότητας Βενέτη⁴⁹, αξιωματικό σε αποστρατεία τότε, πάρθηκε η απόφαση. Αφού φιλοξένησαν το βράδυ τους Ιταλούς αξιωματικούς τους ανακοίνωσαν τον εξής συμβιβασμό. Ο κήρυκας της κοινότητας της Σιάτιστας να βγει στο δρόμο το βράδυ και να προκηρύξει στους κατοίκους να παραδώσουν τα όπλα τους (όσοι τα έχουν), για να αποφύγουν σοβαρές συνέπειες. Τους προέτρεπε να τα αφήσουν τη νύχτα μέσα στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου η οποία θα έμενε ανοιχτή, για αυτόν τον σκοπό, χωρίς να την επιτηρεί κανείς. Κατά αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλιζόταν η ανωνυμία αυτών που θα τα παρέδιδαν. Οι Ιταλοί βέβαια αμφισβητούσαν την αποτελεσματικότητα της πρότασης αυτής, αλλά τη δέχτηκαν. Ήξεραν πως εάν έφερναν αντίρρηση, θα έπρεπε και πάλι να αρχίσουν να καλούν ανθρώπους, να ανακρίνουν, να κάνουν έρευνες. Τη νύχτα της ίδια ημέρας, ο τελάλης κοινολόγησε αυτά τα οποία είχαν συμφωνηθεί και παράλληλα ειδοποιήθηκαν πολλοί από τους οποίους διέθεταν όπλα. Οι περισσότεροι όμως από τους Σιατιστινούς (που γύρισαν από το αλβανικό μέτωπο μετά την κατάρρευσή του τον Απρίλιο του 1941), φύλαξαν τα όπλα τους και παρέδωσαν οτιδήποτε παλιό οπλισμό είχαν από τους πατεράδες τους. Το πρωί της επόμενης ημέρας βρέθηκαν στην εκκλησία γύρω στα εβδομήντα όπλα (περισσότερα από όσα υπολόγιζαν) οι προεστοί να παραδοθούν στους Ιταλούς.⁵⁰

Παρόλα αυτά τα τρομοκρατικά μέσα οι χωρικοί δεν υπέκυψαν. Κρατούσαν κρυμμένο τον οπλισμό για να τον παραδώσουν στους αντάρτες την κατάλληλη ώρα. Στη Σιάτιστα όλοι είχαν κρυμμένα όπλα, όμως κανένας δεν τα παρέδιδε στους Ιταλούς και προτιμούσαν το ξύλο και τη φυλακή. Πολλά από τα όπλα "πετάχτηκαν" από τον ελληνικό στρατό - κατά την υποχώρηση - στη Δυτική όχθη του Αλιάκμονα. Περισυλλέχτηκαν από τους εκεί κατοίκους. Η επιχείρηση αφοπλισμού των Ιταλών διήρκησε μέχρι το καλοκαίρι. Λίγα ήταν τα όπλα που ανακάλυψαν και συγκέντρωσαν. Ο αριθμός των συγκεντρωμένων όπλων ήταν περιορισμένος και τα

⁴⁹Ο Μιλτιάδης Στρακαλής στο βιβλίο του *50 Έτη Ελευθερίας* στη σελ. 48 αναφέρει πως εξαιτίας της δύσκολης κατάστασης, ο πρόεδρος της κοινότητας Βενέτης, αντικαταστάθηκε με τον Κ. Λεοντάρη, ενός συνετού, δίκαιου και εντιμότατου ανθρώπου. (πρώην επιθεωρητής δημοτικών σχολείων).

⁵⁰Τσοπανάκης, Α., (1989), ό.π. σ. 11.

περισσότερα ήταν περασμένης εποχής (γκράδες, δίκαννα και καριοφίλια ακόμα από την επανάσταση του 1821).⁵¹

Σημαντικό ρόλο στην επιχείρηση του αφοπλισμού των χωρικών έπαιξε ο Δημήτριος Ευαγγελόπουλος, ο οποίος τιτλοφορούνταν "Πολιτικός διοικητής Γρεβενών και Βοΐου ". Ήταν ο κυριότερος συντελεστής του αφοπλισμού συνοδεύοντας τα στρατιωτικά τμήματα των Ιταλών που ενεργούσαν για τον αφοπλισμό των χωριών. Ως παλιός πολιτευτής γνώριζε πρόσωπα και πράγματα και στις δύο επαρχίες. Ερχόταν σε επαφή με κατοίκους της περιοχής και τους αποσπούσε μυστικά της κατοχής όπλων. Ορισμένοι του εκμυστηρεύονταν το είδος των όπλων και τον τόπο που το φύλαγαν. Ο ίδιος κατέδιδε τους ανθρώπους αυτούς στους Ιταλούς και παρακινούσε τους χωρικούς να κάνουν την αρχή της παράδοσης του οπλισμού, επικαλούμενος τις εκμυστηρεύσεις των "αγνών" συμπατριωτών του όταν ακόμα τον θεωρούσαν έντιμο.⁵²

Την ίδια εποχή, έγινε καταγγελία προς τον Μητροπολίτη Διόδωρο με την κατηγορία πως έγινε επιχείρηση από την οργάνωση του Ε.Α.Μ να προσεταιριστεί σε αυτούς. Η ιταλική διοίκηση άρχισε τη συστηματική συγκέντρωση στοιχείων, χωρίς όμως αποτελέσματα. Ο ίδιος αποχώρησε τον Ιανουάριο του 1943 για την Αθήνα γιατί φοβήθηκε.⁵³ Τον συνόδευσαν τρεις κάτοικοι της Σιάτιστας: ο Θεόδωρος Καμπούρης, ο Λευτέρης Σαπνάρας και ο Γκανάτσιος, θέλοντας να τον βοηθήσουν στη μεταφορά των αποσκευών του. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες των ηλικιωμένων δολοφονήθηκαν στην περιοχή της «Μπάρας».

Η χωροφυλακή της Σιάτιστας κατηγορήθηκε επίσης πως έστρεφε τους κατοίκους εναντίον των αρχών Κατοχής. Έτσι ο Βενετσανόπουλος παρακολουθούνταν συστηματικά για είκοσι σχεδόν ημέρες.⁵⁴

2.2.2. Ο ρόλος της Ρωμαϊκής Λεγεώνας

Για την εκπλήρωση των στόχων τους οι Ιταλοί οργάνωσαν το Φθινόπωρο του 1941 τη "Ρωμαϊκή Λεγεώνα",⁵⁵ η οποία απαρτιζόταν σχεδόν από 2.000 Βλάχους, οι

⁵¹Μπαξεβάνος, Ν., (1994), ό.π.. σ. 388.

⁵²Μπαξεβάνος, Ν., (1994), ό.π..σ. 389.

⁵³Στρακαλής, Μ., (1962), ό.π.. σ. 49.

⁵⁴Στρακαλής, Μ., (1962), ό.π. σ.49.

⁵⁵Η "Ρωμαϊκή Λεγεώνα" ιδρύθηκε το φθινόπωρο του 1941 από τον βλάχικης καταγωγής και πράκτορα της Ρουμανίας και Ιταλίας Αλκιβιάδη Διαμάντη στην Ήπειρο, Θεσσαλία,

οποίοι φέροντας όπλα ενεργούσαν ως πολιτοφυλακή υπό τις διαταγές των ιταλικών δυνάμεων. Παράλληλα, πραγματοποιούσαν επιδρομές στα χωριά προς αναζήτηση τροφίμων και όπλων που είχαν κρατήσει οι κάτοικοι.⁵⁶ Η δημιουργία κράτους που θα περιλάμβανε το βλαχόφωνο πληθυσμό της Πίνδου ονομάστηκε "Πριγκιπάτο της Πίνδου" και περιλάμβανε κυρίως ορεινές περιοχές της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας. Οι Ιταλοί χρησιμοποιούσαν τους συνεργαζόμενους Βλάχους αφενός για τον καλύτερο έλεγχο της περιοχής και αφετέρου για να διασπάσουν τη συνοχή του πληθυσμού για την ευχερέστερη καθυπόταξή του. Πολλοί Βλάχοι από την αρχή της κατοχικής περιόδου συνόδευσαν τις ιταλικές δυνάμεις προσφέροντας τις υπηρεσίες τους ως οδηγοί και διερμηνείς των κατακτητών.

Αποσπάσματα της Λεγεώνας έδρασαν και στα Γρεβενά καθώς και σε άλλες περιοχές πάντα σε συνεργασία με τα ιταλικά στρατεύματα.⁵⁷ Η δράση των μελών της "Λεγεώνας" δημιουργούσε πολλά προβλήματα και στους ίδιους τους Βλάχους γιατί έσπειρε την καχυποψία και το μίσος στις βλάχικες κοινότητες καθώς ορισμένα μέλη τους, τους εξέθεταν συνολικά. Η "Ρωμαϊκή Λεγεώνα" πολύ γρήγορα έχασε τη δύναμή της καθώς το καλοκαίρι του 1942 αριθμούσε μόνο εκατό μέλη.⁵⁸ Διαλύθηκε το Σεπτέμβριο του 1943 όταν άρχισε η δράση του Ε.ΑΜ στην περιοχή.

2.5. Η δημιουργία της ένοπλης αντίστασης

Η Κατοχή επέφερε τεράστια δεινά στον ελληνικό λαό και προκάλεσε ανυπολόγιστες καταστροφές. Με την κατάκτηση της χώρας εκδηλώθηκαν οι διαθέσεις λεηλασίας των νέων κυρίαρχων. Ειδικά τους πρώτους μήνες αυτή η λεηλασία πήρε πρωτοφανείς διαστάσεις δημιουργώντας τα μετέπειτα τραγικά αδιέξοδα για τον πληθυσμό.⁵⁹ Οι Έλληνες υιοθέτησαν μία ψυχρή στάση απέναντι στο

Μακεδονία για τη υποστήριξη των δυνάμεων της Ιταλίας και της Γερμανίας κατά της Κατοχής της Ελλάδας. (Πριγκιπάτο της Πίνδου).

⁵⁶Κολιόπουλος, Ι.,(2007), *Η Μακεδονία στη δίνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα.

⁵⁷Σαραντάκος, Δ., (2010), Τα σχέδια διαμελισμού της Ελλάδας από τους κατακτητές και η ματαίωσή τους από την Εθνική Αντίσταση, *Ανάλεκτα κοινωνικής ιστορίας*, τεύχος 1ο, Φθινόπωρο.

⁵⁸Κολιόπουλος, Ι., (2007), ό.π.. σ. 15, και Κολιόπουλος, Ι., (1994), *Λεηλασία Φρονιμάτων. Το Μακεδονικό ζήτημα στην κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, σσ. 68 – 69.

⁵⁹Σκαλιδάκης, Γ., (2012), *Πολιτική επιτροπή εθνικής Απελευθέρωσης 1944*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σ. 90.

στρατό Κατοχής με αποτέλεσμα αυτό να γίνει αντιληπτό από τους Γερμανούς⁶⁰ και οι ίδιοι να αρχίσουν τα αντίποινα κατά των πολιτών.

Μόνο με τον ένοπλο αγώνα ήταν δυνατό να αντιμετωπιστεί ο κατακτητής. Από τις αρχές του 1942 η αντίσταση του ελληνικού λαού κατά των κατακτητών άρχισε να παίρνει μαζική μορφή. Προς το τέλος του 1942 αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ δραστηριοποιούνταν στις περιοχές της Πίνδου και του Βοΐου και από τις αρχές του 1943 στο χώρο της Δυτικής Μακεδονίας.

Στόχος των πρώτων επιχειρήσεων των ανταρτών ήταν η εξασφάλιση οπλισμού που επιτεύχθηκε με τον αφοπλισμό των κατά τόπους σταθμών της Χωροφυλακής. Απόλυτοι κυρίαρχοι στα χωριά άρχισαν να οργανώνουν την εξουσία του Ε.Α.Μ. Σε κάθε χωριό όριζαν "υπεύθυνους" στις διάφορες δραστηριότητες. Έτσι στις ορεινές περιοχές άρχισε να δημιουργείται ένα ελεύθερο κράτος, με τη συνεργασία αγροτών και ανταρτών. Στα χωριά άρχισαν να λειτουργούν νέοι θεσμοί που προσπαθούσαν να εκσυγχρονίσουν οικονομικές και κοινωνικές δομές.

Οι θεσμοί αυτοί βασιζόνταν στην αρχή της λαϊκής συμμετοχής για όλα τα θέματα που αφορούσαν την κοινότητα αποκτώντας η τοπική αυτοδιοίκηση ουσιαστικό περιεχόμενο. Τον Δεκέμβριο του 1942 μέχρι και τους πρώτους μήνες του 1943 σημειώθηκαν τριάντα ανάλογες επιθέσεις εντός του γερμανοκρατούμενου τμήματος της Μακεδονίας.⁶¹

Το Ε.Α.Μ και ο Ε.Λ.Α.Σ προσέλκυσαν στις τάξεις τους μέλη από ολόκληρο το φάσμα του πληθυσμού. Αναφορικά με τους Σλαβόφωνους, οι πληθυσμοί αυτοί διεκδικήθηκαν από τους Βούλγαρους κατακτητές, το Ε.Α.Μ/Ε.Λ.Α.Σ και τους Γιουγκοσλάβους παρτιζάνους⁶². Το φθινόπωρο του 1943 το Ε.Α.Μ δημιούργησε τη SNOF με σκοπό τον προσεταιρισμό των Σλαβόφωνων της Δυτικής Μακεδονίας. Η οργάνωση αυτή όπως και τα Σλαβομακεδονικά τάγματα που δημιουργήθηκαν μετά τη διάλυσή της SNOF θεωρούνταν αρκετά αμφιλεγόμενα, λόγω των αυτονομιστικών τάσεων που αναπτύχθηκαν μέσα στις τάξεις τους.

⁶⁰ Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π.. σ. 20.

⁶¹ Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π.. σ. 157

⁶² Έθελοντές μαχητές που δεν άνηκαν σε τακτικό στρατό και αγωνίζονταν για εθνικό, κοινωνικό ή θρησκευτικό ιδεώδες.

Η ανάγκη για οργάνωση της αντίστασης οδήγησε στην ίδρυση αντιστασιακών ομάδων. Λίγο μετά την τριπλή κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους ο δοκιμαζόμενος ελληνικός πληθυσμός άρχισε να αναζητεί τρόπους αντίστασης. Λόγω της Κατοχής των περισσότερων περιοχών της ελληνικής υπαίθρου από τους Ιταλούς, οι κάτοικοι της Δυτικής Μακεδονίας αντιμετώπισαν πρώτοι το αυξανόμενο κίνημα εθνικής αντίστασης.

Ήδη από το 1942 η ιταλική φρουρά καταπίεζε τον πληθυσμό της Σιάτιστας και των γύρω περιοχών. Με την εξάπλωση του Ε.Α.Μ η συντριπτική πλειοψηφία των νέων τοπικά μαζικοποίησε τις τάξεις του. Ο κλοιός της αντίστασης άρχισε να δυσκολεύει ολοένα και περισσότερο τα ιταλικά στρατεύματα. Από το χειμώνα του 1941 - 1942 στην περιοχή Γρεβενών - Βοίου, δημιουργήθηκαν, εστίες οργανωμένων αγωνιστών, αυτές ανδρώθηκαν σε ένοπλες δυνάμεις μετά την πορεία της ομάδας "Αστραπή"⁶³, που αποτέλεσε την αρχή της ένοπλης δράσης του Ε.Λ.Α.Σ στην περιοχή.

Στη Σιάτιστα δεν υπήρχαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις⁶⁴ και η κατάταξη γινόταν στο νάρθηκα του Προφήτη Ηλία.⁶⁵ Εκεί εγκαταστάθηκαν οι γραφειάδες. Στον ίδιο χώρο αποθηκεύτηκαν και τα υλικά επιστράτευσης. Στον νάρθηκα της εκκλησίας οργανώνονταν οι ομάδες, οι διμοιρίες, οι λόχοι, ολόκληρο το τάγμα (απλοί στρατιώτες και δάσκαλοι της περιοχής). Οι διοικητές των λόχων ήταν μόνιμοι αξιωματικοί και στις διμοιρίες ήταν έφεδροι αξιωματικοί, οι περισσότεροι Μακεδόνες, δάσκαλοι της περιοχής.

2.5.1. Καταστολή της αντίστασης από τους Ιταλούς

Για την αντιμετώπιση της κατάστασης οι κατακτητές κατέφυγαν στην τακτική των αντίποινων. Υπήρχαν καθημερινές εκτελέσεις Ελλήνων από τα στρατεύματα Κατοχής, ως αντίποινα για σποραδικές αντιστασιακές ενέργειες και ομαδικές εξοντώσεις κατοίκων σε πόλεις και χωριά (Μεσόβουνο Κοζάνης 23 Οκτωβρίου 1941, Σέρβια Κοζάνης 6 Μαρτίου 1943, Πύργων Εορδαίας - Κοζάνης 23/24 Απριλίου

⁶³ Διοικητής της ήταν ο υπολοχαγός Δημήτρης Κυρατζόπουλος (Φωτεινός) και υποδιοικητής ανθυπολοχαγός ήταν ο Θεοχαρόπουλος Νικόλαος (Σκοτίδας). Για μία ανάλυση των αξιωματικών στη Δυτική Μακεδονία κατά την περίοδο της Κατοχής βλ. Μυλωνάς, Γ., (2018).

⁶⁴Μπαξεβάνος, Ν., (1994), ό.π.. σ. 104.

⁶⁵Εκκλησία της Σιάτιστας χτισμένη μεταξύ των δύο συνοικιών, της Χώρας και της Γεράνειας.

1944). Ιταλική φάλαγγα που αναγκάστηκε να στρατοπεδεύσει στα Σέρβια στις 6 Μαρτίου του 1943 κατέστρεψε ολοσχερώς το χωριό.⁶⁶

Τον Ιανουάριο του 1943 δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ εισέβαλαν στο σταθμό Χωροφυλακής της Σιάτιστας, αφόπλισαν τους χωροφύλακες και έκαψαν τα αρχεία της Εφορείας και του Ειρηνοδικείου καταλύοντας έτσι την κατοχική εξουσία στην πόλη.⁶⁷ Αρκετοί Χωροφύλακες προσχώρησαν τότε στον Ε.Λ.Α.Σ. Τον Φεβρουάριο του 1943 ο Ε.Λ.Α.Σ και η ηγεσία του Ε.Α.Μ εισήλθαν φανερά στη Σιάτιστα έκαψαν τα αρχεία της κοινότητας και έκαναν συλλήψεις⁶⁸ και υπαίθριο λαϊκό δικαστήριο στην επάνω αγορά της Χώρας.⁶⁹ Ο Ε.Λ.Α.Σ υπό τον Αλέξιο Ρόσιο προχώρησε σε μαζική κινητοποίηση των κατοίκων της Σιάτιστας, για την αντιμετώπιση των δυνάμεων των κατακτητών. Το κάλεσμά του βρήκε θετική ανταπόκριση στο ντόπιο πληθυσμό. Το Φεβρουάριο του 1943 άρχισαν τα αντίποινα των Ιταλών, οι οποίοι χωρίς να χάσουν χρόνο προχώρησαν στην εκτέλεση Ελλήνων κατηγορώντας τους πως συνεργάζονταν με αντάρτες.⁷⁰

Η κατάσταση όμως στην ορεινή Ελλάδα ήταν κάθε άλλο παρά ειδυλλιακή. Οι συνθήκες της Κατοχής ήταν σκληρές και συχνά οι κάτοικοι των χωριών πλήρωναν την υποστήριξή τους στο Ε.Α.Μ με σκληρό φόρο αίματος. Ύστερα από κάθε στρατιωτική ενέργεια εναντίον του κατακτητή οι αντάρτες είχαν πάντα να αντιμετωπίσουν την ψυχολογική πίεση των ενδεχόμενων αντιποίνων. Η καταπολέμηση των αντάρτικων τμημάτων που σχηματίζονταν στις γερμανοκρατούμενες περιοχές αποτελούσε το κύριο μέλημα των γερμανικών αρχών. Ερευνούσαν τις περιοχές με στόχο την εξόντωση των ανταρτών.

Εν τούτοις, οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που έκαναν οι Ιταλοί και μετέπειτα οι Γερμανοί δεν φαίνεται να επηρέαζαν το εαμικό καθεστώς αφού όταν συνέβαινε κάτι τέτοιο οι κάτοικοι των χωριών ειδοποιούνταν, έπαιρναν τα ζώα τους και όποια άλλη κινητή αξία μπορούσαν να μεταφέρουν και κατέφευγαν στα βουνά.

⁶⁶"Δίκτυο μαρτυρικών πόλεων και χωριών, Σέρβια" διαθέσιμο στο <http://www.greek-holocausts.gr/>

⁶⁷Στρακαλής, Μ., (1962), ό.π., σ. 50.

⁶⁸Συλληφθέντες: Γεώργιος Νούσιος και ο γιος του Θωμάς, Γεώργιος Γκιουλέκας και ο γιος του Δημήτριος και ο Λάζαρος Χατζηζήσης. όπως αναφέρει ο Μ. Στρακαλής στο βιβλίο του *50 Έτη Ελευθερίας* στη σελ. 50 τους οδήγησαν στην Εράτυνα και τους εκτέλεσαν χωρίς λόγο.

⁶⁹Χατσιούλης, Μ., (2012), *Σιάτιστα, Σιάτιστα*, σ. 143.

⁷⁰Μπελεγάκη, Ο., (2010), ό.π., σσ. 38 – 46.

Αυτή η ιδιότυπη "μετακόμιση" των χωρικών προκάλεσε σε ορισμένες περιπτώσεις κωμικοτραγικές καταστάσεις όπως στην περίπτωση της έκδοσης και δημοσιοποίησης διαταγής του νομάρχη Φλώρινας κ. Μπόνη, με ημερομηνία 12/07/1943, σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται οι κάτοικοι "να τρομοκρατούνται" σε περίπτωση που έβλεπαν να φθάνουν κατοχικά στρατεύματα. Συγκεκριμένα η διαταγή έγραφε: "*οι κάτοικοι των χωριών εν ουδεμία περιπτώσει δέον να τρομοκρατώνται και να εγκαταλείψωσιν τας οικίας των καταφεύγοντες εις τους αγρούς και τα όρη, διότι ούτω δίδωσιν υπονοίας ότι συνεργάζονται με ενόπλους ατάκτους ομάδας και θα προκαλέσωσι λήψιν αυστηρών μέτρων των Αρχών Κατοχής*".⁷¹

2.6. Το τέλος της ιταλικής Κατοχής από τη Δυτική Μακεδονία – Μάχη του Φαρδύκαμπου

Τους τελευταίους μήνες του 1943 οι ιταλικές αρχές ασχολούνταν πολύ περισσότερο με τη βελτίωση των σχέσεών τους με τις ελληνικές αρχές παρά με την αντιμετώπιση των ανταρτών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ενδυνάμωση της ένοπλης δράσης των ανταρτών και την αναδιοργάνωση του επιστρατευτικού τους δικτύου. Οι αντάρτες με εξυψωμένο το ηθικό τους αύξησαν σε πολλές περιπτώσεις την επιθετικότητά τους. Πύκνωσαν τις εμφανίσεις τους στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία και κυρίως στις περιοχές εκείνες που βρίσκονταν πλησίον της οριοθετημένης γερμανοϊταλικής γραμμής.

Η αλλαγή ωστόσο επήλθε το Σεπτέμβριο του 1943 όταν η ιταλική κατοχή αντικαταστάθηκε από τη γερμανική υπό την απειλή μιας Αγγλο - Αμερικανικής εισβολής στην Ιταλία. Αυτήν την περίοδο οι Έλληνες αντάρτες ανασυντάσσουν τις δυνάμεις τους κάτι το οποίο όμως έδωσε χρόνο στο νέο αντίπαλο για να λάβει τα μέτρα του και να αντιμετωπίσει την έκρυθμη κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας.⁷²

Περιοχές της Δυτικής ορεινής Μακεδονίας και ζώνες διαχωρισμού με τη γερμανική Κατοχή όπως το σύνορο του Αλιάκμονα στη Δυτική Μακεδονία, ξεσηκώθηκαν με αποτέλεσμα στις αρχές Μαρτίου 1943 να ξεκινήσει ο ένοπλος

⁷¹Γατόπουλος, Δ., (1943), "*Ιστορία της Κατοχής, συλλογές ιστορικών και λαογραφικών ανεκδότων των ετών 1940 - 1944*", εφημερίδα Έθνος Φλώρινας, 17/7/1943.

⁷²Μπελεγάκη, Ο., (2010) και Αλβανός Ρ. (2005).

αγώνας στην περιοχή της Σιάτιστας με αποκορύφωμα τη θρυλική μάχη του Φαρδύκαμπου.⁷³

Στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, οι διάσπαρτες ομάδες των ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ άρχιζαν να συντονίζουν τη δράση τους και στις αρχές Μαρτίου 1943 έστησαν ενέδρα και συνέλαβαν αιχμάλωτο ένα τάγμα Ιταλών στο δρόμο μεταξύ Σερβίων - Καστοριάς στη Σιάτιστα. Η μάχη του "Φαρδύκαμπου", όπως έμεινε γνωστή, ήταν μία από τις πρώτες μεγάλες επιτυχίες του Ε.Λ.Α.Σ και σηματοδότησε τη μετάβαση που άρχιζε να σημειώνεται στην Ήπειρο. Στη μάχη συμμετείχαν ενεργά χωρικοί και αξιωματικοί της Ε.Κ.Α (Εθνική Κοινωνική Άμυνα, τοπικό παρακλάδι της Π.Α.Ο). Μετά από τις πρώτες αυτές επιχειρήσεις σημειώθηκαν συγκρούσεις μεταξύ εαμικών και μη εαμικών ανταρτών (κυρίως στελεχών της Π.Α.Ο) που συμμετείχαν στη μάχη του Φαρδύκαμπου. Φαίνεται ότι στις αρχές Απριλίου εκτελέστηκαν ορισμένοι αξιωματικοί της Π.Α.Ο από μονάδες του Ε.Λ.Α.Σ.⁷⁴ Σε αντίποινα, αξιωματικοί της Π.Α.Ο Κοζάνης σε συνεργασία με το Μιχάλαγα ή Μιχάλη Παπαδόπουλο (επιφανής Τουρκόφρονος Πόντιος οπλαρχηγός στην περιοχή Κοζάνης) έστησαν ενέδρα στα Ίμερα και δολοφόνησαν στα τέλη Απριλίου επτά στελέχη του Ε.Α.Μ και του Κ.Κ.Ε.

Ανάμεσά τους ήταν ο Σίμος Κερασίδης και ο Λάζαρος Ζησιάδης ή Τερπόφσκι (Σλαβομακεδόνας ακροναυπλιώτης), σημαντικά στελέχη του Κ.Κ.Ε στην περιοχή. Η επίθεση δικαιολογήθηκε στη βάση ότι ο Τερπόφσκι θεωρήθηκε υπεύθυνος για τις δολοφονίες των στελεχών της Π.Α.Ο.⁷⁵ Σύντομα όλη η περιοχή Γρεβενών και Βοΐου πέρασε υπό τον έλεγχο του Ε.Α.Μ καθώς οι Ιταλοί απέσυραν τις φρουρές τους. Βορειότερα στην περιοχή του Βίτσι το Φεβρουάριο του 1943 σχηματίστηκε μία ολιγομελής ομάδα ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ με διοικητή τον Κώστα Παπαδόπουλο (Αετός) και καπετάνιο τον Ναούμ Σουπούρκα ή Συπέρκο (Λέων). Η ομάδα η οποία

⁷³Σκαλιδάκης, Γ., (2012), ό.π., σ. 88.

⁷⁴Φλάισερ, Χ., (1995), ό.π., σσ. 122 και Χρυσόχου, Α., (1949), *Η Κατοχή εν Μακεδονία, Α', "Η δράσις του ΚΚΕ*, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, σσ. 52 - 53 και Παπαθανασίου, Π., (1997), *Για τον ελληνικό Βορρά, Μακεδονία 1941 - 1944, "Αντίσταση και Τραγωδία, Το ανέκδοτο αρχείο ημερολόγιο του ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου Α', Παπαζήση*, Αθήνα, σσ. 285 - 299.

⁷⁵Σχετικά με τα γεγονότα βλ. Μαραντζίδης, Ν., (2012), *Γιασασίν Μιλλέτ*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, σσ. 131 - 133, Φλάισερ, Χ., (1995), ό.π., σσ. 122 και Κολιόπουλος, Ι., (1994) σσ. 87 - 91.

δραστηριοποιήθηκε με πρωτοβουλία της Περιφερειακής Επιτροπής Κ.Κ.Ε Φλώρινας απόπλισε τη Χωροφυλακή στο χωριό Μελίτη και προκάλεσε ανησυχία στις κατοχικές αρχές της περιοχής.⁷⁶

2.7. Οι μάχες Βίγλας και Φαρδύκαμπου

Την 1η Μαρτίου 1943 έφτασε η πληροφορία ότι μία ιταλική φάλαγγα δέκα αυτοκινήτων με τρόφιμα και πολεμικά εφόδια και με συνοδεία 149 στρατιωτών ερχόμενη από Κοζάνη θα περνούσε από τη "Μπάρα" με κατεύθυνση προς Σιάτιστα ή Γρεβενά. Την πληροφορία είχε δώσει στο Ε.Α.Μ Κοζάνης ο Σιατιστινός Γεώργιος Στεργίου, υπάλληλος των Τ.Τ.Τ Αμυνταίου. Το Ε.Α.Μ Κοζάνης πληροφόρησε το Ε.Α.Μ Σιάτιστας. Στον κόσμο της αντίστασης σήμανε συναγερμός, υπό το φόβο νέας Κατοχής.

Ο στόχος ήταν ακαθόριστος: κατάληψη της Σιάτιστας ή μεταφορά εφοδίων στη φρουρά Γρεβενών που βρίσκονταν μετά την πανωλεθρία στο Σνίχοβο (8 Φεβρουαρίου 1943) σε δύσκολη θέση, ή και τα δύο. Για το λόγο αυτό υπήρξε αρχικά διχογνωμία ανάμεσα στα μέλη της επιτροπής του Ε.Α.Μ Σιάτιστας για το εάν έπρεπε να χτυπηθούν οι Ιταλοί σε περίπτωση που κατευθύνονταν αποκλειστικά για τα Γρεβενά. επικράτησε τελικά η άποψη να χτυπηθούν οι Ιταλοί για πολλούς λόγους.

Στη Σιάτιστα όμως εκείνη τη στιγμή δεν υπήρχαν παρά μερικές δεκαρχίες του εφεδρικού Ε.Λ.Α.Σ. Ο Ε.Λ.Α.Σ για την αντιμετώπιση των κατοχικών δυνάμεων προχώρησε σε μαζική κινητοποίηση των κατοίκων της Σιάτιστας. Το κάλεσμά του βρήκε θετική ανταπόκριση στον ντόπιο πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής υποβοηθούμενο και από τις τοπικές οργανώσεις του Ε.Α.Μ. Η οργάνωση του Ε.Α.Μ ειδοποίησε και κατέφθασε αμέσως η μικρή δύναμη του μόνιμου Ε.Λ.Α.Σ με αρχηγούς τους Δ. Χαρισιάδη (Καραϊσκάκης), έφεδρος ανθυπολοχαγός και Μ. Τσούκρα, πενήντα μόνιμων ανταρτών μαζί με ένα τμήμα, με επικεφαλής τον μόνιμο ανθυπολοχαγό Στέλιο Κατσώγιαννο. Ταυτόχρονα εξοπλίστηκαν έξι δεκαρχίες του εφεδρικού Ε.Λ.Α.Σ με τους Αλέξη Ρόσιο, Γ. Μέντζα, Γ. Σίμο και Γεώργιο Σιάσιο. Στη συζήτηση που ακολούθησε στο Ε.Α.Μ επικράτησε η άποψη του "Υψηλάντη", Αλέξιος Ρόσιος από τη Σιάτιστα, (φιλόλογος καθηγητής τότε), αγωνιστής της εθνικής αντίστασης, αξιωματικός του Ε.Λ.Α.Σ και υποστράτηγος του Δημοκρατικού Στρατού

⁷⁶Πυλάης Κυριάκος (Πέτρος), (1990), 1870-1990, Μνήμες, βιώματα, στοχασμοί, Αθήνα, σ. 165 και Κολιόπουλος, Ι., (1994),σ. 148.

Ελλάδας να στηθεί ενέδρα με τη μικρή δύναμη του Ε.Λ.Α.Σ που διέθετε (200 - 250 άντρες).⁷⁷Με ένα σύντομο εμπνευστικό λόγο ο Αλέξιος Ρόσιος καλούσε όλους τους Σιατιστινούς να πολεμήσουν ενάντια σε όσα είχε υποστεί η Σιάτιστα κατά την παραμονή της «Φινάντσας».

2.8. Η νυχτερινή ενέδρα

Στις 2 Μαρτίου οι Ιταλοί έφτασαν στο Βατερό αλλά ξαναγύρισαν για ασφάλεια και διανυκτέρευσαν στην Κοζάνη. Στη Σιάτιστα είχε φτάσει η πληροφορία ότι οι Ιταλοί θα κινούνταν προς τη Σιάτιστα και τότε, σχεδόν όλοι οι έφεδροι αξιωματικοί και απλοί πολίτες, συγκεντρώθηκαν με όποιο οπλισμό και πυρομαχικά υπήρχαν και έπιασαν θέση στο "Μπουγάζι" για να εμποδίσουν τους Ιταλούς να μπουν στη Σιάτιστα. Την νύχτα το Ε.Α.Μ μετέφερε τη δύναμη προς τη "Βίγλα" (μικρό γεφύρι τότε, τέσσερα περίπου χιλιόμετρα έξω από τη Σιάτιστα) γιατί ήθελε οπωσδήποτε να χτυπηθεί η φάλαγγα (180 στρατιωτών) ακόμα και αν οι Ιταλοί δεν είχαν προορισμό τη Σιάτιστα.

2.9. Η διεξαγωγή της μάχης

Το πρωί της 3ης Μαρτίου ιταλικά αυτοκίνητα και μία μοτοσυκλέτα προέβαλαν στο βάθος του δρόμου γεμάτα από Ιταλούς, που σκόπευαν να περάσουν το γεφύρι της Βίγλας. Τότε συνέβη το χτύπημα της ιταλικής φάλαγγας, ρίχνοντας ομαδικά πυρά. Η συμπλοκή ήταν σύντομη και αιματηρή. Σε διάρκεια δύο περίπου ωρών η ιταλική αντίσταση είχε εξουδετερωθεί. Δύναμη εφοδιοπομπής από 120 στρατιώτες με επικεφαλής του υπολοχαγό Αυρήλιο. Ο απολογισμός της μάχης ήταν: Ιταλοί 22 νεκροί, 16 τραυματίες και 4 τραυματίες από τους Σιατιστινούς.⁷⁸ Τα λάφυρα ήταν 9 αυτοκίνητα (από τα οποία τα 5 ήταν σε καλή κατάσταση), μία τρίκυκλη μοτοσυκλέτα, ένας ατομικός όλμος, δέκα οπλοπολυβόλα, δύο πολυβόλα και πολλά τρόφιμα, ρούχα και πυρομαχικά. Ένα όμως από τα αυτοκίνητα κατάφερε και

⁷⁷Χατζιούλης, Μ., (2012), ό.π. σ. 144.

⁷⁸Σύμφωνα με τον Θωμά Καρακώτσιο (πολεμιστής από τη Σιάτιστα) στην εφημερίδα του μορφωτικού και εκπαιδευτικού συλλόγου Σιάτιστας "*Μαρκίδες Πούλιου*", οι τραυματίες ήταν οι εξής: Γεώργιος Κώτσικας, Δημήτριος Τιούκαλιας, Ζήσης Λιάμας, Γιάννης Σφενδώνης (όλοι τους ήταν Σιατιστινοί). Επίσης συμμετείχαν οι έφεδροι αξιωματικοί: Αλέξιος Ρόσιος (Υψηλάντης), Δημήτριος Χαρισιάδης (Καραϊσκάκης), Τάκης Βαρβέρης και ο ανθυπολοχαγός Στέλιος Κατσώγιαννος. Όπως αναφέρει ο Θωμάς Καρακώτσιος: "*Είμασταν εβδομήντα άντρες με λιγοστό οπλισμό*".

επέστρεψε στην Κοζάνη αναφέροντας την επίθεση. Όσοι Ιταλοί τραυματίστηκαν οδηγήθηκαν στη Σιάτιστα και κάποιοι από αυτούς στο χωριό Παλαιόκαστρο.⁷⁹

Η ιταλική Διοίκηση Γρεβενών, μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός διέταξε αμέσως ένα λόχο Ιταλών με τρία αυτοκίνητα και αρκετές προμήθειες να κινηθεί για βοήθεια. Οι Ιταλοί αποφάσισαν άμεσα για αντίποινα διότι δεν ήθελαν να περάσει η ηττοπάθεια στο δικό τους στρατόπεδο και η ανύψωση του ηθικού στον κόσμο του αγώνα. Έτσι η ιταλική μεραρχία έδωσε εντολή την ίδια ημέρα να ξεκινήσει ολόκληρο τάγμα με σκοπό να απελευθερώσει τον αιχμαλωτισμένο ιταλικό λόχο και να κάψει τη Σιάτιστα. Σκοπός τους ήταν να διευκολύνουν τη διέλευση της ιταλικής μεραρχίας Πινερόλο⁸⁰, της Λάρισας, που είχε ως αποστολής της να καταπνίξει το αντιστασιακό κίνημα στις περιοχές της Κοζάνης και των Γρεβενών. Στο μεταξύ ο Ε.Λ.Α.Σ διατηρούσε σε επιφυλακή τα αντάρτικα τμήματά του στη Σιάτιστα και τις γύρω περιοχές (Γσοτύλι, Βογατσικό, κ.α) συγκεντρώνοντας άντρες.

Στην περιοχή Ταξιάρχης - Κοκκινιάς οι αντάρτες των γειτονικών χωριών είχαν στημένη ενέδρα και υποχρέωσαν τους Ιταλούς να γυρίσουν πίσω στα Γρεβενά. Ο διοικητής του ιταλικού τάγματος με 600 Ιταλούς στρατιώτες αποφάσισε να κινηθεί από τα Γρεβενά εναντίον της Σιάτιστας. Όταν έφτασε στη γέφυρα του Αλιάκμονα δέχτηκε πυρά από τους κατοίκους των χωριών Κοκκινιά και Ταξιάρχης και θεώρησε ότι ήταν επικίνδυνο να περάσει τη γέφυρα και διανυκτέρευσε δίπλα στο ποτάμι. Στη Σιάτιστα η παρουσία των Ιταλών αιχμαλώτων προκάλεσε έντονο ενθουσιασμό στους κατοίκους και όταν έφτασε η πληροφορία ότι ένα πλήρες τάγμα Ιταλών βρέθηκε έξω από τη Σιάτιστα και είχε σκοπό να την καταλάβει, αντί να τρομοκρατήσει και να προκαλέσει πανικό, αντίθετα εδραίωσε την απόφαση στους κατοίκους να συνεχίσουν τον αγώνα.

Οι τοπικοί παράγοντες στη Σιάτιστα τόσο το Ε.Α.Μ όσο και οι έφεδροι αξιωματικοί και πολίτες οργανώθηκαν για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο.

⁷⁹Χατζιούλης, Μ., (2012), ό.π. σ. 145. Ο Μ. Στρακαλής στο βιβλίο του *50 Έτη Ελευθερίας* στη σελ. 52 αναφέρει πως ενώ στην αρχή περιέθαλψαν τους Ιταλούς τραυματίες κατόπιν όμως δόθηκε εντολή από το Ε.Α.Μ να εκτελεστούν.

⁸⁰Σύμφωνα με τον Τσοπανάκη στο βιβλίο *Σιατιστινά* στη σελ. 17 ο Μάνιος από τη Σιάτιστα, πρωταγωνιστής της μάχης του Φαρδύκαμπου ήταν ο μόνος που μνημόνευσε το όνομα του Ιταλού Ταγματάρχη ως "ονόματι Περόνι Πασκονέλι" (Perroni Pasconelli), όπου το αναφέρει και στο βιβλίο του: *Η ιστορική μάχη του Φαρδύκαμπου*, (1982), στη σελ. 17.

Κινητοποιήσαν όλες τις δυνάμεις των γύρω περιοχών να πάρουν μέρος, έτσι ώστε ο εχθρός να βρεθεί παγιδευμένος και από την περιοχή των χωριών Μηλιάς, Ταξιάρχη, Κοκκινιάς, Πολυδένδρου που βρίσκονταν στην απέναντι όχθη του Αλιάκμονα, όπως και από τη θέση "Γιάγκοβης" που είχαν εγκατασταθεί οι Σιατιστινοί. Για την ενίσχυση της άμυνας ζητήθηκε βοήθεια από τις τοπικές επιτροπές της Εράτυρας, Τσοτυλίου, Νεαπόλεως και Πελεκάνου.⁸¹ Συγκεντρώθηκαν εξακόσιοι άντρες.

Το πρωί της 4ης Μαρτίου του 1943 οι ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις με επικεφαλή τον ταγματάρχη Πασκονέλι από την Κοζάνη έφτασαν στη θέση Βίγλα. Το ιταλικό τάγμα προχώρησε για την κατάληψη της Σιάτιστας. Στη θέση "Φαρδύκαμπος" (ΝΔ της Σιάτιστας) μεταξύ ποταμού και υψωμάτων της Σιάτιστας δέχθηκε πυρά και καθηλώθηκε. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας με δύο λόχους επιχείρησε και διάσπασε την άμυνα στη θέση "Συκιά", αλλά με μία αντεπίθεση μερικών Σιατιστινών με χειροβομβίδες⁸² ανάγκασε τον εχθρό σε υποχώρηση. Τα τρία πολυβόλα του τάγματος χτύπησαν τους αμυνόμενους αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Για τους Ιταλούς η παραπάνω αντίδραση δεν ήταν αναμενόμενη.

Οι αρχικές εκτιμήσεις των Ιταλών ότι δεν θα αντιμετώπιζαν προβλήματα στην επιχείρηση διαψεύστηκαν καθώς δεν είχαν στην κατοχή τους αρκετές προμήθειες. Όταν ζήτησαν εφόδια, τα ιταλικά αεροπλάνα με αστοχία έριξαν τους σάκους στις γραμμές των Ελλήνων. Οι Ιταλοί έμειναν χωρίς τροφή, χωρίς εφόδια και νερό και το ιταλικό τάγμα στη θέση Φαρδύκαμπος έμεινε σε πλήρη αποκλεισμό από όλα τα σημεία, ενώ οι διάφορες δεκαρχίες των ανταρτών από την περιοχή των Βεντζίων - Παλαιοκάστρου, περιοχής Γρεβενών, περιοχής Βοΐου, Γαλατινής και Εράτυρας δημιούργησαν ένα σφιχτό κλοιό. Η μόνη διέξοδος για τους Ιταλούς ήταν να εισέλθουν στη Σιάτιστα, για αυτό έριξαν όλο το βάρος στην κατεύθυνση αυτή.

Η 5η Μαρτίου βρήκε τους Σιατιστινούς στις ίδιες θέσεις και η μάχη της δεύτερης ημέρας ήταν περισσότερο σκληρή και για τους Ιταλούς οι οποίοι υπέφεραν από πείνα και η δίψα. Οι Ιταλοί προσπαθούσαν να επικοινωνήσουν με τα αρχηγεία

⁸¹Χατζιούλης, Μ., (2012), ό.π. σσ. 146.

⁸²Σύμφωνα με τη γραπτή μαρτυρία του τότε δημοτικού συμβούλου Κ. Βαρβέρη και αργότερα δημάρχου Σιάτιστας, ο Γιάννης Στεργίου (Ραχάιος) ήταν ο πρώτος που πέταξε χειροβομβίδα προσπαθώντας να σταματήσει τους Ιταλούς. Ο κύριος Γιώργος Γραμμένος (κάτοικος Σιάτιστας, ετών 99) μου επιβεβαίωσε σε προφορική μαρτυρία την πληροφορία αυτή. Ανέφερε πως ο Γιάννης Στεργίου περίμενε για ώρες τους Ιταλούς στη ράχη της "Συκιάς". Έτσι απέκτησε το προσωνύμιο "Ραχάιος".

τους με τη βοήθεια ασύρματων και ζητούσαν τροφή και επιδεσμικά υλικά.⁸³ Το ίδιο δύσκολο ήταν και για τους αμυνόμενους που έβλεπαν να τελειώνουν τα πυρομαχικά και να μη φτάνει καμία σοβαρή ενίσχυση. Στις βολές των ιταλικών πυροβόλων προστέθηκαν και οι συνεχείς αεροπορικές επιθέσεις αλλά παρά την αεροπορική υποστήριξη, οι Ιταλοί παραδόθηκαν στα Σιατιστινά στρατιωτικά τμήματα. Με το τέλος της ημέρας η κατάσταση ήταν κρίσιμη καθώς στο ιταλικό στρατόπεδο το ηθικό είχε πέσει και όταν ο διοικητής ζήτησε προσωρινή ανακωχή, οι Σιατιστινοί ζήτησαν το διοικητή για να συνεννοηθούν.

Ο διοικητής με δύο αξιωματικούς πλησίασαν την ομάδα των Σιατιστινών αλλά κάτω από την πρόφαση ότι θα τους οδηγήσουν στο (ανύπαρκτο) "Στρατηγείο", τους αφόπλισαν. Ορισμένοι Σιατιστινοί πλησίασαν το στρατόπεδο των Ιταλών και λέγοντάς τους ότι ο Διοικητής τους παραδόθηκε τους ζήτησαν την παράδοσή τους. Ακολούθησε σύγχυση και Σιατιστινοί συνέλαβαν ολόκληρο το ιταλικό τάγμα. Ο απολογισμός της μάχης στο Φαρδύκαμπο δίνει τα παρακάτω στοιχεία: Έλληνες: 2 νεκροί και 2 τραυματίες⁸⁴. Ιταλοί: 38 νεκροί, 60 τραυματίες και 603 αιχμάλωτοι. Λάφυρα: 600 όπλα, 30 πιστόλια, 7 ολμίσκοι, 40 οπλοπολυβόλα, 12 πολυβόλα, 3 πολυβόλα των 75 χιλ., 3 αυτοκίνητα, 62 μουλάρια, 3 άλογα, πολλά πυρομαχικά.⁸⁵

Το βράδυ Ιταλοί αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν στη Σιάτιστα όπου τους προσφέρθηκε τροφή, νερό και ιατρική περίθαλψη στους τραυματίες. Την επόμενη ημέρα, στις 6 Μαρτίου σύμφωνα με τις εντολές και τις οδηγίες του διοικητή της μάχης, τμήματα από όλες τις κατευθύνσεις βρέθηκαν στο σημείο της μάχης και

⁸³Στρακαλής, Μ., (1962), ό.π. σ. 56.

⁸⁴Νεκροί: Παναγιώτης Γούτας και Γεώργιος Ώττας. Τραυματίες: Χαρίσης Καϊνάρης και Χρήστος Τζώνος. Στη μάχη βοήθησαν οι καπεταναίοι του Ε.Λ.Α.Σ: Θωμάς Βενετσανόπουλος, Δημήτριος Τασσιανόπουλος, Ηλίας Ρούνης, Δημήτριος Κυρατζόπουλος (Φωτεινός), Δημήτριος Χαρισσιάδης (Καραϊσκάκης) και ο Παλαιολόγος. Βοήθησαν επίσης και δεκαρχίες από τα γύρω χωριά: Παλαιόκαστρο, Κνίδη, Μικρόκαστρο, Αη - Γιώργης, και Καλονέρι. Από τη Σιάτιστα πήραν μέρος οι έφεδροι αξιωματικοί: Αλέξιος Ρόσιος, Κώστας Μπέντας και Τάκης Βαρβέρης. Ο Παναγιώτης Γούτας τραυματίστηκε βαριά στη μάχη του Φραδύκαμπου. Την ίδια νύχτα της μάχης προσκλήθηκε από την Κοζάνη ο χειρουργός Διονύσης Μανέντης, για να προσφέρει βοήθεια στο Γούτα και στους τραυματισμένους Ιταλούς αιχμάλωτους. Ο τραυματισμός του ήταν βαρύτερος και ο γιατρός δεν μπόρεσε να τον κρατήσει στη ζωή.

⁸⁵Σύμφωνα με το βιβλίο του Ιωάννη Γ. Σιάπαντα (στρατιωτικός γιατρός από τη Σιάτιστα) στο βιβλίο του "Φαρδύκαμπος - Μάρτιος 1943". Θεσσαλονίκη 2008. Ο Μ. Στρακαλής στο βιβλίο "50 έτη ελευθερίας" αναφέρει ακριβώς το ίδιο: 2 νεκροί και 2 τραυματίες και Ιταλοί 38 νεκροί, 60 τραυματίες αλλά 650 αιχμάλωτοι.

περικύκλωσαν τους Ιταλούς από όλες τις πλευρές εξαπολύοντας σφοδρά πυρά. Ιταλικά αεροπλάνα της Μεραρχίας Πινερόλο βομβάρδισαν τη Σιάτιστα με μοναδικό θύμα το θάνατο της αδερφής του γιατρού Δ. Γκερεχτέ, Περιστεράς Γκερεχτέ.

Στις 7 Μαρτίου οι αιχμάλωτοι οδηγήθηκαν στην περιοχή του Τσοτυλίου ενώ την ίδια ημέρα έφτασε η πληροφορία ότι μια ιταλική Μεραρχία ερχόταν από τη Λάρισα για να τιμωρήσει τη Σιάτιστα.⁸⁶ Η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα σοβαρή, διότι δεν υπήρχε καμιά σημαντική δύναμη που θα μπορούσε να αντισταθεί και να σταματήσει μία ολόκληρη Μεραρχία. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε σύσκεψη αξιωματικών και καπεταναίων του Ε.Λ.Α.Σ στο γυμνάσιο της Σιάτιστας στις 7 Μαρτίου του 1943 στην οποία παρευρισκόταν και ο Λάζαρος Ζησιιάδης ή Τερπόφσκι και συζητήθηκε η αντιμετώπιση των ερχομένων Ιταλών.⁸⁷ Τότε αποφασίστηκε, τα γυναικόπαιδα, να φύγουν από τη Σιάτιστα. Άρχισε ομαδική φυγή των πανικόβλητων κατοίκων όπου κάθε ένας είχε γνωστούς ή συγγενείς, με όσα πράγματα μπορούσε να μεταφέρει στους ώμους του ή σε ζώα (άλλο μέσο μεταφοράς δεν υπήρχε) ζητώντας φιλοξενία στα γύρω χωριά (Εράτυρα, Πελεκάνο, Δρυόβουνο, Σισάνι) ή προς τα χωριά της Κοζάνης.

Στις 19 Μαρτίου η ιταλική Μεραρχία έφτασε στην Κοζάνη με προορισμό τη Σιάτιστα. Η διοίκηση της Σιάτιστας (ο πρόεδρος της κοινότητας, ο ιερέας Παπακωνσταντίνος, η Ελένη Γκαγκαράτσα⁸⁸, ο Ναούμ Μόμτσιος και ο φαρμακοποιός Μ. Στρακαλής)⁸⁹ έδρασαν με διπλωματικό τρόπο. Υποδέχτηκαν τον μέραρχο και του ζήτησαν να μην καταστραφεί η Σιάτιστα διότι δεν ευθύνονταν οι κάτοικοι για την όλη κατάσταση. Ο Μέραρχος τους διαβεβαίωσε πως δεν θα πείραζε τη Σιάτιστα, άλλωστε ο ίδιος είχε πάρει αυτήν την απόφαση σκεπτόμενος ότι αν κατέστρεφε τη Σιάτιστα (όπως κάηκαν τα Σέρβια) οι κάτοικοι αναγκαστικά θα κατατάσσονταν στις δυνάμεις του Ε.Λ.Α.Σ. Η απόφαση αυτή πάρθηκε στην Κοζάνη έπειτα από τη συνεννόηση μεταξύ Ιταλών και Γερμανών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, σημαντικές είναι, οι γραπτές χειρόγραφες αφηγηματικές ιστορίες:

⁸⁶Σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία του Α. Κακούλη (παππούς μου, ετών 93), οι Ιταλοί ανέβηκαν στα χαμηλότερα σπίτια της "Γεράνειας" και τα έκαψαν.

⁸⁷Καλλιανιώτης, Α. (2007), ό.π.) σσ. 259–260.

⁸⁸ Άφησε όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία της στα δημοτικά σχολεία της Σιάτιστας.

⁸⁹ Όλοι οι αναφερόμενοι ήταν Σιατιστινοί πολίτες και εξέχουσες προσωπικότητες της κοινωνίας της Σιάτιστας.

α) ιστορία τεσσάρων φύλλων του στελέχους του Ε.Α.Μ Γεωργίου Δ. Σιάσιου, που υπήρξε πρωταγωνιστής της μάχης Βίγλας και Φαρδύκαμπου η οποία στάλθηκε για δημοσίευση με αφορμή άρθρο στην εφημερίδα "Ελληνικός Βορράς". Το χειρόγραφο αυτό εμπιστεύτηκε στην ερευνήτρια, προς ανάγνωσή της, ο γιος του, Δημήτριος Σιάσιος (τέως καθηγητής ιστορίας του Γυμνασίου Σιάτιστας και γυμνασιάρχης μετέπειτα του Γυμνασίου της Γαλατινής) και αναφέρεται στα γεγονότα της Βίγλας και του Φαρδύκαμπου όπως ο ίδιος βίωσε.

β) ο γραπτός λόγος - 11 σελίδων- του κυρίου Κωνσταντίνου Βαρβέρη σε ομιλία του προς τιμήν της μάχης του Φαρδύκαμπου. Ο ίδιος υπήρξε Δημοτικός σύμβουλος στην κοινότητα της Σιάτιστας στην περίοδο της Κατοχής. Το χειρόγραφο δόθηκε στην ερευνήτρια από τη σύζυγό του Περιστέρα Βαρβέρη (δέκα ημέρες αργότερα απεβίωσε).

γ) άρθρο της εφημερίδας "ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ" το Νοέμβριο του 1997 που αναφέρεται στον Σιατιστινό στρατιώτη Γεώργιο Τριανταφύλλου αναφέροντας συγκεκριμένα: *«Θαυμαστή είναι η ψυχραμία και η τόλμη του στρατιώτη Γεωργίου Τριανταφύλλου από τη Σιάτιστα. Προχωρεί καμπουριάζει την πλάτη, τρίζει τα δόντια του, κρατά σφιχτά το πολυβόλο του, χρησιμοποιεί το έδαφος, και με την ευψυχία του εξυψώνει το ηθικό των συμπολεμιστών του».*

Τα χειρόγραφα παρουσιάζουν αρκετές δυσκολίες ως προς την κατανόηση ορισμένων σημείων, λόγω της παλαιότητάς τους, αλλά "φωτίζουν" ικανοποιητικά τα τότε γεγονότα. Από το περιεχόμενο γίνεται σαφές ο ένοπλος αγώνας των Σιατιστινών ενάντια στους Ιταλούς κατακτητές.

2.9.1. Αποτίμηση της μάχης του Φαρδύκαμπου

Η μάχη του Φαρδύκαμπου ήταν μία μάχη τριών ημερών κατά μέτωπο με τον εχθρό και οργανωμένη από τους νικητές του αλβανικού μετώπου. Η νομαρχιακή επιτροπή του Ε.Α.Μ Κοζάνης με επικεφαλής το Μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ, θέλοντας να επανδρώσει το απελευθερωτικό κίνημα με μόνιμους ανώτερους αξιωματικούς, ήρθε σε επαφή με τη φρουρά αξιωματικών Κοζάνης και υπέγραψε πρωτόκολλο τιμής, στο οποίο οι αξιωματικοί αναλάμβαναν την υποχρέωση να προσχωρήσουν στον Ε.Λ.Α.Σ.

Ο Φαρδύκαμπος δεν είναι μόνο ένα ιστορικό γεγονός του Β' Παγκοσμίου πολέμου μοναδικό (και άκρως πρωτότυπο από πολεμική άποψη) όπου οι "κατέχοντες" αιχμαλωτίστηκαν από τους "κατεχόμενους". Ο Φαρδύκαμπος δείχνει και την αξία της παλλαϊκής συμμετοχής στους εθνικούς αγώνες, και την καταλυτική δύναμη της ενότητας των Ελλήνων στην αντιμετώπιση κάθε είδους εχθρικών προκλήσεων. Ο Φαρδύκαμπος είναι πηγή περηφάνιας για το κατόρθωμα των Σιατιστινών προγόνων και προκαταθήκη διαφύλαξης της ενότητας και αξιοπρέπειας του λαού. Η νίκη του Φαρδύκαμπου αποτέλεσε όπως προαναφέρθηκε πρωτότυπο φαινόμενο στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, δεδομένης της τεράστιας ανισομέρειας σε επίπεδο οπλισμού.

Το πάθος για τη λευτεριά και ο λαϊκός ανταρτοπόλεμος αποδείχτηκαν (όπως και άλλες φορές ιστορικά) πιο αποτελεσματικά από τα "τυπικά στρατιωτικά" προσόντα. Η νίκη έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αναπτέρωση του ηθικού του λαού που άντλησε δύναμη να αγωνιστεί μέχρι την τελική νίκη. Θεωρήθηκε από τις σπουδαιότερες μάχες, ίσως η σπουδαιότερη, της "Εθνικής Αντίστασης". Ενδεικτικά, αναφέρονται αυτολεξεί οι περιγραφές της μάχης από ερευνητές και συμμετέχοντες στον παρακάτω πίνακα.

Αλέξιος Ρόσιος - Υψηλάντης (στα φτερά του Οράματος).	<i>Ο λαός της Δυτικής Μακεδονίας αγωνίστηκε ενωμένος και με κινητήρια δύναμη το μίσος κατά τον κατακτητών, τον αγνό πατριωτισμό και την αγάπη για τη λευτεριά και νίκησε.</i>
Χρήστος Βήτος, Υπολοχαγός Ε.Α (ΤΑ ΓΡΕΒΕΝΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ).	<i>Η επιτυχία της αιχμαλωσίας ολοκλήρου του ιταλικού Τάγματος Γρεβενών στο Φαρδύκαμπο οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην καθολική συμμετοχή των κατοίκων της Σιάτιστας που αγωνίστηκαν "υπέρ βωμών και εστιών", ανεξάρτητα από τη ιδεολογική τους τοποθέτηση, και στην από κοινού αποφασιστική συνδρομή των λοιπών αντιστασιακών οργανώσεων και εθελοντών Ελλήνων πατριωτών. "Εθνικιστικών" και "Εαμιτών", των επαρχιών Βοΐου και Γρεβενών"</i>
Δ. Κυρατζόπουλος - Φωτεινός/ Δυτική	<i>Αξίζει πραγματικά κάθε έπαινος στα τμήματα και τους αξιωματικούς της Σιάτιστας που έδειξαν όχι μόνο ηρωισμό</i>

<p>Μακεδονία - Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ).</p>	<p>και καρτερία αλλά και αυτοθυσία. Ο Φαρδύκαμπος αποτελεί την κορωνίδα της εθνικής αντίστασης, είναι η πιο κλασική και παραστατική εθνικολαϊκή ένοπλη εξέγερση για ανεξαρτησία, ελευθερία και δημοκρατία στη νεότερη Ιστορία της Ελλάδας. Η νίκη που επιτεύχθηκε στο Φαρδύκαμπο ήταν νίκη πανεθνική, παλλαϊκή, που μπροστά της επισκιάζεται και μένει πολύ πίσω ο Γοργοπόταμος... Ο Φαρδύκαμπος ήταν μάχη και νίκη εκ παρατάξεως, τριήμερη μάχη σε ανοιχτό πεδίο, με άνισους όρους και υπό δύσκολες συνθήκες για τους μαχητές τους αξιωματικούς και για τη διοίκηση της μάχης και για τους ηγήτορες. Το κύριο χαρακτηριστικό του Φαρδύκαμπου ήταν μία μάχη παλλαϊκή με την άμεση συμμετοχή του λαού.</p>
<p>Γ. Παπαθανασίου - Ταγ/χης Πεζικού ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ).</p>	<p>Η μεγάλη νίκη στο Φαρδύκαμπο οφείλεται στη θέληση των ηρωικών κατοίκων της Σιάτιστας να αμυνθούν για την ασφάλεια των σπιτικών των - της περιουσίας των και αυτών και των οικογενειών των. Πρόθυμοι και άκαμπτοι στην θεληματικότητα έθεσαν τους εαυτούς υπό τας διαταγές των εντοπίων αξιωματικών. Όλοι αυτοί, αξιωματικοί και πολίτες της Σιατίστης έσπευσαν οι ηρωικοί πολεμιστάι της Ι.Χ Μεραρχίας Κοζάνης κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο στην Αλβανία. Αντιμετώπισαν τους επιτιθέμενους Ιταλούς με γενναιότητα και αυτοθυσία, με την πεποίθηση ότι προσφέρουν υψίστην υπηρεσίαν στην πατρίδα των γενικότερα και για αυτό ενοίκησαν.</p>
<p>Αντρέας Κέδρος, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1940 – 1944</p>	<p>"Πρόκειται πραγματικά για μαζικό ξεσηκωμό. Υπάρχουν... και πολλοί άοπλοι, που εν τούτοις μπαίνουν στη μάχη όπως ο καθένας μπορεί: πετώντας πέτρες και βγάζοντας τρομερές πολεμικές κραυγές που εντυπωσιάζουν τον εχθρό. Και οι γυναίκες είναι παρούσες, πολυάριθμες. Πηγαινοέρχονται ανάμεσα στις διάφορες ομάδες των ανταρτών, κουβαλώντας πολεμοφόδια, νερό, και ψωμί στους ώμους τους. Οι χωρικοί μοιάζουν να χουν βγει από την ίδια τη γη που υπερασπίζονται.</p>

	<p><i>Στο φόρτε της μάχης, συρρέουν από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα και από τις πιο απομακρυσμένες περιοχές. Τα υψώματα γύρω από το Φαρδύκαμπο που έχουν μαυρίσει από τον κόσμο. Παράξενη μάχη, πράγματι, και παράξενο θέαμα.</i></p>
--	--

Η μέρα που έγινε η μάχη του Φαρδύκαμπου ήταν η μέρα που οι κατακτητές ήθελαν να καταστείλουν την εξέγερση του λαού μας και να εκδικηθούν το λαό της Σιάτιστας για την ταπείνωση και την αιχμαλωσία που υπέστη ο λόγος τους στη μάχη της Βίγλας στις 4 Μαρτίου 1943.⁹⁰

2.10. Η δημιουργία αντίστασης προς τον ΕΛΑΣ

Μετά τις πρώτες αντιστασιακές ενέργειες στην περιοχή οι κατοχικές αρχές προσπάθησαν να δραστηριοποιηθούν και να οπλίσουν τμήματα του πληθυσμού εναντίον του Ε.Λ.Α.Σ, εκμεταλλευόμενοι όπως έχει αναφερθεί τις προϋπάρχουσες διαφορές. Μια εθνοτική ομάδα που εναντιώθηκε στον Ε.Λ.Α.Σ αλλά και στους Σλαβόφωνους Κομιτατζήδες και συνεργάστηκε με τους Γερμανούς από την άνοιξη του 1943 αλλά κυρίως το 1944 ήταν οι τουρκόφωνοι Πόντιοι.

Ομάδες ένοπλων Ποντίων δραστηριοποιήθηκαν βέβαια νωρίτερα σε όλη τη Μακεδονία, με πιο γνωστές τις ομάδες των ΑντώνΤσαούς ή Αντώνη Φωστερίδη στην ανατολική Μακεδονία, του ΚισάΜπατζάκ ή Κυριάκου Παπαδόπουλου στην Κεντρική Μακεδονία με έδρα τον Κούκο Πιερίας και του Μιχάλαγα στη Δυτική Μακεδονία (κυρίως στην περιοχή Κοζάνης - Εορδαίας). Στην περιοχή οι Ποντιακοί πληθυσμοί ήταν διάσπαρτοι, αλλά η μεγαλύτερη συγκέντρωσή τους παρουσιαζόταν στα νότια της γερμανικής ζώνης Κατοχής, στα σύνορα μεταξύ Φλώρινας - Κοζάνης καθώς και στην περιοχή γύρω από την Κοζάνη.⁹¹

Οι παράγοντες που καθόριζαν τη στάση ιδιαίτερα των Τουρκόφωνων Ποντίων, στην περίοδο της Κατοχής ήταν πολλοί και συχνά αλληλοεξαρτώμενοι και σχετίζονταν με δικά τους χαρακτηριστικά ως ιδιαίτερη εθνοπολιτισμική ομάδα, τη στάση του Ε.Α.Μ/Ε.Λ.Α.Σ και της Π.Α.Ο απέναντί τους, τις διαφορές με άλλες εθνοτικές ομάδες καθώς και τοπικές προστριβές. Σημαντικό ρόλο στον εξοπλισμό

⁹⁰Τσιάτας, Α., (2009), *Αναμνήσεις από την Αντίσταση 1941 - 1944 Γρεβενά - Βόιο - Βέρμιο*, Εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σσ. 79 – 80.

⁹¹Μαραντζίδης Ν., (2012), ό.π., σ. 85-89.

πολλών Ποντίων εναντίον του Ε.Λ.Α.Σ είχε και η γεινίαση των χωριών στα οποία διέμεναν με σημαντικούς συγκοινωνιακούς κόμβους που έλεγχαν οι Γερμανοί (δρόμοι Καστοριάς - Κοζάνης, Κοζάνης - Φλώρινας - Έδεσσας, Κοζάνης - Βέροιας) γεγονός που έκανε ιδιαίτερα δύσκολη και επικίνδυνη τη σύμπραξή τους με το Ε.Α.Μ.

Με την ανάπτυξη του αντάρτικου, την προσπάθεια του Ε.Α.Μ να μονοπωλήσει την αντίσταση και την πίεση των αρχών Κατοχής, ιδιαίτερα των Γερμανών το 1944, η κατάσταση για τους πληθυσμούς της Μακεδονίας γινόταν συχνά αφόρητη. Όσο πλησίαζε η απελευθέρωση και οι εμφύλιες συγκρούσεις ήταν καθημερινό φαινόμενο, κοινότητες και άτομα αναγκάζονταν συχνά να κάνουν επιλογές και να ταυτιστούν με τη μία (Ε.Α.Μ/Ε.Λ.Α.Σ) ή με την άλλη πλευρά (αντιστασιακός συνασπισμός). Μια περιοχή υπό τριπλή Κατοχή με φαινόμενα δωσιλογισμού, συνεργασίες, παθητικής αντίστασης και ένοπλης κομμουνιστικής και αντικομμουνιστικής αντίστασης υπήρξε η Δυτική Μακεδονία. Οι εθνικιστικές οργανώσεις αντίστασης στην κατεχόμενη Μακεδονία, οι περίπλοκες σχέσεις πολιτικής ιδεολογίας, γεωγραφικών και εθνικών συμφερόντων συνδιαμόρφωσαν τον Μακεδονικό χώρο και οδήγησαν τους κατοίκους σε βίαιες συμπεριφορές. Η Δυτική Μακεδονία υπήρξε μεταξύ των περιφερειών οι οποίες υπέστησαν τα πάντα από την τρομοκρατία των Ιταλών, των Βουλγάρων και Γερμανών.

Κεφάλαιο 3:

Β` Παγκόσμιος Πόλεμος: η περίοδος της Γερμανικής κατοχής

3.1. Εισαγωγή

Το Σεπτέμβριο του 1943 πραγματοποιείται η συνθηκολόγηση της Ιταλίας και η ιταλική ζώνη πέρασε στα χέρια των Γερμανών. Ο γερμανικός στρατός έχασε ένα σημαντικό στήριγμα, ενώ σοβαρό κομμάτι του οπλισμού των ιταλικών μεραρχιών, πέρασε σε αντάρτικες ομάδες. Οι περισσότερες ιταλικές μεραρχίες παραδόθηκαν στους Γερμανούς με τα πολεμοφόδιά τους. Η μεραρχία "Acqui" στην Κεφαλονιά και η "Πινερόλο" στη Θεσσαλία αρνήθηκαν να παραδοθούν και αντιστάθηκαν στην παράδοση των όπλων τους στους Γερμανούς. Έτσι οι πρώην σύμμαχοι του Άξονα, έγιναν εχθροί.

Με τη γερμανική εισβολή της 6^{ης} Απριλίου 1941 οι κατακτητές έσπευσαν να διακηρύξουν τις φιλικές τους διαθέσεις και τον θαυμασμό τους για τον ελληνικό λαό. Ο Χίτλερ σε κάθε ευκαιρία επαινούσε τον ελληνικό πολιτισμό. Την ημέρα που εισέβαλλε η Βέρμαχτ στη Θεσσαλονίκη έβαλε στους τοίχους της πόλη προκηρύξεις στις οποίες αναφερόταν τα φιλικά αισθήματα και ο θαυμασμός που έτρεφαν οι Γερμανοί στρατιώτες για τους Έλληνες. Επίσης στις προκηρύξεις υπήρχαν αναφορές στη γερμανική υποστήριξη κατά του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του 1821 και έκλειναν με αισιόδοξες υποσχέσεις προς τον ελληνικό λαό.

Τις επόμενες μέρες ο Χίτλερ δείχνοντας την αγάπη του για την Ελλάδα ανακοίνωσε μια οδηγία στην οποία έλεγε πως οι Έλληνες στρατιώτες θα έπρεπε να έχουν καλή μεταχείριση για όσο διάστημα ήταν κρατούμενοι σε στρατόπεδα αιχμαλώτων και στους αξιωματικούς επέτρεπε να κρατούν τα όπλα τους. Μετά από λίγο απελευθέρωσαν τους ένστολους και αποφασίστηκε να υψωθεί η ελληνική σημαία στις γερμανοκρατούμενες περιοχές της χώρας.

Εντούτοις, αυτές οι προθέσεις δεν άργησαν να αλλάξουν. Η Μακεδονική γη ήταν η πρώτη που έπληξαν οι Γερμανοί. Η κατάσταση επιδεινώθηκε περισσότερο εξαιτίας της τριχοτόμησης της Μακεδονίας. Οι Γερμανοί ανέλαβαν τη διοίκηση της

Δυτικής Μακεδονίας (Κοζάνη και Φλώρινα).⁹² Χαρακτηρίζονταν από πειθαρχία, τυπικότητα και από την απουσία κάθε ευαισθησίας. Κύριο γνώρισμά τους ήταν οι φοβερές αντεκδικήσεις. Κάθε αντίδραση στη γερμανική κυριαρχία ή ο θάνατος ενός Γερμανού στρατιώτη πληρωνόταν με τη θανάτωση δεκάδων ή και εκατοντάδων Ελλήνων, ή και με την πυρπόληση ολόκληρων χωριών. Από το ξεκίνημα της Κατοχής οι Γερμανοί προέβησαν σε εκτελέσεις αμάχων ως αντίποινα για την αντίσταση που συναντούσαν στις περιοχές τους.⁹³

Στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας οτιδήποτε παράγονταν έπρεπε να δηλωθεί στη Χωροφυλακή, στην Κοινότητα, ή σε γεωργική υπηρεσία. Η ίδια ζητούσε από την Κοινότητα στοιχεία για τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τα μέτρα πολιτικής και οικονομικής επιστράτευσης συνέχιζαν να ισχύουν, μάλιστα αυξήθηκαν η συγκέντρωση τροφίμων και η φορολόγηση της παραγωγής προς αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος. Ωστόσο περιπτώσεις μη συμμόρφωσης και η πληθώρα των ελέγχων και απαγορεύσεων υποδήλωσαν αδυναμία εφαρμογής των μέτρων κοινωνικής πρόνοιας.

Έκαναν προσπάθειες να εκμεταλλευτούν το φόβο που ένιωθαν οι Έλληνες για τους σλάβους εξαιτίας των πολέμων με τους Βούλγαρους που προηγήθηκαν και της ρωσικής αποδοχής των βουλγαρικών διεκδικήσεων κατά τον 19ο αιώνα. Οι αξιωματούχοι της Αθήνας στιγματίζαν τους αντιπάλους στο αντιστασιακό κίνημα ως πράκτορες του σλαβικού κομμουνισμού. Για αυτούς σκοπός του πολέμου ήταν η εγκαθίδρυση μιας σλαβοκομμουνιστικής εξουσίας στην Ευρώπη και διακήρυτταν ότι τα γερμανικά στρατεύματα διεξήγαγαν έναν αγώνα για να σώσουν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό από αυτή την απειλή. Με άλλα λόγια, κάθε Έλληνας είχε υποχρέωση να συνεργαστεί με την κυβέρνηση της Αθήνας και τις γερμανικές αρχές Κατοχής και να πολεμήσει τις αντιστασιακές ομάδες.

Η γερμανική επίθεση στην Ελλάδα θεωρήθηκε τμήμα των ευρύτερων πολεμικών επιχειρήσεων στη Μεσόγειο και ειδικότερα της Βαλκανικής Εκστρατείας, ενώ για την Ελλάδα συνέχια και παραλληλία του ελληνοϊταλικού πολέμου που είχε ξεκινήσει στις 28 Οκτωβρίου του 1940 και προηγούμενο της βουλγαρικής εισβολής και της τριπλής Κατοχής που ακολούθησε. Οι Γερμανοί αριθμούσαν γύρω στις

⁹²Κυρατζόπουλος Δ., (2004), *Δυτική Μακεδονία – Η ελεύθερη Ελλάδα της Κατοχής*, Εκ. Κώδικας, σ. 164.

⁹³Μιλτιάδης Στρακαλής" *50 Έτη Ελευθερίας*" Σιάτιστα 1962.

120.000 άντρες και χαρακτηρίζονταν από απάνθρωπη σκληρότητα και αγριότητα. Την γερμανική εισβολή στην Ελλάδα διευκόλυνε η συντριβή των ισχυρών Γιουγκοσλαβικών στρατευμάτων στη Μακεδονία.

Δύο γερμανικά σώματα στρατού επιτέθηκαν στις ελληνικές θέσεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Στις 9 Απριλίου του 1941 κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη και με ταυτόχρονη κίνηση δυνάμεων, εισέβαλλαν στην Έδεσσα και την περιοχή της Φλώρινας. Στη γραμμή άμυνας στη Δυτική Μακεδονία, οι συνδυασμένες δυνάμεις της Ελλάδας και της Βρετανικής πολιτείας δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις κατά πολύ καλύτερα εξοπλισμένες και αριθμητικά υπέρτατες σαφώς γερμανικές δυνάμεις. Παρά την ηρωική αντίσταση των αμυνόμενων η γερμανική επίθεση μέσω Γιουγκοσλαβίας υπερκέρασε τις θέσεις άμυνας και απείλησε τότε τα ελληνικά στρατεύματα. Επιτέθηκαν και στην περιοχή της Καστοριάς. Το ρήγμα της άμυνας που δημιουργήθηκε στο χωριό Κλεισούρα υποχρέωσε σε σύμπτυξη τις ελληνοβρετανικές δυνάμεις.

3.2. Η περιοχή της Κοζάνης πριν από την εισβολή των Γερμανών

Στην περιοχή της Κοζάνης ήδη από τα έτη 1938 - 1939 υπήρξε μια αναστάτωση και προετοιμασία για τυχόν επερχόμενο πόλεμο. Σε ένα κεντρικό σημείο της πόλης είχαν τοποθετηθεί σειρήνες συναγερμού τις οποίες δοκίμαζαν κάθε τόσο. Οι αρχές μάθαιναν στους κατοίκους ποιος ήχος δηλώνει την έλευση κινδύνου και επομένως έπρεπε να κρυφτούν. Παράλληλα, γίνονταν μαθήματα αεράμυνας, ετοιμάζονταν ομαδικά καταφύγια για προστασία από πιθανούς βομβαρδισμούς και λαμβάνονταν προστατευτικά μέτρα. Όλη η παραπάνω κατάσταση δημιουργούσε κλίμα φόβου.

Στις 10 Απριλίου του 1941 γερμανικά στούκας⁹⁴ βομβάρδισαν την Κοζάνη⁹⁵ (ένα χρόνο νωρίτερα στις 5 Νοεμβρίου του 1940 η πόλη της Κοζάνης βομβαρδίστηκε

⁹⁴Πολεμικά αεροσκάφη, κάθετης εφόρμησης της εποχής εκείνης.

⁹⁵Βομβαρδισμοί επί Κατοχής σημειώθηκαν και στην Κοζάνη. Ο βομβαρδισμός της Κοζάνης από τους Γερμανούς έχει περιγραφεί από τους Κοζανίτες συγγραφείς: Γ., Κορκά ("Κοζανίτικες διαδρομές"), Μ., Παπακωνσταντίνου ("Το χρονικό της μεγάλης νύχτας") και Σταύρο Θεοδοσιάδη ("Η Πίνδος ομιλεί: Η εθνική αντίσταση 1941 - 1944"). Σε αντίθεση με το γερμανικό βομβαρδισμό ο βομβαρδισμός των Άγγλων στην Κοζάνη δεν είναι ευρύτερα γνωστός, ή συγγέεται με τον βομβαρδισμό της 10ης Απριλίου 1941 από τους Γερμανούς. Στις 15 Απριλίου 1941 μία ακριβώς μέρα μετά την κατάληψη της Κοζάνης από τους Γερμανούς (14 Απριλίου του 1941) η πόλη βομβαρδίστηκε εκ νέου αυτή τη φορά από τους Άγγλους

και από ιταλικά πολεμικά αεροπλάνα). Στις 12 Απριλίου οι Γερμανοί επιτέθηκαν κατά των Άγγλων στη γραμμή του Αλιάκμονα, οι οποίοι βρέθηκαν ανοργάνωτοι και άρχισαν να υποχωρούν προς νότο. Στις 16 Απριλίου οι Γερμανοί κατάφεραν να παρεμβληθούν μεταξύ των Κοινοπολιτειακών δυνάμεων. Στις 27 Νοεμβρίου του 1940 επιτέθηκαν κατά του αεροδρομίου της Κοζάνης και της Φλώρινας και στις 2 Δεκέμβρη του 1941 πραγματοποίησαν νέα ιταλική αεροεπιδρομή εναντίον της Κοζάνης μόνο με υλικές ζημιές.⁹⁶ Σκοτώθηκαν 15 άμαχοι, τραυματίστηκαν μερικοί αξιωματικοί και υπέστησαν ζημιές το Στρατηγείο⁹⁷ Δυτικής Μακεδονίας που στεγάζονταν στο Βαλταδώρειο Γυμνάσιο, και το Δημαρχείο της πόλης.⁹⁸ Γερμανικός βομβαρδισμός αναφέρεται και στις 11 Απριλίου, ωστόσο δεν καταγράφεται στα

συμμάχους. Σύμφωνα με τα έγγραφα της δημοτικής βιβλιοθήκης Κοζάνης, ο βομβαρδισμός είχε προφανώς ως στόχο γερμανικές θέσεις αλλά προκάλεσε και σημαντικές καταστροφές σε δύο οικίες, ενώ είχε και ένα θύμα: τον Θωμά Δόδουρα, ο οποίος φονεύτηκε μέσα στο σπίτι του, στην οδό Ιωάννη Φαρμάκη 16, σύμφωνα με δηλώσεις που υπάρχουν στην Κοβεντάρειο Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Η πληροφορία προέρχεται επίσης και από προφορική μαρτυρία του γιου του Θωμά, Ιωάννη Δόδουρα ο οποίος ανέφερε επίσης ότι στον βομβαρδισμό από τους Άγγλους σκοτώθηκε, εκτός από τον πατέρα του, και ένας "ξένος". Πιθανώς να υπήρξε και δεύτερος νεκρός, ο οποίος δεν δηλώθηκε μεταξύ των φονευθέντων κατά τους βομβαρδισμούς, στις δηλώσεις ζημιών πολέμου και ξενικής Κατοχής κατά την περίοδο 1940 - 1944 επειδή κάποιος ήταν διερχόμενος στρατιώτης και στρατιωτικός, όπως ο Αθανάσιος Παυλάκης του Παναγιώτη, στρατιώτης του 23ου Συντάγματος. Σύμφωνα με πιστοποιητικό του δημάρχου Κοζάνης (έγγραφο της ΔΒΚ/Λ5574), ο Παυλάκης εφονεύθη από γερμανικά αεροπλάνα. Το έγγραφο (ΔΒΚ/Λ5955, 17/4/1941) εκδόθηκε μετά από αίτηση της Άννας, χήρας Π. Παυλάκη, κατοίκου Νίκαιας Πειραιά. Πιθανός όμως ο Παυλάκης να σκοτώθηκε από τα συμμαχικά αεροπλάνα (2ος νεκρός), καθώς η αιτούσα αναφέρει από σύγχυση ότι αυτός σκοτώθηκε από το γερμανικό βομβαρδισμό τη Μ. Τρίτη (15/04/1941) ή την Μ. Τετάρτη (16/04/1941), ημέρες κατά τις οποίες πραγματοποιήθηκε ο βομβαρδισμός από τους Άγγλους. Στην Κοζάνη από ευτύχημα δεν υπήρξαν αρκετά θύματα (η οδός Φαρμάκη βρίσκεται στο κέντρο της πόλης), λόγω της προσωρινής μετακίνησης των κατοίκων στα γύρω χωριά, πριν την εισβολή των κατακτητών.

⁹⁶ΓΑΚ Κοζάνης, έγγρ. αρχείου 3.12.1940

⁹⁷Ο βομβαρδισμός πραγματοποιήθηκε γιατί οι Γερμανοί είχαν την πληροφορία ότι στο Δημαρχείο της Κοζάνης είχε εγκατασταθεί το ελληνικό Στρατηγείο. Τα γερμανικά στούκας επιτέθηκαν με τρομακτικό θόρυβο ρίχνοντας την πρώτη βόμβα στο Δημαρχείο και ανατίναξαν τον τελευταίο όροφο του κτιρίου. Στο υπόγειο του δημαρχείου ήταν η βιβλιοθήκη του Δήμου και ένα υποτυπώδες ιατρείο. Άλλη μία βόμβα έπεσε στην αυλή του Βαλταδώρειου, χωρίς να εκραγεί. Η τρίτη βόμβα που προοριζόταν για το Ερμιόνιο (ιστορικό ξενοδοχείο της Κοζάνης) έπεσε στην πλατεία, σκοτώνοντας μία οικογένεια Σέρβων αξιωματικών.

⁹⁸Βλ. σχετικά στο Θεοδοσιάδης, Σ., (2000), *"η Πίνδος ομιλεί": Η εθνική αντίσταση 1941 - 1944*, Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης, Κοζάνη.

βιβλία του ΓΕΣ⁹⁹ και ίσως να είναι λανθασμένη αυτή η πληροφορία και το ένα και μοναδικό θύμα που καταγράφεται να συγκαταλέγεται στα θύματα του προηγούμενου βομβαρδισμού.

Στις 13 Απριλίου του 1941 ένας νέος γερμανικός βομβαρδισμός κατέστρεψε το χωριό Μαυροπηγή. Στις 15 Απριλίου νέα αεροεπιδρομή κοντά στον ποταμό Αλιάκμονα είχε απολογισμό έναν νεκρό. Η πόλη ή η περιοχή της Κοζάνης βομβαρδίστηκε και στις 16 Απριλίου, χωρίς να αναφέρονται θύματα.¹⁰⁰ Οι Γερμανοί εισήλθαν στην Κοζάνη και η Διοίκησή τους εγκαταστάθηκε στο κτίριο όπου βρίσκεται σήμερα η Εθνική Τράπεζα, στην Κεντρική πλατεία. Στην πόλη εγκαταστάθηκε γερμανικό φρουραρχείο και στρατιωτική μονάδα.¹⁰¹ Επιτάχθηκαν επίσης, αρκετά σπίτια για τη διαμονή των Γερμανών αξιωματικών και πολλά κτίρια. Μεταξύ αυτών και το Ερμιόνιο, (ξενοδοχείο Κοζάνης) τα υπόγεια του οποίου μετατράπηκαν σε κέντρο ανακρίσεων και άγριων βασανισμών. Όλοι αυτοί οι βομβαρδισμοί, όπως ήταν φυσικό, τρομοκράτησαν τους κατοίκους της Κοζάνης, οι οποίοι εγκατέλειψαν την πόλη και βρήκαν καταφύγιο στα χωριά του Τσιαρτσιαμιά.

Από εκεί παρακολουθούσαν τον ανελέητο βομβαρδισμό που πραγματοποιούσαν τα γερμανικά αεροπλάνα στις Πόρτες των Σερβίων. Τη φυγή και την απουσία των κατοίκων οι ξένοι κατακτητές την εξέλαβαν ως αντίσταση, πιστεύοντας ότι ήταν ένας τρόπος εύσχημος να μην τους υποδεχτούν. Όταν εισήλθαν στην έρημη πόλη, προχώρησαν σε λεηλασίες σπιτιών και καταστημάτων. Οι

⁹⁹Σύμφωνα με τα σχέδια του Επιτελείου Στρατού η Κοζάνη θα αποτελούσε τον πρώτο σταθμό περίθαλψης τραυματιών πολέμου. Για αυτό κάποια δημόσια κτίρια είχαν μετατραπεί σε νοσοκομεία. Εκτός από το παλιό νοσοκομείο που βρισκόταν στην οδό 11ης Οκτωβρίου, σε νοσοκομείο με χειρουργείο είχαν μετατραπεί το πρώτο δημοτικό σχολείο, δίπλα από το Επισκοπείο και η Γεωργική Σχολή, στο δρόμο προς τη Λευκόβρυση. Εκεί περίθαλψη ιατρική δέχτηκαν και πολλοί Ιταλοί στρατιώτες. Σύμφωνα με μαρτυρίες μελών του Ερυθρού Σταυρού Κοζάνης οι περισσότεροι νοσηλευόμενοι δεν ήταν τραυματισμένοι από σφαίρες ή θραύσματα, αλλά κρυοπαγημένοι. Όσοι τραυματίες ήταν σε σοβαρή κατάσταση προωθούνταν στην Αθήνα. Για να παρασχεθεί στους τραυματίες περίθαλψη, οι γυναίκες της Κοζάνης, με επικεφαλής τις: Ερυθροσταυρίτισες, στελέχωσαν αυτά τα υποτυπώδη νοσοκομεία, προσφέροντας πολύτιμες υπηρεσίες. Αρκετές Κοζανίτισσες ερυθροσταυρίτισσες, με τις πρώτες νίκες του ελληνικού σταυρού πήγαν στο Μέτωπο και προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στα νοσοκομεία της Κορυτσάς και του Αργυρόκαστρου.

¹⁰⁰Εφημερίδα "Κοζάνη", 27 Ιανουαρίου 2015.

¹⁰¹Κόρκας, Γ., (2016), *Ο βομβαρδισμός Της Κοζάνης από τους Γερμανούς το 1941 - Που έπεσαν οι βόμβες, ποια ήταν τα θύματα*". Ρεπορτάζ της 15ης Απριλίου 2016.

Κοζανίτες επέστρεψαν στην πόλη μετά από μερικές μέρες, όταν τα πράγματα είχαν κάπως ηρεμήσει. Από εκείνη τη στιγμή άρχισε η περίοδος της γερμανικής Κατοχής.

3.3. Οι Γερμανοί στη Σιάτιστα, ζημιές στο Τραπάντζειο Γυμνάσιο και στην Παλαιοντολογική συλλογή

Οι Γερμανοί ήρθαν στη Σιάτιστα στις 23 Ιουλίου το 1943.¹⁰² Ληλάτησαν το εργαστήριο φυσικής του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας, και άλλα εποπτικά μέσα διδασκαλίας, τα οποία κατέγραψαν ο υποδιευθυντής Κ. Δάνας και ο καθηγητής Δ. Σπύρου, καθώς εντόπισαν τα όσα έλειπαν. Το αρχείο του Γυμνασίου διασώθηκε χάρη στο ενδιαφέρον του μαθηματικού Δημητρίου Σπύρου.¹⁰³ Από το Μάρτιο του 1943 έως και τον Απρίλιο του 1944 το σχολείο δεν λειτουργούσε. Με εντολή της Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας τον Απρίλιο ξεκίνησε η φροντιστηριακή διδασκαλία των μαθημάτων, με γυμνασιάρχη τον Εμμανουήλ Γεωργουλάκη και καθηγητές τον Δημήτριο Σπύρου, τον Ιωάννη Ρόσιο και την Ευρυδίκη Δάρδα. Για να αναπληρωθούν τα μαθήματα έγινε παράταση της σχολικής χρονιάς και στο τέλος Δεκεμβρίου με τις εξετάσεις που έγιναν πήραν απολυτήριο οκτώ μαθητές.¹⁰⁴ Οι επιπτώσεις της Κατοχής στο χώρο της εκπαίδευσης ήταν καταλυτικές. Το σχολικό έτος 1940 – 1941 είχε διάρκεια τριών μηνών και το σχολικό έτος 1941 – 1942 μόνο είκοσι ημέρες. Την περίοδο εκείνη όταν τα μαθήματα δεν γίνονταν στο Τραπάντζειο διδακτήριο, οι καθηγητές δίδασκαν στο σπίτι του Γκιουλέκα. Ο ίδιος υπήρξε πρόεδρος της κοινότητας Σιάτιστας κάποια περίοδο μεταξύ 1919 – 1936.

Στις 17 Δεκεμβρίου 1946 ο στρατός κατέλαβε το δεύτερο όροφο του γυμνασίου και το μαγειρείο. Το Γυμνάσιο στεγάστηκε στο Α' δημοτικό σχολείο από τις 8 Δεκεμβρίου 1947 μέχρι και τις 10 Οκτωβρίου 1948, γιατί το κτίριο το είχε καταλάβει η ΙΙ Μεραρχία, όπως επίσης και από 16 Νοεμβρίου 1948 μέχρι 18 Δεκεμβρίου 1949, επειδή το κτίριο το είχε επιτάξει η XV Μεραρχία. Ο Πόλεμος του 1940 και η Γερμανοϊταλική Κατοχή σημάδεψαν και την παλαιοντολογική συλλογή του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιάτιστας. Οι Γερμανοί στρατιώτες που έμεναν στο

¹⁰²Ο κύριος Γεώργιος Μπόντας, λαογράφος της Σιάτιστας, (σύμφωνα με την έρευνα που είχε κάνει ο ίδιος) μου ανέφερε πως η πληροφορία αυτή υπάρχει στο βιβλίο ταμείου του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Σιάτιστας.

¹⁰³Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ. 406.

¹⁰⁴Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ. 407

κτίριο του Τραπαντζείου Γυμνασίου κατέστρεψαν τα σημαντικότερα κομμάτια της. Μέρος της συλλογής σώθηκε χάρη στο ενδιαφέρον του επιστάτη του σχολείου και της τοπικής κοινωνίας. Υπάρχουν επίσης προφορικές μαρτυρίες κατοίκων που λένε πως Γερμανοί στρατιώτες πετούσαν από το παράθυρο της αίθουσας του πάνω ορόφου του κτιρίου όπου φυλάσσονταν η συλλογή, τα απολιθώματα, ενώ από κάτω κάτοικοι της πόλης περισυνέλλεγαν τα διαλυμένα οστά.

3.4. Η συνεισφορά της Σιάτιστας στην αντίσταση

Εξίσου σημαντική ήταν και η συμμετοχή του Μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ στην αντίσταση. Ο ρόλος του στη διατήρηση και τόνωση του θρησκευτικού και εθνικού φρονήματος υπήρξε πολύτιμος. Επίσης αποφασιστική ήταν και η συμμετοχή της εκκλησίας της Σιάτιστας σύμφωνα με την έρευνα του Φίλιππου Ζυγούρη στο βιβλίο του "Ιστορικά σημειώματα περί Σιατίστης και λαογραφικά αυτής" καθώς αναφέρει πως την περίοδο 1944 - 1945 η πόλη της Σιάτιστας είχε τέσσερις αξιόλογους ιερείς. Ο τότε Μητροπολίτης Διώδορος ανοικοδόμησε τη "Μητρόπολη"¹⁰⁵ χρησιμοποιώντας την για κάθε είδους βοήθεια στους κατοίκους της Σιάτιστας και των γύρω περιοχών.

Καθήκοντα ανέλαβε επίσης σε μια πολύ δύσκολη εποχή για τη Σιάτιστα αλλά και για ολόκληρη την Ελλάδα ο Ιάκωβος Κλεόμβροτος¹⁰⁶ εκ Κυδωνιών Μ. Ασίας (11/11/1945 - 25/6/1958) ο οποίος εκλέχτηκε Μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης τον Νοέμβριο του 1945 αλλά εκθρονίστηκε στις 30 Δεκεμβρίου του 1945. Το εκκλησιαστικό και κοινωνικό του έργο υπήρξε τεράστιο σε μία επαρχία γεμάτη ερείπια. Βοήθησε σημαντικά στην αποκατάσταση του Μητροπολιτικού Μεγάρου. Προσπάθησε να επανασυστήσει το οικοτροφείο του Τραπαντζείου Γυμνασίου που είχε διακόψει τη λειτουργία του από τον πόλεμο του 1940. Με πιστώσεις που απέσπασε εξοπλίστηκε με καινούριες κλίνες, κλινοσκεπάσματα και είδη εστίασεως. Δωρεές δόθηκαν και από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό.¹⁰⁷ Βοήθεια προσέφεραν και

¹⁰⁵ Η Μητρόπολη ήταν το πατρικό σπίτι του Μητροπολίτη Ζωσιμά (Σιατιστινής καταγωγής) ο οποίος με έγγραφη επιστολή χάρισε στον γιο του Γεώργιο Ρούση και αυτός με τη σειρά του το δώρισε για να χρησιμοποιηθεί σαν Μητροπολιτικό Μέγαρο. Κατεδαφίστηκε από τους Γερμανούς και τους Ιταλούς κατά την Κατοχή 1941 - 1944. Στη θέση του ξαναχτίστηκε το 1946 το νέο Μητροπολιτικό Μέγαρο.

¹⁰⁶ Η όλη του δράση στην επαρχία Βοίου περιγράφεται στο βιβλίο του "Ο Κόπος μου εις την Μακεδονίας", Αθήνα 1959, σύμφωνα με την έρευνα του Σιατιστινού Αναστασίου Δάρδα, καθηγητή της Θεολογίας στο βιβλίο του σ. 31.

¹⁰⁷ Δάρδας, Α., (1997), ό.π. σ. 420.

Σιατιστινοί με οποιοδήποτε τρόπο. Ο Μιχαήλ Κουκουλίδης του Νικολάου το 1940 έστειλε υγειονομικό υλικό αξίας δύο εκατομμυρίων προπολεμικών δραχμών στον ελληνοϊταλικό πόλεμο.¹⁰⁸

3.5. Σφαγές κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής

Στο στόχαστρο των Γερμανών βρέθηκαν πολλά χωριά. Το ολοκαύτωμα του Μεσόβουνου (σφαγές Μεσόβουνου) έγινε στις 23/10/1941. Πέντε κομμουνιστές μαζί με κατοίκους που είχαν πολεμήσει τους Ιταλούς στην Αλβανία το 1940 - 1941, δημιούργησαν την πρώτη αντιστασιακή ομάδα. Εντωμεταξύ το Μακεδονικό Γραφείο του Κ.Κ.Ε είχε δημιουργήσει την ανταρτική οργάνωση "Ελευθερία", και οι Μεσοβουνιώτες ενέταξαν την ομάδα τους σε αυτή.

Η πρώτη εκδήλωση μαζικής αντίστασης των Μεσοβουνιωτών ήταν να αρνηθούν να παραδώσουν την αγροτική σοδειά τους στις αρχές Κατοχής και ακολούθησε η εκτέλεσή του, διορισμένου από τις κατοχικές αρχές, προέδρου του χωριού.¹⁰⁹ Μετά από αυτό το γεγονός οι ελληνικές δωσιλογικές αρχές της Κοζάνης (ο νομάρχης Κ. Γεωργαντάς και η Χωροφυλακή) παρακίνησαν του Γερμανούς να τιμωρήσουν το χωριό. Έτσι την 23η Οκτωβρίου του 1941, σαράντα αυτοκίνητα με στρατιώτες της Βέρμαχτ, που ήρθαν από Φλώρινα, Έδεσσα και Θεσσαλονίκη περικύκλωσαν το χωριό και συγκέντρωσαν όλους τους κατοίκους.

Στα γυναικόπαιδα έδωσαν δίωρη προθεσμία να φύγουν και τους άντρες ηλικίας 16 έως 69 χρόνων τους εκτέλεσαν "ομαδικώς και δι' αυτομάτων όπλων."¹¹⁰ Εκτελέστηκαν συνολικά 135 (κατά τον νομάρχη Κοζάνης), 142 (σύμφωνα με τους Γερμανούς) ή 165 (σύμφωνα με τους κατοίκους Μεσοβουνιώτες). Ανάμεσά τους εκτελέστηκαν και οι τρεις δάσκαλοι του χωριού. Οι αξιωματικοί της Χωροφυλακής είχαν ζητήσει να δοθεί χάρη στους δασκάλους αλλά δεν εισακούστηκαν. Οι κατοχικές δυνάμεις πυρπόλησαν το χωριό με εμπρηστικές βόμβες, εκτός από πέντε σπίτια και την εκκλησία.

¹⁰⁸Μπόντας, Γ., (1983), *Ευεργέτες και δωρητές της Σιάτιστας*. Εκδ. Μαϊάνδρος, Θεσσαλονίκη.

¹⁰⁹Αγτζίδης, Β., (2014), *"Μεσόβουνο Παραγνωρισμένα ολοκαυτώματα"*, Ελευθεροτυπία.

¹¹⁰Μαλκίδης, Θ., (2016), *Κεμαλισμός και Ναζισμός: Εβδομηνταπέντεχρονια από το Ολοκαύτωμα στο Μεσόβουνο Εορδαίας*, διαθέσιμο στο <https://e-ptolemeos.gr/t/olokaftomapyrgon-mesonounou/>

Τα 900 περίπου γυναικόπαιδα μεταφέρθηκαν στην Πτολεμαΐδα. Οι γερμανικές αρχές διέταξαν τον διασκορπισμό τους, για "παραδειγματισμό". Οι κάτοικοι του Μεσόβουνου επέστρεψαν¹¹¹ σε αυτό το 1942 και έχτισαν στοιχειώδεις κατοικίες. Στις 22 Απριλίου του 1944 οι Γερμανοί, Τουρκμένοι και Τάταροι εθελοντές και Έλληνες δωσίλογοι περικύκλωσαν το χωριό. Η επιδρομή έγινε στα πλαίσια της επιχείρησης "Μαγιάτικη Καταιγίδα" (Maigewitter) - όπου θα γίνει αναφορά πιο κάτω - την οποία είχε διατάξει ο Γερμανός διοικητής Καρλ Σύμερς. Τα θύματα ήταν 150 εκτελεσθέντες και το χωριό πυρπολήθηκε ξανά.

3.5.1 Η επιχείρηση κατά της Ερμακιάς

Η επιχείρηση εναντίον της Ερμακιάς πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο του 1944. Οι κάτοικοι του χωριού εκτελέστηκαν αφού αιχμαλωτίστηκαν, υπέκυψαν σε βασανιστήρια ή πέθαναν από υποθερμία εξαιτίας του χιονιού και του κρύου.¹¹² Στις 24 Απριλίου επιτέθηκαν και στους Πύργους Εορδαίας. Στα δύο αυτά χωριά η πρόσβαση των Γερμανών δεν ήταν εύκολη εξαιτίας του υψόμετρου, για αυτό οι επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του χειμώνα γινόταν μόνο εάν προσέφερε την αρωγή του ο καιρός. Το χωριό Πύργοι στις πλαγιές του Βερμίου βρέθηκε στο στόχαστρο των δυνάμεων Κατοχής εξαιτίας της συμμετοχής του στην Εθνική Αντίσταση.¹¹³

Οι κάτοικοι της κάτω συνοικίας του χωριού συγκεντρώθηκαν από τα γερμανικά στρατεύματα και τα τάγματα ασφαλείας έξω από το χωριό και χωρίστηκαν σε άντρες και γυναικόπαιδα. Ακολούθησε πανικός από τα φονικά πυρά που εξαπέλυαν οι κατοχικές δυνάμεις. Οι συγκεντρωμένοι κάτοικοι που δεν χτυπήθηκαν ή διέφυγαν ή οδηγήθηκαν στα Χάνια Πτολεμαΐδας, όπου και έμειναν για έξι μέρες με την εντολή να μην επιστρέψουν στα σπίτια τους. Χειρότερη μοίρα είχαν οι κάτοικοι της άνω συνοικίας του χωριού που επιχειρήσαν να διαφύγουν στα βουνά. Όσοι εξ αυτών κρύφτηκαν εκεί οι Γερμανοί και οι συνεργάτες τους, τους συνέλαβαν. Πολλούς εκτέλεσαν ενώ άλλους κυρίως γυναικόπαιδα τους οδήγησαν στην εκκλησία του χωριού.

¹¹¹Στο Μεσόβουνο οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν πρόσφυγες από τον Πόντο. Είχαν υποστεί μεγάλες διώξεις από τους Τούρκους. Για να αμυνθούν σχημάτισαν αντάρτικες ομάδες και απέκτησαν πολεμική εμπειρία. Υπήρχε σε αυτούς η μνήμη της αντίστασης.

¹¹² Θύματα 62 άμαχοι και ένας μαχητής του Ε.Λ.Α.Σ.

¹¹³Η περιοχή Μεσόβουνου - Πύργου ήταν η περιοχή όπου ο ελληνικός στρατός υποχωρώντας εναπόθεσε τον οπλισμό του. Ήταν μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για να αντισταθούν οι κάτοικοι αφού βρήκαν έτοιμα πολεμοφόδια.

3.5.2. Η σφαγή στους Πύργους Εορδαίας

Στις 23 Απριλίου του 1944 οι γερμανικές αρχές Κατοχής και τα τάγματα ασφαλείας επιτέθηκαν εναντίον των Πύργων Εορδαίας σφάζοντας 318 άμαχους ως αντίποινα για τη συμμετοχή του χωριού με έμψυχο και άψυχο υλικό στις επιχειρήσεις του Ε.Λ.Α.Σ στην περιοχή του Βερμίου.¹¹⁴ Η μαρτυρική κοινότητα των Πύργων πλήρωσε ιδιαίτερα βαρύ φόρο αίματος. Πρόκειται για το δεύτερο μεγαλύτερο ολοκαύτωμα των Ναζί στην Ελλάδα μετά από αυτό των Καλαβρύτων. Το χωριό καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς και θανατώθηκαν από το γερμανικό στρατό 327 από τους 1302 κατοίκους του, στα πλαίσια της επιχείρησης των Γερμανών στη Δυτική Μακεδονία με την κωδική ονομασία "Μαγιάτικη Καταιγίδα". Η δράση της εκκαθαριστικής αυτής επιχείρησης ξεκίνησε το Μάρτιο του 1944 με σκοπό τη δημιουργία προστατευτικής νεκρής ζώνης γύρω από τις θέσεις που κατείχαν.

Στις 5 Απριλίου του 1944 οι γερμανικές δυνάμεις με διοικητή τον Καρλ Σύμερς, διοικητή του 7ου Συντάγματος της 4ης Τεθωρακισμένης Μεραρχίας των SS, συγκέντρωσαν και εκτέλεσαν τα γυναικόπαιδα και τους γέροντες στην πλατεία του χωριού Κλεισούρα σε αντίποινα για την εκτέλεση δύο Γερμανών στρατιωτών από τον Ε.Λ.Α.Σ. Έβαλαν φωτιά στα σπίτια και σκότωσαν όσους απέμειναν. Συνολικά σκοτώθηκαν 270 κάτοικοι ενώ 35 κάτοικοι, κυρίως γυναικόπαιδα γλίτωσαν από το εκτελεστικό απόσπασμα χάρη στο δάσκαλο του χωριού ο οποίος προέτρεψε μια μαθήτριά να απαγγείλει ένα ρουμάνικο τραγούδι. (Στη θηριωδία συμμετείχαν και Βούλγαροι που ήταν στη γερμανική πολιτοφυλακή, με αρχηγό τον Αντώνιο Κάλτσεφ).¹¹⁵

Αυτό έφερε αποτέλεσμα και γλίτωσαν από την εκτέλεση τα γυναικόπαιδα. Οι αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ που ζούσαν στην περιοχή, με αρχηγό το Σιατιστινό Αλέξιο Ρόσιο είχαν επιτεθεί σε γερμανική στρατιωτική φάλαγγα στη θέση Νταούλι, και είχαν σκοτώσει τρεις προπομπούς στρατιώτες μοτοσικλετιστές. Οι άνδρες κάτοικοι φοβούμενοι αντίποινα, είχαν κρυφτεί σε ορεινές περιοχές. Ο συνταγματάρχης Καρλ

¹¹⁴Σουχάμβαλη, Τ., (2020), Η καταστροφή της Ερμακιάς: το γεγονός και η μνήμη. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

¹¹⁵Σύμφωνα με την διπλωματική εργασία της Όλγας Μπελεγάκη, (2010), ο Κάλτσεφ είχε κατορθώσει να εξοπλίσει ένα σημαντικό τμήμα Βουλγαριζόντων το Μάρτιο του 1943 στην περιφέρεια της Καστοριάς, ό.π. σ. 84.

Σύμερς κλήθηκε σε απολογία από τη γερμανική διοίκηση για το γεγονός ότι διέταξε τη σφαγή γυναικόπαιδων και την καταστροφή του χωριού.¹¹⁶

Κατέθεσε πως οι στρατιώτες του αναγκάστηκαν να τους σκοτώσουν όλους επειδή δυνάμεις ανταρτών κρύβονταν και πυροβολούσαν μέσα από το χωριό. Αθώωθηκε, παρά τις αντιφατικές καταθέσεις των υφισταμένων του. Μετά τον πόλεμο αποδείχτηκε ότι η μαρτυρία του ήταν ψευδής.¹¹⁷ Ο ίδιος σκοτώθηκε στις 18 Αυγούστου του 1944 από την ελληνική Αντίσταση πατώντας νάρκη με το αυτοκίνητό του στην περιοχή της Άρτας κατά τη διάρκεια εκκαθαριστικής επιχείρησης.¹¹⁸ Στις 10 Ιουνίου οι άντρες του 7ου Συντάγματος, υπό την αρχηγία των Χάνς Ζέππελ και Φριτς Λούτενμπαχ διέπραξαν τη σφαγή του Διστόμου, όπου 218 κάτοικοι σφαγιάστηκαν βάνουσα ως αντίποινα.

Στη θύελλα του Β' Παγκοσμίου πολέμου βρέθηκαν και τα Σέρβια τα οποία πλήρωσαν βαρύτατο φόρο. Η πόλη των Σερβίων πολλές φορές πλήρωσε τη στρατηγική θέση της και τον ηρωισμό των κατοίκων της. Η καταστροφή της όμως ήταν ολοκληρωτική και καθόρισε ή καλύτερα κατέστρεψε το μέλλον της. Το πρώτο πλήγμα το δέχτηκε τον Απρίλιο του 1941, όταν τα γερμανικά στρατεύματα βομβάρδισαν τα Σέρβια για να πλήξουν τις συμμαχικές δυνάμεις που φρουρούσαν τη δεύτερη Γραμμή Άμυνας στις κορυφογραμμές νοτίως των Σερβίων.

Η αντίσταση των Συμμάχων στα Σέρβια προκάλεσε πολλά προβλήματα στους Γερμανούς και αυτό το πλήρωσε η πόλη με τους βομβαρδισμούς που κατέστρεψαν ένα μέρος των βυζαντινών μνημείων και φόνευσαν όσους δεν είχαν προλάβει να περάσουν στα κρησφύγετα. Οι Γερμανοί λόγω της ειδικής γεωστρατηγικής θέσης που κατείχαν τα Σέρβια εγκατέστησαν γερμανικό φρουραρχείο με δέκα - δώδεκα άντρες. Τη Δευτέρα 1η Μαρτίου το 1943 οι γερμανοί στρατιώτες του φρουραρχείου αναχώρησαν για την Κοζάνη και τα Σέρβια κηρυχτήκαν Ελεύθερη Ελλάδα. Την Τρίτη 2 Μαρτίου του 1943 οι Σερβιώτες κατέβασαν από το κοινοτικό κατάστημα τη Γερμανική Σημαία και ύψωσαν ελληνικές, πράγμα που ενόχλησε τον Γερμανό Φρούραρχο και ξανά γύρισε από την Κοζάνη.

¹¹⁶Στράτος Δορδανάς, *"Το αίμα των αθώων. Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία, 1941 - 1944"*, 2007, σ. 396.

¹¹⁷Δορδανάς, Σ., (2007), ό.π. σ. 422.

¹¹⁸Φράνκ, Χ., (2009), *"Αιματοβαμμένο Έντελβαϊς. Η 1η Ορεινή Μεραρχία, το 22ο Ορεινό Σώμα Στρατού και εγκληματική δράση στην Ελλάδα, 1943 - 1944"*, εκδ. Εστία, Αθήνα, σ. 245.

Στο μεταξύ έφτασε η είδηση ότι μια φάλαγγα Ιταλών από τη Λάρισα έσπευσε να βοηθήσει τους Ιταλούς που μάχονταν στον Φαρδύκαμπο. Την επόμενη ημέρα κυκλοφόρησε η είδηση πως οι αντάρτες έκαψαν τη γέφυρα του Αλιάκμονα. Η αγωνία πήρε καινούριες διαστάσεις. Ένας άορατος κίνδυνος απειλούσε την πόλη. Ο κόσμος σε συναγερμό σωτηρίας άρχισε να κρύβει ότι πιο πολύτιμο. Στο μεταξύ τα Σέρβια άρχισαν να εκκενώνονται. Την Παρασκευή 5 Μαρτίου το 1943 έφθασε η είδηση πως τα ιταλικά στρατεύματα έφτασαν στις Πόρτες.

Το πρωί του Σαββάτου 6 Μαρτίου το 1943 αφού εξουδετέρωσε την αντίσταση που πρόβαλαν την προηγούμενη μέρα οι αντάρτες στις Πόρτες, η ιταλική φάλαγγα ξεκίνησε για τα Σέρβια. Στη θέση "Βρύσσες" οι Ιταλοί σκότωσαν τους πρώτους Σερβιώτες και στις δέκα η ώρα, τα ιταλικά στρατεύματα μπήκαν στα Σέρβια και έκαψαν εντελώς αναίτια τα πρώτα σπίτια της πόλης. Κατευθύνθηκαν προς την Κοζάνη αλλά βρήκαν τη γέφυρα κατεστραμμένη. Μέχρι οι Ιταλοί να ξανά φτιάξουν τη γέφυρα λεηλατούσαν, έκαναν πλιάτσικο, φόρτωναν αυτοκίνητα, έβαζαν φωτιά και έκαιγαν όσπου ολοκληρώθηκε το έργο τους. Κάηκαν πενήντα κάτοικοι.

Έπειτα από μια εβδομάδα οι Ιταλοί έφυγαν αφήνοντας ένα απέραντο νεκροταφείο. Στο μεταξύ τον Ιούλιο το 1943 οι αντάρτες έκαψαν μία γερμανική φάλαγγα στο Σαραντάπορο. Από τότε και μέχρι την ώρα που έφυγαν οι Γερμανοί τα Σέρβια κυρήχτηκαν ως "Νεκρά ζώνη". Η κατάσταση ήταν τόσο τραγική ώστε παρατηρήθηκαν περιπτώσεις, γονείς να σκάβουν με τα χέρια τους λάκκους για να θάψουν τα παιδιά τους, που δεν άντεζαν στις κακουχίες, τις στερήσεις και την πείνα. Τα Σέρβια ήταν από τις πλέον μαρτυρικές πόλεις της Ελλάδας.

3.6. Συμπεράσματα

Η Δυτική Μακεδονία βίωσε μία Κατοχή απάνθρωπα σκληρή που τη σφράγισαν τα τραγικά γεγονότα, των Σερβίων των Πύργων, του Μεσόβουνου, της Κλεισούρας, και της Ερμακιάς με χίλιους και πλέον νεκρούς. Επακόλουθο της Κατοχής ήταν η πείνα, οι στερήσεις και οι ταπεινώσεις. Στη διάρκεια της Κατοχής η Κοζάνη έδωσε το δικό της στίγμα αντίστασης με τον Μητροπολίτη Ιωακείμ, τον Αρχιμανδρίτη Ιωακείμ Λιούλια από τον Κρόκο και τον Ιεροκήρυκα Αυγουστίνο Καντιώτη οι οποίοι έσωσαν εκατοντάδες ανθρώπους από την πείνα, με τα συσσίτια που λειτουργούσαν στην οδό Εστίας (σε κτίριο που υπάρχει ακόμη και σήμερα. Τα

γεγονότα στη Δυτική Μακεδονία (εκτελέσεις και ολοκαυτώματα) μαρτυρούν τη δύσκολη Κατοχή της.¹¹⁹

Στη Σιάτιστα έφτασαν μονάδες Γερμανών στρατιωτών πάνω σε μοτοσυκλέτες ψάχνοντας για Άγγλους στρατιώτες. Χωρίς καμία αντίσταση και μη δίνοντας σημασία σε κανέναν κατευθύνονταν προς Κοζάνη ή Γρεβενά (η περιοχή της Σιάτιστας με τα Γρεβενά και την Καστοριά ανήκαν στην ιταλική ζώνη ενώ η Κοζάνη στη γερμανική). Η έλλειψη της ελευθερίας και η πίκρα της σκλαβιάς φούντωνε την αγανάκτηση των Σιατιστινών κατά του κατακτητή.¹²⁰

Μετά τη γερμανική εισβολή οι κατακτητές δέσμευσαν όλα τα αγαθά, τα προϊόντα και την παραγωγή της χώρας για τις ανάγκες του στρατού τους προκαλώντας λιμό. Με το ένστικτο της επιβίωσης ιδιαίτερα έντονο ο κόσμος εφεύρισκε ασυνήθιστες διατροφικές μεθόδους (μπομπότα, καλαμποκάλευρο, κουκουτσάλευρο). Παρατηρήθηκαν περιπτώσεις βρώσης σκαντζόχοιρων, μουλαριών και χελωνών, αφού τα τρόφιμα μετατρέπονταν σε είδος προς εξαφάνιση.¹²¹ Οι Γερμανοί προέβησαν σε επιτάξεις προϊόντων και σε ένα πλήθος απαγορευτικών διατάξεων η παράβαση των οποίων συνεπαγόταν αυστηρές κυρώσεις, στις οποίες περιλαμβάνονταν τα αντίποινα κατά του πληθυσμού.¹²² Παράλληλα οι Γερμανοί άρχισαν τις βίαιες ενέργειες, βασανίζοντας και σκοτώνοντας χιλιάδες Έλληνες. Οι εκτελέσεις ήταν καθημερινό φαινόμενο.

Οι Γερμανοί έδιναν χρηματική αμοιβή σε όποιον βοηθούσε, κατέδιδε ή παρέδιδε ο ίδιος στις γερμανικές ή ιταλικές αρχές στρατιώτες που είτε διέφυγαν τη σύλληψη είτε είχαν δραπετεύσει από τα στρατόπεδα αιχμαλώτων.¹²³ Μετά τη δημιουργία των αντιστασιακών οργανώσεων οι κατακτητές άρχισαν τις μαζικές εκτελέσεις. Οι ολοσχερείς καταστροφές χωριών, οι ομαδικές εκτελέσεις και το κύμα συλλήψεων που εξαπέλυε η Βέρμαχτ στην ύπαιθρο, άσκησαν βαθιά και καταλυτική επίδραση στους κατοίκους της γερμανοκρατούμενης Δυτικής Μακεδονίας.

¹¹⁹Μ., Κουρκούτας, *"Η Κοζάνη στον πόλεμο του 1940 και στην Κατοχή"*.

¹²⁰Γεώργιος Μπόντας, λαογράφος - συγγραφέας και τέως Διευθυντής Δημόσιας - Ιστορικής βιβλιοθήκης Σιάτιστας.

¹²¹Αναστάσιος Κακούλης, προφορική μαρτυρία.

¹²²Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π. σ. 19.

¹²³Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π. σ. 23.

Η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια των πρώτων μηνών της Κατοχής, ενισχύθηκαν το διάστημα αυτό με την άσκηση μιας ισχυρής ψυχολογικής πίεσης πάνω στους ανθρώπους ως αποτέλεσμα του καθεστώτος τρομοκρατίας που προσπάθησαν να επιβάλλουν οι δυνάμεις Κατοχής με την προσφυγή στα αντίποινα. Αυτό άλλωστε αποτέλεσε εξαρχής βασικό στόχο στο σχεδιασμό της γερμανικής στρατιωτικής ηγεσίας, όταν αναζητούσε τρόπους για την αντιμετώπιση των πράξεων αντίστασης.¹²⁴

Τα αντίποινα που εφαρμόστηκαν από τους Γερμανούς είχαν ως βασική επιδίωξη την τρομοκράτηση του πληθυσμού και την καταστολή κάθε αντιστασιακής δράσης, ακόμη και της μελλοντικής διάθεσης προς δράση. Το σημείο διαφοροποίησης προσδιοριζόταν από την έκταση των αντιποίνων και κυρίως από τους μύχιους στόχους που οι κατακτητές επεδίωκαν να εξυπηρετήσουν με την προσφυγή σε αυτά. Στη Γερμανοκρατούμενη Δυτική Μακεδονία τα εφαρμοζόμενα αντίποινα στράφηκαν εναντίον των χωριών που είχαν δώσει άντρες στις ανταρτικές ομάδες ή τους εφοδίαζαν κυρίως με τρόφιμα και βρίσκονταν γεωγραφικά εντός της ακτίνας δράσης τους. Σημαντική θέση στον κύκλο αίματος της περιόδου αυτής κατείχαν αναμφίβολα τα ολοκαυτώματα που ήδη αναφέρθηκαν.¹²⁵ Από τις πρώτες ημέρες της Κατοχής τα μαγαζιά άδειασαν. Τα προϊόντα εξαφανίστηκαν. Η σκλαβιά σηματοδότησε την ολοένα και δυσκολότερη καθημερινότητα των Ελλήνων. Οι Έλληνες καθημερινά αγωνιούσαν για την επιβίωσή τους συνδυαστικά με την απάνθρωπη συμπεριφορά των κατακτητών.

Στην περιοχή της Κοζάνης οι Άγγλοι καταδίωκαν τους Γερμανούς στο χωριό Σκαφίδι ρίχνοντας δέκα αλεξιπτωτιστές με σκοπό να ανακόψουν την οπισθοχώρησή τους. Οι στρατιώτες στην προσπάθειά τους να ξεφύγουν αιχμαλωτίστηκαν στην περιοχή Αηλιά (εφτά από αυτούς σκοτώθηκαν). Ο δρόμος από Κοζάνη προς Αμύνταιο για δεκαπέντε ημέρες ήταν γεμάτος με Γερμανούς που υποχωρούσαν. Βιάζονταν να φύγουν για να προλάβουν την οργή του λαού για τα εγκλήματα που έκαναν (την καταστροφή των Πύργων, του Μεσόβουνου, της Κλεισούρας και της Ερμακιάς με χίλιους και πλέον νεκρούς). Τα τμήματα των Γερμανών που περνούσαν από την πόλη της Κοζάνης με κατεύθυνση το Αμύνταιο δέχονταν χτυπήματα από

¹²⁴ Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π. σ. 118.

¹²⁵ Δορδανάς, Σ., (2004), ό.π. σ. 74.

αντιστασιακές ομάδες και από τον Ε.Λ.Α.Σ παρεμποδίζοντας την οπισθοχώρησή τους.

Κοντά στην (τόρα τεχνητή λίμνη της Κοζάνης - τότε περιοχή Προάστιο) ο Σιατιστινός Αλέξιος Ρόσιος (Υψηλάντης) χτύπησε μια γερμανική φάλαγγα πέντε ή έξι οχημάτων που ερχόταν από την Κοζάνη. Ο Γερμανοί ακινητοποίησαν τα οχήματά τους και σκορπίστηκαν στα γύρω χωράφια μη μπορώντας να αντισταθούν αφού από τα γύρω υψώματα δέχονταν πολλά πυρά. Με τη λήξη της σύντομης αυτής μάχης δύο Γερμανοί πιάστηκαν αιχμάλωτοι, ο ένας εκ των οποίων γιατρός, και οδηγήθηκαν από τους αντάρτες στα βουνά. Από το περιστατικό αυτό, θύματα από την ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας δεν υπήρξαν και το χωριό γλίτωσε.

Οι αρχές Κατοχής προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους, και σε μεγάλο βαθμό το πέτυχαν, τις προϋπάρχουσες διαφορές μεταξύ των διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων που ζούσαν στη Δυτική Μακεδονία. Μέσα στο πλαίσιο αυτό πολλές εθνοτικές ομάδες συνεργάστηκαν με τις Κατοχικές αρχές όπως για παράδειγμα Βλάχοι, Σλαβόφωνοι, Κομιτατζήδες¹²⁶, Πόντιοι (Τουρκόφωνοι κυρίως) οι οποίες ήρθαν σε συνεννόηση με τους κατακτητές, Βούλγαρους, Ιταλούς και Γερμανούς.

Στη Σιάτιστα υπήρχαν συνεργάτες των Ιταλών, όπως: ο δικηγόρος Θωμάς Νούσιας, ο δάσκαλος Λάζαρος Χατζηζήσης, ο Αναστάσιος Σκορδάρης και η οικογένεια Γ. Γκιουλέκα. Όλοι αυτοί γνώριζαν πρόσωπα και καταστάσεις. Βοήθεια προσέφεραν και οι Ρουμανόβλαχοι. Για προδοσία κακοποιήθηκε ο έφεδρος ανθυπολοχαγός Παναγιώτης Πατσαδάς τον οποίο κάρφωσαν στους Ιταλούς για κατοχή πιστολιού.¹²⁷

Οι κάτοικοι του Βοΐου καθαρά με δική τους πρωτοβουλία μάζευαν τον οπλισμό και το έκρυβαν σε ασφαλείς κρύπτες. Σε ερείπια παλιών οικοδομών, σε απόκρημνες μυστικές σπηλιές, στη γη μέσα σε κασόνια τυλιγμένα ακόμη και σε στάνες. Κάθε ένας γνώριζε πως ο γείτονάς του είχε κρύψει όπλα και πυρομαχικά

¹²⁶Με τον όρο Κομιτατζήδες στην περίοδο αυτή αναφέρονται οι Σλαβόφωνοι που εντάχθηκαν στο Κομιτάτο, οργάνωση που ίδρυσαν οι ιταλικές αρχές την άνοιξη του 1943. Βέβαια ο όρος είχε χρησιμοποιηθεί και στο παρελθόν στις αρχές του 20ου αιώνα, για τους ένοπλους Σλαβόφωνους της Ε.Μ.Ε.Ο, (οι οποίοι ονομάζονταν επίσης "Κομίτι") που δρούσαν στην περιοχή.

¹²⁷Μπαξεβάνος, Ν., (1994),ό.π., σ. 390.

αλλά δεν γνώριζε που και πόσα. Μετά τον πρώτο κλονισμό ο λαός της Σιάτιστας ήταν έτοιμος ψυχολογικά να περάσει από την παθητική στην οργανωμένη ενεργητική αντίσταση.¹²⁸

Μετά τη νίκη στο Φαρδύκαμπου οι Ιταλοί έχοντας σημαντικές απώλειες εγκατέλειψαν την πόλη των Γρεβενών καθώς η θέση τους στην περιοχή έγινε επισφαλής. Ο ιταλικός φασισμός γνώρισε μεγάλη υπονόμηση από τον "εσωτερικό εχθρό" δηλαδή το μεγαλειώδες απεργιακό κίνημα που ξέσπασε ενάντια στην πολεμική μηχανή του Μουσολίνι. Το κλίμα στην Ιταλία επηρέασε καθοριστικά την ψυχολογία και το ηθικό του ιταλικού στρατού στην Ελλάδα, με περιπτώσεις ιταλικών δυνάμεων να παραδίδουν τον οπλισμό τους ή και να πολεμάνε στο πλευρό του Ε.Λ.Α.Σ. Με τη νίκη του Φαρδύκαμπου ο Ε.Λ.Α.Σ απέκτησε βαρύ οπλισμό, εξαλείφοντας σταδιακά το αρχικό στρατιωτικό μειονέκτημα.

Από τα τέλη του 1943 οι επιχειρήσεις και οι νίκες επί του Φασισμού, Ναζισμού και των ντόπιων συνεργατών τους (ταγματασφαλίτες και άλλοι) πύκνωσαν και απελευθερώθηκε πρακτικά όλη η Ελλάδα κάτι που οδήγησε τελικά στην αποχώρηση των Ναζί (12 Οκτωβρίου 1944). Άλλοι Ιταλοί εκτελέστηκαν από ομοεθνείς αξιωματικούς τους, πριν προλάβουν να "προδώσουν το έθνος".¹²⁹ Υπήρξαν προκηρύξεις του Ε.Α.Μ και του Ε.Λ.Α.Σ που απευθύνονταν στη γλώσσα των φαντάρων - "κατακτητών" και τους καλούσαν σε κοινό αγώνα, να στραφούν ενάντια στο φασισμό, ενάντια στην κυβέρνησή "τους". Η κορύφωση της ταξικής πάλης σε Ελλάδα και Ιταλία, η διεθνιστική προπαγάνδα στον αντίπαλο στρατό και ο επαναστατικός λαϊκός πόλεμος οδήγησαν στην ήττα του φασισμού σε συνδυασμό με την αντίστοιχη πάλη των λαών στην υπόλοιπη κατακτημένη Ευρώπη.¹³⁰

Η ημέρα της λευτεριάς πλησίαζε. Στις 27 Οκτωβρίου του 1944 Γερμανοί στρατιώτες συγκεντρώθηκαν στο προαύλιο του παλιού Γυμνασίου Πτολεμαΐδας έτοιμοι για αποχώρηση. Την επόμενη ημέρα 28 Οκτωβρίου του 1944 ξεκίνησε η αποχώρηση η οποία ολοκληρώθηκε στις 2 Νοεμβρίου του 1944 όταν αποχώρησε και το τελευταίο μηχανοκίνητο τμήμα φύλαξης του δρόμου προς Αμύνταιο. Ο κόσμος γέμισε την πλατεία. Δήμαρχος της πόλης ήταν ο Παντελής Μελανοφρύδης (ο πρώτος Δήμαρχος) που μόλις στις 8 Σεπτεμβρίου του 1942 έγινε κανονικά δήμος. Την ίδια

¹²⁸Μπαξεβάνος,Ν., (1994),ό.π., σ. 391.

¹²⁹Προφορική μαρτυρία του Α. Κακούλη.

¹³⁰Πηγές από τα τοπικά site: greveniotis.gr, tovoion.comsiatistanews.gr

μέρα μπήκε στην πόλη ο Ε.Λ.ΑΣ και τοποθέτησε Δήμαρχο τον Γεώργιο Δημητριάδη. Οι λίγοι συνεργάτες των Γερμανών κλείστηκαν στα σπίτια τους. Οι πρωτεργάτες των Γερμανών, ο Καστοριανός Φραγκίσκος Κολλάρας μαζί με τον περιβόητο Πούλιο που αιματοκύλησαν την περιοχή αποδοκιμάστηκαν από τους πολίτες.

Σύμφωνα με την οπτική των οργάνων του δωσίλογου ελληνικού κράτους η αντίσταση των ανταρτών όχι μόνο ήταν μάταια αλλά τελικά στρεφόταν εναντίον του ελληνικού λαού, λόγω των σκληρών αντιποίνων που καλούνταν να πληρώσει ύστερα από κάθε πολεμική ενέργεια των ανταρτών. Ο Ε.Λ.ΑΣ δεν ήταν αρκετά ισχυρός ώστε να αμφισβητήσει την εξουσία του κατοχικού στρατού. Κατάφερε όμως να πετύχει σημαντική ζημιά στις κατοχικές δυνάμεις. Η αντίσταση στην κατεχόμενη Ελλάδα μαζί με την αντίστοιχη γιουγκοσλαβική αναδείχτηκαν ως τα μαζικότερα κινήματα εναντίον των Γερμανών και των Ιταλών. Ο Ε.Λ.ΑΣ υστερούσε, ιδίως σε εφόδια και πολεμικό υλικό, και δεν κατάφερε να ελέγχει σε όλη τη διάρκεια του χρόνου τις ορεινές περιοχές. Αυτό προϋπόθετε εκτεταμένες οχυρώσεις και εξέλιξη του ανταρτοπόλεμου σε στατικό πόλεμο, εξέλιξη που πιθανότατα θα οδηγούσε στο ξεκλήρισμα του αντάρτικου.

Κεφάλαιο 4:

Η Σιάτιστα την περίοδο του Εμφυλίου

4.1. Εισαγωγή

Το καταλυτικό στοιχείο του εμφυλίου υπήρξε η γερμανική εισβολή, τον Απρίλιο του 1941, και η ακόλουθη τριπλή Κατοχή, το καθεστώς της οποίας, επέβαλλε στο λαό, μία μερίδα Ελλήνων συνεργατών της, μισητή από την πλειοψηφία του, με καταβολές στο προκατοχικό, οικονομικό και πολιτικό, κατεστημένο της Ελλάδας. Δημιουργήθηκε έτσι ένα πολιτικό κενό εξουσίας. Αυτό το κενό, σε συνδυασμό με την αδυναμία των παραδοσιακών πολιτικών δυνάμεων για ενεργητική αντίσταση στους κατακτητές διαμόρφωσαν τις συνθήκες της ύπαρξης των δύο μεγαλύτερων αντιστασιακών οργανώσεων, το Ε.Α.Μ και ο Ε.Δ.Ε.Σ.¹³¹

Το Ε.Α.Μ ήταν συνασπισμός κυρίως από φιλοαριστερά κόμματα, με κυρίαρχο το Κ.Κ.Ε και το Φεβρουάριο του 1942 δημιουργήθηκε το στρατιωτικό του σκέλος ο Ε.Λ.Α.Σ με αρχηγό τον Άρη Βελουχιώτη (μέλος του Κ.Κ.Ε).¹³² Ο Ε.Λ.Α.Σ κατάφερε να κυριαρχήσει σε όλη τη χώρα εκτός από την Ήπειρο και τη Δυτική Στερεά, όπου υπήρχε ο Ε.Δ.Ε.Σ. Στα τέλη του 1944, το Ε.Α.Μ σύμφωνα με τις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν για το Εθνικό Συμβούλιο στις 1 Ιουνίου 1944, αριθμούσε περισσότερα από 1.000.000 μέλη,¹³³ έχοντας αναδειχτεί ως η πλέον μαζική πολιτική οργάνωση στην Ελλάδα. Ο Ε.Λ.Α.Σ οργανώθηκε σε Σώματα Στρατού, Μεραρχίες και ομάδες μεραρχιών.

Στελεχώθηκε με πάνω από 800 αξιωματικούς του προπολεμικού Ελληνικού Στρατού και πλήθος υπαξιωματικών του. Ο Ε.Δ.Ε.Σ με στρατιωτικό διοικητή τον Ναπολέοντα Ζέρβα πίστευε ότι το Ε.Α.Μ είχε ως στόχο την εγκαθίδρυση κουμμουνιστικού καθεστώτος, μετά την απελευθέρωση. Αυτό τον έκανε ιδιαίτερα καχύποπτο προς κάθε κίνηση του Ε.Λ.Α.Σ. Ο Ε.Λ.Α.Σ από την άλλη πίεζε τις

¹³¹ Φλάισερ, Χ., (1995), ό.π.σσ. 157 – 161.

¹³² Φλάισερ, Χ., (1995), σσ. 146 - 147

¹³³ Baerentzen, L. (1984). Η ΛΑΪΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΕΑΜ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ. *Μνήμων*, 9, 157-173.

υπόλοιπες αντιστασιακές οργανώσεις, συχνά με αιματηρό τρόπο, να ενταχθούν σε αυτόν, οξύνοντας ακόμη περισσότερο τη δυσπιστία μεταξύ των δύο οργανώσεων πιστεύοντας ότι ο Ζέρβας συνεργάζονταν με τους Γερμανούς.¹³⁴

Ως ρίζες του εμφυλίου πολέμου θεωρήθηκαν οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων αντιστασιακών οργανώσεων κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Σημαντικός παράγοντας ήταν η εμπλοκή της Μεγάλης Βρετανίας με τη SOE, στην Αντίσταση, με βραχυπρόθεσμο στόχο τον πόλεμο κατά του Άξονα και μακροπρόθεσμα ελέγχοντας τις μεταπολεμικές πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Το κλίμα ηττοπάθειας του ελληνικού κατεστημένου της εποχής και η αποποίηση των ευθυνών από πολλούς Έλληνες και μετά το τέλος, της γερμανικής Κατοχής, είχε ως αποτέλεσμα να οδηγηθεί η χώρα με μαθηματική ακρίβεια στον εμφύλιο πόλεμο.¹³⁵

Οι πρώτες εμφύλιες συγκρούσεις είχαν ξεκινήσει ήδη στη διάρκεια του πολέμου μεταξύ διαφόρων αντιστασιακών οργανώσεων. Διαμορφώθηκαν την περίοδο της Κατοχής μεταξύ του Ε.Α.Μ - Ε.Λ.Α.Σ από τη μία πλευρά και όλων των υπόλοιπων στρατιωτικών αντιπάλων από την άλλη. Ο εμφύλιος διεξήχθη ανάμεσα στον κυβερνητικό Ελληνικό Στρατό και τις αντάρτικες δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ), του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (Κ.Κ.Ε).

Στη Δυτική Μακεδονία από τις αρχές ακόμα το Μάρτιο του 1943, ο Ε.Λ.Α.Σ εξόπλισε αντάρτικες ομάδες και τον Απρίλιο του 1943 επιτέθηκε στην ομάδα της Π.Α.Ο με σκοπό τον αφοπλισμό της και εκτέλεσε τους αξιωματικούς. Η Δυτική Μακεδονία έγινε το κέντρο των ένοπλων επιχειρήσεων στα ορεινά, αφού στις 28 Οκτωβρίου του 1946 ιδρύθηκε το Γενικό Αρχηγείο Ανταρτών στο οποίο υπαγόταν το αρχηγείο Ρούμελης, Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Ηπείρου.

Το ίδιο άλλωστε ίσχυε και για το στρατό, ο οποίος βρέθηκε απροετοίμαστος των περιστάσεων. Ακολούθως, στις 27 Δεκεμβρίου του 1946 ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (Δ.Σ.Ε)¹³⁶ με ανώτερο αξιωματικό τον Μάρκο Βαφειάδη

¹³⁴Φλάισερ, Χ., (1995), σ. 226.

¹³⁵Παπαχελάς, Α., (1997), *Το ελληνικό παράδοξο*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σ. 1.

¹³⁶Ο κύριος όγκος πολεμικού εξοπλισμού του Δ.Σ.Ε προέρχονταν από τις γειτονικές, κομμουνιστικές χώρες, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία και Αλβανία, μέσω των αμαξιτών δρόμων που είχε κατασκευάσει στα όρη του Γράμμου και του Βιτσίου. Ένα μεγάλο μέρος ήταν λάφυρα της Κατοχής. Οπλισμός των αποθανόντων επίσης παρεχόταν και από την Ε.Σ.Σ.Δ μέσω των βαλκανικών διαδρομών. Ιδιαίτερα σημαντικές ήταν οι παροχές της

συγκροτήθηκε επίσημα.¹³⁷ Τον Μάιο και τον Ιούνιο επιτέθηκε στην Ε.Κ.Κ.Α αλλά κάτω από τις πιέσεις των Βρετανών αναγκάστηκε να εκδώσει διαταγή παύσης εχθροπραξιών με τις υπόλοιπες αντιστασιακές οργανώσεις.¹³⁸

Τον Ιούνιο του 1943, με τη συμμετοχή των Ε.Α.Μ, Ε.Δ.Ε.Σ, Ε.Κ.Κ.Α και της βρετανικής συμμαχικής αποστολής, που είχε καταφθάσει στα ελληνικά βουνά, υπογράφηκε συμφωνία για τη δημιουργία ενός κοινού γενικού στρατηγείου. Σκοπός του ήταν ο συντονισμός της Αντίστασης. Τον Αύγουστο του 1943, έγιναν συναντήσεις στο Κάιρο, μεταξύ Ε.Α.Μ και κυβέρνηση Τσουδερού, για να σταματήσουν οι εχθροπραξίες καταλήγοντας και πάλι σε αδιέξοδο. Οι προστριβές μεταξύ των αντιστασιακών οργανώσεων δεν σταμάτησαν. Ο Ε.Δ.Ε.Σ στην προσπάθειά του να εγκαταστήσει ομάδες του σε περιοχές που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του Ε.Λ.Α.Σ προκάλεσε τη σκλήρυνση της στάσης του Ε.Α.Μ.

Σύμφωνα με κάποιες απόψεις, το Ε.Α.Μ εκπονούσε σχέδια για τη στρατιωτική κατάληψη της Αθήνας, μετά τη λήξη της Κατοχής, όπως και την εγκατάσταση μιας κυβέρνησης στις περιοχές που έλεγχε. Ο Ε.Δ.Ε.Σ εκπονούσε σχέδια για την κατάληψη της εξουσίας και την άμεση επιβολή της Δημοκρατικής Επανάστασης.¹³⁹ Μετά την επιστροφή της αντιπροσωπείας, που είχε σταλεί στο Κάιρο το Σεπτέμβριο του 1943, ο Ε.Λ.Α.Σ ήταν σίγουρος ότι οι Άγγλοι, με τη βοήθεια του Ε.Δ.Ε.Σ και της Ε.Κ.Κ.Α θα προσπαθούσαν να επαναφέρουν τον αντιδημοφιλή Γεώργιο Β'.¹⁴⁰ Ο Βελουχιώτης χαρακτήρισε τους Άγγλους μεγαλύτερο κακό από τους Γερμανούς.

Γιουγκοσλαβίας από το δεύτερο μισό του 1946 έως του 1948. Οι παροχές ήταν δωρεάν και περιελάμβαναν στρατιωτικό υλικό, ρουχισμό, τρόφιμα, φάρμακα, μέριμνα τραυματιών, προπαγανδιστική, ηθική και πολιτική στήριξη, αλλά και χρηματική βοήθεια. Συχνά στέλνονταν στρατιωτικοί σύμβουλοι για εκπαίδευση του ΔΣΕ, ενώ το γιουγκοσλαβικό έδαφος ήταν τόπος φυγάδευσης και εκπαίδευσης ανώτερων στελεχών και οπλιτών. Το 1948 το 70% των γυναικών του Δ.Σ.Ε ήταν εντεταγμένες σε βοηθητικές υπηρεσίες και το 30% ήταν μάχιμες.

¹³⁷Μαρατζίδης Ν., (2010), *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας*, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

¹³⁸Καλύβας, Σ. και Ν. Μαρατζίδης, (2016), *Εμφύλια Πάθη*, εκδ. Μεταίχιμο, Αθήνα, σσ. 194 – 196.

¹³⁹Ηλίας Νικολακόπουλος, *"Η επιστροφή των Βουρβόνων"*, εφημερίδα *Τα Νέα*, 2009.

¹⁴⁰Η επιστροφή ή μη του Βασιλιά Γεωργίου Β' ήταν ένας από τους σημαντικούς παράγοντες που οδήγησαν στις εμφύλιες συγκρούσεις. Ο Όλε Σμιθ υποστηρίζει ότι κατά του Βασιλιά των Ελλήνων ήταν το 80% του ελληνικού πληθυσμού, 1997, σ. 96.

Κρίσιμο γεγονός στην εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου θεωρήθηκε η επίθεση ομάδας πρώην ανταρτών του Ε.Λ.Α.Σ, υπό την ηγεσία του Αλέξιου Ρόσιου (Καπετάν Υψηλάντης) στο Σταθμό Χωροφυλακής του Λιτοχώρου Πιερίας, τη νύχτα της 30ης Μαρτίου του 1946, παραμονή των εκλογών, με σκοπό την απελευθέρωση πρώην ΕΛΑΣιτών και ΕΑΜιτών κρατουμένων, με αποτέλεσμα την ύπαρξη νεκρών.¹⁴¹ Η κίνηση είχε καθαρά συμβολικό χαρακτήρα, εξέφραζε δηλαδή την επιθυμία της ηγεσίας του Κ.Κ.Ε, όχι τόσο να πάρει την πρωτοβουλία στη σύγκρουση αλλά να προειδοποιήσει για την ισχύ του, προστατεύοντας παράλληλα τα διωκόμενα στελέχη του.

Η επίθεση θεωρήθηκε απάντηση στις εκτελέσεις, διώξεις, εξορίες και φυλακίσεις που βίωναν οι πολίτες που ανήκαν στο Ε.Α.Μ - Ε.Λ.Α.Σ μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Η επίθεση έγινε παραμονές των εκλογών ανάδειξης κυβέρνησης, από τις οποίες οι εκπρόσωποι της Αριστεράς εκδήλωσαν την απουσία τους, παρά τις προτροπές της Ε.Σ.Σ.Δ για συμμετοχή, με επικύρωση της απόφασεως στην 2η ολομέλεια της Κ.Ε του Κ.Κ.Ε το Φεβρουάριο του 1946, γεγονός που επικρίθηκε σθεναρά στο 8ο Συνέδριο του Κόμματος ως ολέθριο λάθος του Ζαχαριάδη (που είχε αντικατασταθεί από τον Γκρόζο και Κολιγιάννη), το οποίο απέτρεψε το Ε.Α.Μ/Κ.Κ.Ε να κερδίσει την εμπιστοσύνη του λαού με νόμιμα μέσα.

4.2. Ο ρόλος των σλαβόφωνων της περιοχής και το Μακεδονικό Ζήτημα

Στην περιοχή της Σιάτιστας, το αίσθημα των πολιτών ήταν κατά των επιδιώξεων του ΚΚΕ σχετικά με την ύπαρξη και ανάδειξη των σλαβόφωνων της περιοχής. Αυτό είχε διαφανεί ήδη από τον καθηγητή Αναστασιάδη ο οποίος είχε δηλώσει ότι αποδέχεται την παιδαγωγική θεωρία και τις αρχές του «Νέου Σχολείου» και επανέλαβε την απόφαση του παιδαγωγικού συνεδρίου που έγινε στη Σιάτιστα, σύμφωνα με την οποία «δεν υπήρχε σλαβομακεδονικό στοιχείο στην περιοχή της Σιάτιστας». Η άποψη αυτή εξέφραζε τη θέση, ότι ως αποτέλεσμα των προηγούμενων

¹⁴¹ Η ομάδα των ανταρτών αποτελούμενη από 33 ένοπλους του Ρόσιου διενήργησε επίθεση μιας διμοιρίας Εθνοφυλακής και μιας δύναμης Χωροφυλακής. Από την επίθεση σκοτώθηκαν εννέα χωροφύλακες, δύο λοχίες και ένας οπλίτης της εθνοφυλακής. Η ομάδα των ανταρτών αποχώρησε το πρωί πυρπολώντας το σταθμό, ενώ αποκόμισε τέσσερις αιχμαλώτους και λιγοστό οπλισμό. Η επίθεση ήταν προσωπική εντολή του Γραμματέα του Κ.Κ.Ε Νίκου Ζαχαριάδη. ΔΙΣ/ΓΕΣ, *"Το πρώτο έτος του Αντιστασιακού Αγώνα 1946"*, σ. 44

πολιτικών του Ελληνικού κράτους, αυτή η ομάδα ήταν γλωσσική και όχι εθνοτική όπως διατεινόταν οι εκπρόσωποι του ΚΚΕ.¹⁴²

Στο δυτικό τμήμα αυτής της περιοχής, προς τη Φλώρινα και την Καστοριά, η απελευθέρωση περιπλέχθηκε από τη στάση των σλαβόφωνων μαχητών του ΕΛΑΣ που αρνήθηκαν να συμμορφωθούν με τις οδηγίες του Σκόμπι. Στις 2 Αυγούστου, μια αντιφασιστική συνέλευση για την απελευθέρωση της Μακεδονίας κήρυξε τη δημιουργία μιας «δημοκρατικής Μακεδονίας», που επιθυμούσε να είναι η αρχή μιας Δημοκρατίας που θα ενώνει Γιουγκοσλάβους, Βούλγαρους και Έλληνες Μακεδόνες. Μάλιστα, υποστηρίζεται από αναλυτές,¹⁴³ ότι οι Σλάβοι του ΕΛΑΣ πήγαν στη Γιουγκοσλαβική πλευρά μετά τη συμφωνία της Καζέρτας και υπήρξαν συγκρούσεις με τον ΕΛΑΣ όταν προσπάθησαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα για να αναπτύξουν εκεί την αλτρωτική τους προπαγάνδα.

Η κατάσταση αυτή, παρά τη σαφέστατη στάση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στο θέμα αυτό, προφανώς εκμεταλλεύονται οι εχθροί του στην περιοχή. Στην ανατολική πλευρά της Μακεδονίας, για να αποφευχθούν επίσης οι συνήθεις κατηγορίες για προδοσία της πατρίδας, οι ηγέτες του ΕΛΑΣ απαγόρευαν στους υποστηρικτές τους να πολεμούν τους Γερμανούς σε συνεννόηση με τα βουλγαρικά τμήματα που υπάκουαν στη νέα κυβέρνηση του Πατριωτικού Μετώπου.

Στις 10 Απριλίου 1949 ο κόσμος στην Κοζάνη, μια περιοχή όπου ο ΕΔΕΣ είχε ισχυρούς δεσμούς, τάχθηκε εναντίον του ΚΚΕ λόγω των επιχειρημάτων των Ελλήνων κομμουνιστών για τους Σλαβόφωνους Μακεδόνες που είχαν δικαίωμα στην αυτοδιάθεση. Η θέση του ΚΚΕ στο θέμα ολοκλήρωσε την αποξένωση από τη μετριοπαθή αριστερά, η οποία είχε ξεκινήσει από την αυξημένη κυριαρχία των Ελλήνων κομμουνιστών στο ΕΑΜ και προέκυψε από τη θέση του για το Μακεδονικό.

Με απλά λόγια, η ελληνική κυβέρνηση δεν χρειαζόταν μια συνεπή πολιτική για το γιουγκοσλαβικό τμήμα του Μακεδονικού Ζητήματος το 1949, επειδή η θέση

¹⁴² Αλβανός, Ρ. (2003). Μεσοπολεμικές πολιτικές και εθνοτικές συγκρούσεις: Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στην περιοχή Καστοριάς. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 11, 71-110, σ. 80.

¹⁴³ Λυμπεράτος, Μ. Π. (1998). ΚΚΕ ΚΑΙ ΣΛΑΒΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (1941-1944). *Μνήμων*, 20, 67-108.

του ΚΚΕ και η αυξημένη ρητορική των Βουλγάρων σήμαιναν ότι τα επιχειρήματα κατά της Γιουγκοσλαβίας ήταν λιγότερο σημαντικά από ότι πριν.

4.3. Η Σιάτιστα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου

Την περίοδο του Εμφυλίου βλέπουμε τις ίδιες φυσιογνωμίες που πρωτοστάτησαν κατά των κατακτητών να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες υπό την υποστήριξη του ΕΛΑΣ. Συγκεκριμένα, ο Σιατιστινός Αλέξανδρος Ρόσιος, ως επικεφαλής ανταρτών της Αυτοάμυνας, επιτίθεται στο Λιτόχωρο το Φθινόπωρο του 1946 σημειώνοντας παράλληλα και άλλες σημαντικές επιτυχίες εναντίον της χωροφυλακής. Άλλα άτομα με καταγωγή από τα Σιάτιστα, οι οποίοι πλέον ως μέλη του ΕΛΑΣ επιτίθενται στις δυνάμεις της χωροφυλακής είναι οι Δημήτρης Χαρισιάδης (Καραϊσκάκης) και ο Βενετσανόπουλος Θωμάς (Κυπαρίσσιος).

4.3.1. Η αντίσταση στο Βούρινο

Τον Μάιο του 1947 και ως αποτέλεσμα της μεταφοράς των ανταρτών σε ορεινές περιοχές, οι Σιατιστινοί του ΕΛΑΣ ξεκίνησαν τον ανταρτοπόλεμο στο όρος Βούρινο υπό την αρχηγεία του Αλέξιου Ρόσιου. Σκοπός της οργάνωσης ήταν να διατηρηθεί ένα δίκτυο πληροφοριών ειδικά για την πόλη της Κοζάνης στην οποία το κλίμα ήταν εχθρικό για τον ΕΛΑΣ.¹⁴⁴ Το πεδίο δράσης του δικτύου περιελάμβανε τον Τσιαρτσιαμπά, αλλά και τη Βεντζιά, τα Καραγιάννια και τα πεδινά χωριά των Σερβίων.

Το ευρύ πεδίο δράσης κατέδειξε τον μικρό αριθμό μελών του ΔΣΕ σε σχέση με αυτό του ΕΛΑΣ αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι αντάρτες, αφού οι συνθήκες διαμονής τους ήταν άσχημες. Έτσι, περιγραφές όπως «άπλυτος, άξεστος και αξύριστος καβαλισμένος», «με φθαρμένα πρόσωπα» δεν απείχαν πολύ από την πραγματικότητα των βουνών, όπου η ζωή ήταν τόσο διαφορετική από τις ανέσεις της πόλης. Το τμήμα «Ελεύθερων Σκοπευτών» συμμετείχε επίσης σε δολιοφθορές κατά αυτοκινήτων ή ανθρώπων, τοποθετώντας νάρκες σε δρόμους, ενώ αναλάμβανε όλες τις άλλες ένοπλες επιδρομές καταδρομών.

Τα αποτελέσματα των ενεργειών τους δεν ήταν τόσο λαμπρά όσο οι πρώην ενέργειες του ΕΛΑΣ. Έκαψαν ένα μηχανοκίνητο φορτηγό που είχε πάει στην Αιανή για να φορτώσει σιτάρι και επιχειρήσε να χτυπήσει το αεροδρόμιο της Κοζάνης

¹⁴⁴Ζυγούρας, Δ., (2012), *Ένα μεγάλο ταξίδι, Εθνική Αντίσταση, εμφύλιος πόλεμος, πολιτική προσφυγιά*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

ανεπιτυχώς, λόγω της χιλιομετρικής απόστασης. Αυτές οι ερασιτεχνικές και βιαστικές ενέργειες, χωρίς τον επαγγελματισμό της ΟΠΛΑ σημάδεψαν την αρχή της ήττας.

Τον Σεπτέμβριο του 1949, μετά τη διαφυγή της μεγάλης μάζας των ανταρτών του ΔΣΕ στην Αλβανία, η κατάσταση έγινε πολύ πιο δύσκολη για όσους είχαν εγκλωβιστεί. Το μόνο πέρασμά τους για να διαφύγουν στο εξωτερικό ήταν ο δρόμος για το Σινιάτσικο, μέσω του οποίου μπορούσαν να φτάσουν στα σύνορα.

4.4. Αποτίμηση του Εμφυλίου στην περιοχή της Σιάτιστας

Ο εμφύλιος πόλεμος έχει περιγραφεί ως "συμμοριτοπόλεμος" από την εθνικόφρονα παράταξη ή "δεύτερο αντάρτικο"¹⁴⁵ από την κομμουνιστική για να δηλωθεί ότι ήταν η συνέχεια της αντίστασης ενάντια στην Κατοχή. Οι ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα στο στρατό, τα Σώματα Ασφαλείας, τις συντηρητικές, φιλοβασιλικές, φιλελεύθερες και ακροδεξιές δυνάμεις από τη μία πλευρά και τις κυρίως δημοκρατικές, αντιβασιλικές, αλλά και κομμουνιστικές αντάρτικες δυνάμεις από την άλλη, ήταν αποτέλεσμα αντιπαλότητας παλαιότερων ετών. Ο ανολοκλήρωτος αφοπλισμός της υπαίθρου και η παράταση της δράσης παραστρατιωτικών οργανώσεων, βασιλοφρόνων συμμοριών, φανατισμένων στελεχών της Χωροφυλακής και Εθνοφυλακής¹⁴⁶ και άτακτων ομάδων δοσίλογων τρομοκρατών σε βάρος πιστών αριστερών και ύποπτων απόστρατων του Ε.Λ.Α.Σ

¹⁴⁵Γρηγοριάδης, Φ., (1975), *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945 - 1949* (Το Δεύτερο Αντάρτικο), εκδ. Νεόκοσμος, Αθήνα.

¹⁴⁶Οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις δρούσαν με τη συνδρομή δυνάμεων της Χωροφυλακής, των Τ.Ε.Α (Τάγματα Εθνικής Ασφαλείας), λαμβάνοντας αρκετή υλική στήριξη από τους δυτικούς Συμμάχους (αρχικά από τη Μεγάλη Βρετανία και μετέπειτα τις Η.Π.Α. Στον ελληνικό Στρατό επιστρατεύτηκαν Έλληνες πολίτες με κλήση κλάσεων με την υποστήριξη όλων των πολιτικών δυνάμεων στην Ελλάδα, αλλά και στρατιωτών, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της Κατοχής είχαν συμμετάσχει στα Τάγματα Ασφαλείας (πολιτοφυλακή υπό γερμανική διοίκηση). Η Χωροφυλακή και η Εθνοφυλακή συνέδραμαν τον Ελληνικό Στρατό, όπου ήταν δυνατό ενώ αλλού κάλυπταν τα νώτα του με καθήκοντα φύλαξης σε αστικά κέντρα ή κεφαλοχώρια. Τέλος, στους άτυπους συμμάχους της κυβερνητικής παράταξης συγκαταλέγονταν και παρακρατικές οργανώσεις, αποτελούμενες από πλήθος συντηρητικών και αντικομμουνιστικών φρονημάτων, οι οποίοι πολέμησαν αυτοβούλως τους κομμουνιστές μέχρι το πέρας των επιχειρήσεων. Επιπρόσθετα, η ελληνική κυβέρνηση έκανε χρήση των μονάδων του Πολεμικού Ναυτικού, αλλά και της Βασιλικής Πολεμικής Αεροπορίας (Ε.Β.Α).

γέννησαν μία περίοδο ανηλεών διώξεων συμμόρφωσης, φυλακίσεων, εξοριών¹⁴⁷, εγκλημάτων,¹⁴⁸ λιποταξιών και φυγής των αριστερών, που συνολικά ονομάστηκαν "Λευκή Τρομοκρατία" και πείσμωνσαν το απομονωμένο Κ.Κ.Ε προς το σχεδιασμό ενός δεύτερου κύκλου επανάστασης. Ο εμφύλιος πόλεμος από τη μία αποτέλεσε τη συνέπεια συσσωρευμένων πολιτικών και κοινωνικών διεργασιών, που ξεκίνησαν από την εποχή του Εθνικού Διχασμού, το 1915, εντάχτηκαν με τη Μικρασιατική καταστροφή και από την άλλη η έλευση και η εγκατάσταση ενός τεράστιου αριθμού προσφύγων κορυφώθηκαν με την επιβολή της Δικτατορίας της 4ης Αυγούστου.¹⁴⁹

Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρατηρούνται τα ακόλουθα στοιχεία όσον αφορά την περιοχή της Σιάτιστας κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου:

(α) Η ίδια η πόλη της Σιάτιστας, λόγω του παρελθόντος της ως ενός αστικού, εμπορικού κέντρου, τάχθηκε γρήγορα κατά του ΕΛΑΣ καθώς αντιτάχθηκε ο οικονομικός και πνευματικός κόσμος στη σύζευξη των Σλαβόφωνων μελών με το ΚΚΕ.

¹⁴⁷Βόγλης, Π. (2004), *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σσ. 92 – 93.

¹⁴⁸Κολιόπουλος, Ι., (1994), ό.π. Με την έλευση των σωμάτων Εθνοφυλακής στην ύπαιθρο, ο κόσμος έσπευδε να υπογράψει συμβόλαια μετανοίας και αποκήρυξης του Κ.Κ.Ε, για να αποφύγει τις διώξεις. Τα Τάγματα Εθνοφυλακής βοηθούσαν τα σώματα Χωροφυλακής. Το ίδιο έκαναν και οι ιερολοχίτες αξιωματικοί, οι οποίοι χαρακτηρίζονταν ως άνθρωποι αμφίβολης πολιτικής καταβολής και κινήτρων, με σκοτεινό και παράνομο παρελθόν. Βέβαια οι Ελασίτες δεν γίνονταν δεκτοί στο στρατό. Από το 1945 μέχρι το 1946, 3,500 όπλα διατέθηκαν για αυτά τα Σώματα Ασφαλείας, ενώ στη Φλώρινα πάνω από 1.000. Οπλίστηκαν δεξιοί που ήταν θύματα των Κομιτατζίδων, καθώς και πρόσφυγες που τάχθηκαν εναντίον Σλαβομακεδόνων Παρτιζάνων. Γνωστή ήταν και η παρακρατική δράση των Φρ. Κολλάρα, Μ. Παπαδόπουλου/ Μιγάλαγα, οι οποίοι ήταν σφοδροί πολέμιοι των Σλαβομακεδόνων, των Σλαβόφωνων γηγενών και των Ελασιτών. Περιστασιακά συνεργάστηκαν με τον Ε.Δ.Ε.Σ και την Π.Α.Ο, ενώ τάχτηκαν στο πλευρό των Γερμανών για εξοπλιστικούς και καιροσκοπικούς λόγους, κατηγορούμενοι συχνά ως δοσίλογοι.

¹⁴⁹Κλόουζ Ντ., (2003), *Οι ρίζες του Εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*", εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα, σσ. 17 – 106; Ιατρίδης, Ι., (2006), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940 - 1950*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, σσ. 21 – 38.

(β) Έχοντας να επιδείξει ένα σημαντικό αριθμό αγωνιστών κατά της Κατοχής, τα προερχόμενα από τη Σιάτιστα στελέχη του ΕΛΑΣ όπως ο Αλέξανδρος Ρόσιος αποτέλεσαν ηγετικοί χαρακτήρες του ΕΛΑΣ.

Κεφάλαιο 5:

Συμπεράσματα

Ο ελλαδικός χώρος παρουσιάζεται ιδιαίτερα διασπασμένος καθ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής, καθώς η οικονομική, κοινωνική και πολιτική συνοχή (ήδη αποδυναμωμένη από την περίοδο του μεσοπολέμου) πλήττεται σε οριακό βαθμό. Η ελληνική κατοχική κυβέρνηση με τους μηχανισμούς και τις τοπικές της εξειδικεύσεις από τη μία και από την άλλη η δράση των Βούλγαρων αξιωματικών σε συνδυασμό με την καταπίεση, την ανέχεια και τη βία που ασκούνταν εκατέρωθεν και με διάφορους τρόπους, οδήγησε τα πράγματα σε ένα πραγματικό αδιέξοδο.¹⁵⁰ Η Χωροφυλακή όπως και άλλες δημόσιες υπηρεσίες ήταν δέσμια της αδυναμίας του δωσιλογικού κράτους στην πρώτη του περίοδο να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του.¹⁵¹

Αναπτύχθηκε η ελληνική αντίσταση. Η αντίσταση ήταν η έμπρακτη έκφραση της επιθυμίας για το σπάσιμο του άτυπου συμβολαίου μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Ήταν ένα είδος επανάστασης εναντίον στο δωσίλογο κράτος και τους κατακτητές.¹⁵² Οι αντιστασιακές ομάδες πραγματοποιούσαν επιχειρήσεις κατά των δυνάμεων Κατοχής και των Ταγμάτων Ασφαλείας και ανέπτυξαν δίκτυο κατασκόπων.¹⁵³ Η ανάπτυξη της αντίστασης και ιδιαίτερα της εαμικής άλλαξε τα δεδομένα και το Ε.Α.Μ δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα. Η Μακεδονία όμως παρέμεινε χώρος ιδιαίτερα διασπασμένος όπως έδειξαν οι συχνά ιδιαίτερα βίαιες εμφύλιες συγκρούσεις που πλήθαιναν όσο πλησίαζε το τέλος της Κατοχής.

¹⁵⁰Κουμαρίδης, Γ., (2009), *"ΣΝΟΦ και σλαβομακεδονικά τάγματα"*, εκδ. Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Θεσσαλονίκη, σ. 58.

¹⁵¹Σκαλιδάκης, Γ., (2012), ό.π. σ. 89.

¹⁵²Αλβανός, Ρ., (2008), άρθρο στο διαδίκτυο, *"Η ανάδυση του εαμικού κράτους στην Κατοχή"* διαθέσιμο στο <https://www.historical-quest.com/katigories/istoria/sihroni-elliniki-istoria/112-archive/20os-aionas-ellada/121-h-aponomimopoihsh-ths-dosiloghs-kyvernisis-kai-h-anadysh-tou-eamikou-kratous.html>

¹⁵³Κάτρης, Γ., (1974), *Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 - 1974*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα.

Η περιοχή της Σιάτιστας παρουσιάζει όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά σε μία ιστορική ανάλυση της περιοχής κατά τη διάρκεια των τριών εξεταζόμενων περιόδων. Κατά την πρώτη περίοδο της Ιταλικής κατοχής, η αντίσταση του πληθυσμού σημειώνει σημαντικές νίκες όπως για παράδειγμα η μάχη του Φαρδύκαμπου δείχνοντας με αυτό τον τρόπο το αίσθημα πατριωτισμού της περιοχής. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, η ευρύτερη περιοχή γίνεται μάρτυρας σημαντικών αντεκδικήσεων από τα ναζιστικά στρατεύματα. Τέλος, κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, οι ήρωες της Αντίστασης εισέρχονται στον ΕΛΑΣ και μεταφέρονται στα ορεινά προκειμένου να αντιμετωπίσουν από εκεί τον Εθνικό στρατό.

Σημαντικό στοιχείο στην ανάλυση είναι και η στάση των σλαβόφωνων στην ιστορική εξέλιξη. Λόγω της σύνδεσής τους με το ΚΚΕ και την προώθηση ενός κράτους το οποίο θα ενωνόταν με τη Γιουγκοσλαβία, χάνουν τα ερείσματά τους στο λαό της Σιάτιστας. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη σταδιακή ήττα όπως αυτή πραγματοποιείται στις μάχες στο Βίτσι και στο Γράμμο (1949) και θα έχει ως αποτέλεσμα την αποχώρηση των ηρώων της Κατοχής προς τα κομμουνιστικά κράτη γράφοντας μία νέα σελίδα στην ιστορία της περιοχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αλβανός, Ρ. (2003). Μεσοπολεμικές πολιτικές και εθνοτικές συγκρούσεις: Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στην περιοχή Καστοριάς. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 11, 71-110.

Αλβανός, Ρ., (2005), *Κοινωνικές συγκρούσεις και πολιτικές συμπεριφορές στην περιοχή της Καστοριάς (1922 - 1949)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Βόγλης, Π. (2004), *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

Γατόπουλος, Δ., (1943), "Ιστορία της Κατοχής, συλλογές ιστορικών και λαογραφικών ανεκδότων των ετών 1940 - 1944", εφημερίδα Έθνος Φλώρινας, 17/7/1943.

Γεωργόπουλος, Ε. (2000), *Εμφύλιος Πόλεμος 1942-1944, το πρώτο αίμα*, εκδ. Περισκόπιο, Αθήνα.

Δάρδας, Α., (1997), *Ίδρυση κα λειτουργία του Τραπαντζείου Γυμνασίου Σιατίστης με την Εποπτεία της Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη.

Δορδανάς, Σ., (2004), *Αντίποινα των γερμανικών αρχών Κατοχής στη Μακεδονία (1941 - 1944)*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Ζυγούρας, Δ., (2012), *Ένα μεγάλο ταξίδι, Εθνική Αντίσταση, εμφύλιος πόλεμος, πολιτική προσφυγιά*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Ηλιάδου-Τάχου, Σ., (2017), *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1949*. Εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα.

Θεοδοσιάδης, Σ., (2000), *"η Πίνδος ομιλεί": Η εθνική αντίστασις 1941 - 1944*, Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης, Κοζάνη.

Ιατρίδης, Ι., (2006), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940 - 1950*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.

Καλλιανιώτης, Θ., (2007), *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941 - 1946)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη

Καλύβας, Σ. και Ν. Μαραντζίδης, (2016), *Εμφύλια Πάθη*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα.

Καρδαράς, Χ., (1997), *Η βουλγαρική προπαγάνδα στη Γερμανοκρατούμενη Μακεδονία, βουλγαρική Λέσχη Θεσσαλονίκης (1941 - 1944)*, Αθήνα.

Κάτρης, Γ., (1974), *Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα 1960 - 1974*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα.

Κλόουζ Ντ., (2003), *Οι ρίζες του Εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*", εκδ. Φιλίστωρ, Αθήνα.

Κολιόπουλος, Ι., (1994), *Λεηλασία Φρονημάτων. Το Μακεδονικό ζήτημα στην κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη.

Κολιόπουλος, Ι., (2007), *Η Μακεδονία στη δίνη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα.

Κουμαρίδης, Γ., (2009), *"ΣΝΟΦ και σλαβομακεδονικά τάγματα"*, εκδ. Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Θεσσαλονίκη.

Κυρατζόπουλος Δ., (2004), *Δυτική Μακεδονία – Η ελεύθερη Ελλάδα της Κατοχής*, Εκ. Κώδικας.

Λυμπεράτος, Μ. Π. (1998). ΚΚΕ ΚΑΙ ΣΛΑΒΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ Δ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (1941-1944). *Μνήμων*, 20, 67-108.

Μαρατζίδης Ν., (2010), *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας*, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Μαραντζίδης, Ν., (2012), *ΓιασασίνΜιλλέτ*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.

Μπαξεβάνος, Ν., (1994), *Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος*, Θεσσαλονίκη.

Μπελεγάκη, Ο., (2010), *Πτυχές της Οχράνας στη Δυτική Μακεδονία με βάση νεότερες βουλγαρικές πηγές 1941 - 1943*, Θεσσαλονίκη.

Μπελεγάκη, Ο και Ε., Σταματιάδου, (2020), *Όψεις της βουλγαρικής προπαγάνδας στη Δυτική Μακεδονία (1941 - 1942), Κατοχή - Αντίσταση – Εμφύλιος*, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα.

Μπόντας, Γ., (1983), *Ευεργέτες και δωρητές της Σιάτιστας*. Εκδ. Μαϊάνδρος, Θεσσαλονίκη.

Μπόντα – Ντουμανάκη, Κ., (2013) *Σιατιστινή αμπελουργία και οινοποίηση. Μία παράδοση αιώνων, Σιάτιστα*.

Μυλωνάς, Γ., (2018), *Η δράση των αξιωματικών στη Δυτική Μακεδονία την περίοδο της Κατοχής, μέσα από τα αρχεία της υπηρεσίας στρατιωτικών αρχείων (Υ.Σ Α)*, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Αμύνταιο

Παπαδόπουλος, Κ., (2015), *Νεκροί και Μνήμες - Αιώνιο Μνημόσυνο στους ηρωικά πεσόντες Ευρυτάνες κατά το Έπος του 1940 - 1941*, Αθήνα.

Παπαθανασίου, Π., (1997), *Για τον ελληνικό Βορρά, Μακεδονία 1941 - 1944, "Αντίσταση και Τραγωδία, Το ανέκδοτο αρχείο ημερολόγιο του ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου Α'*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Παπαχελάς, Α., (1997), *Το ελληνικό παράδοξο*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Πλουμίδης, Σ., (2013), *Έδαφος και Μνήμη στα Βαλκάνια. Ο γεωργικός εθνικισμός στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία 1927 - 1946*", Αθήνα.

Πυλάης Κυριάκος (Πέτρος), (1990), *1870-1990, Μνήμες, βιώματα, στοχασμοί*, Αθήνα.

Σαραντάκος, Δ., (2010), *Τα σχέδια διαμελισμού της Ελλάδας από τους κατακτητές και η ματαίωσή τους από την Εθνική Αντίσταση, Ανάλεκτα κοινωνικής ιστορίας*, τεύχος 1ο, Φθινόπωρο.

Σκαλιδάκης, Γ., (2012), *Πολιτική επιτροπή εθνικής Απελευθέρωσης 1944*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Σιάτας, Α., (2009), *Αναμνήσεις από την Αντίσταση 1941 - 1944 Γρεβενά - Βόιο - Βέρμιο*, Εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

Σουχάμβαλη, Τ., (2020), *Η καταστροφή της Ερμακιάς: το γεγονός και η μνήμη*. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Στρακαλής, Μ., (1962), *50 Έτη Ελευθερίας*, Σιάτιστα.

Τσοπανάκης, Α., (1989), *Σιατιστινά (2)*, Θεσσαλονίκη.

Φλάισερ, Χ., (1995), *Στέμμα και Σβάστικα.*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Φράνκ, Χ., (2009), *"Αιματοβαμμένο Έντελβαϊς. Η 1η Ορεινή Μεραρχία, το 22ο Ορεινό Σώμα Στρατού και εγκληματική δράση στην Ελλάδα, 1943 - 1944"*, εκδ. Εστία, Αθήνα,

Χατσιούλης, Μ., (2012), Σιάτιστα: Έξι αιώνες ζωής, εκατό χρόνια ελευθερίας, Τα Σιατιστινά (5).

Χατσιούλης, Μ., (2012), Σιάτιστα, Σιάτιστα.

Χρυσόχου, Α., (1949), *Η Κατοχή εν Μακεδονία, Α'*, "Η δράσις του ΚΚΕ, Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.

Hoppe, H.J., (1989), *Γερμανία, Βουλγαρία, Ελλάδα: οι σχέσεις των τριών χωρών και η πολιτική της Βουλγαρίας στην κατεχόμενη Μακεδονία*", "Ελλάδα 1936 - 1944, Δικτατορία - Κατοχή – Αντίσταση, (επιμ. Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος), Αθήνα

Ξένη Βιβλιογραφία

Baerentzen, L. (1984). Η ΛΑΪΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ ΕΑΜ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ. *Μνήμων*, 9, 157-173.

Brewer, D. (2016). *Greece, the decade of war: occupation, resistance and civil war*. Bloomsbury Publishing.

Levene, M. (2018), The Bulgarians Were the Worst!, Reconsidering the Holocaust in Salonika within a Regional History of Mass Violence. In G. Antoniou & A. Moses (Eds.), *The Holocaust in Greece* (pp. 36-57). Cambridge: Cambridge University Press.

Lundy, K. S. (2008). Historical research. *The SAGE encyclopedia of qualitative research methods*, 1, 395-399.

M. E. P. (1944). Greece and the War. *Bulletin of International News*, 21(4), 135–144.

Monaghan, E. J., & Hartman, D. K. (2000). Undertaking historical research in literacy. *Handbook of reading research*, 3, 109-121.

Moore, D. W., Monaghan, E. J., & Hartman, D. K. (1997). Values of literacy history. *Reading Research Quarterly*, 32(1), 90-102.

Sadkovich, J. J. (1993). The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy. *Journal of Contemporary History*, 28(3),

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ – ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ

ΑΒΕ 60 – ΣΑΕ 1562 (*Ζημιές πολέμου 1941 – 1945, Σιάτιστα*).

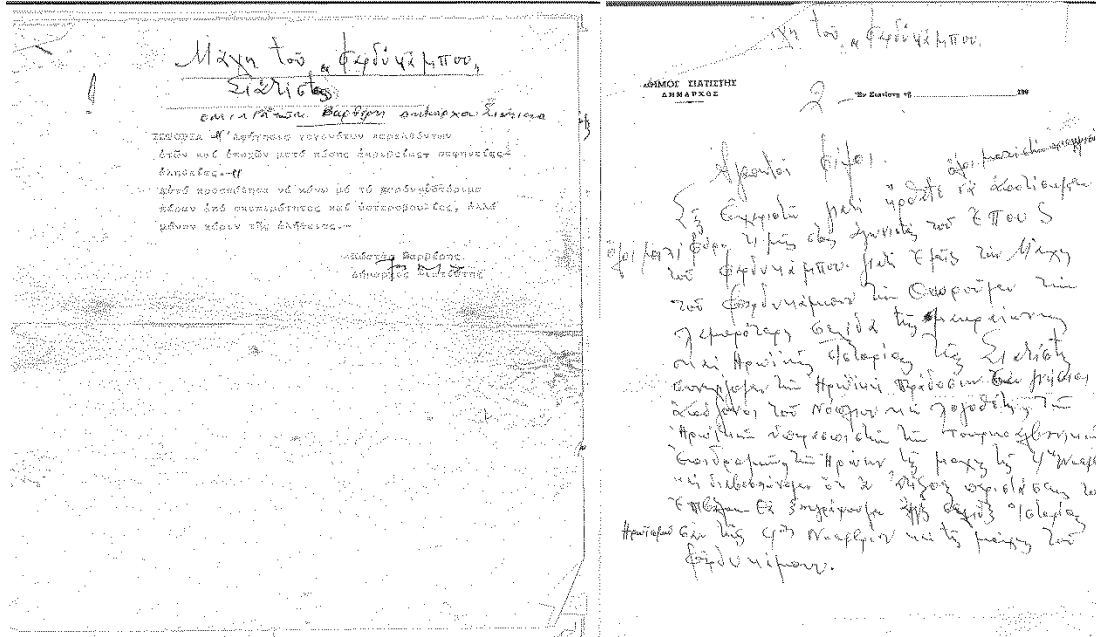
Προφορικές Μαρτυρίες

Γράβας Παναγιώτης, ετών 93.

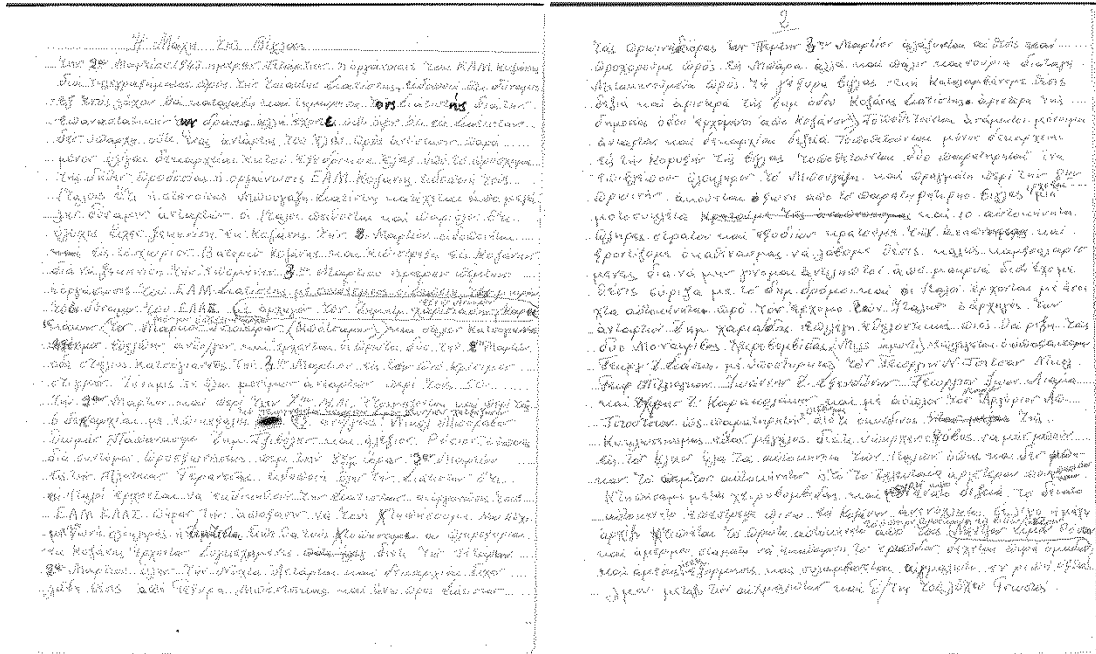
Γραμμένος Γεώργιος, ετών 99.

Κακούλης Αναστάσιος, ετών 93.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ομιλία του Κώστα Βαρβέρη, Δημάρχου Σιάτιστας. Στην πρώτη εικόνα διακρίνεται ευκρινώς η υπογραφή του. (Πηγή: από τη σύζυγό του, Περιστέρα Βαρβέρη).

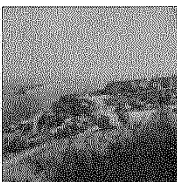
Η γραπτή αφήγηση του Γεωργίου Δ. Σιάσιου όπως ο ίδιος βίωσε ως πρωταγωνιστής της μάχης του Φαρδύκαμπου και Βίγλας και πρωταγωνιστικό στέλεχος του Ε.Α.Μ Σιάτιστας. Χειρόγραφα που διασώθηκαν και στάλθηκαν για δημοσίευση με αφορμή άρθρο στην εφημερίδα Ελληνικός Βορράς. (Πηγή: Δημήτριος Σιάσιος, γιος του).

ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

Μηνιαίο Δημοσιογραφικό Έργον Περιοδικής Έκδοσης του Στρατιωτικού Αποκορωσιού

ΔΥΣΟΙΩΝΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

Το φαινόμενο της δυσοίωνα φαίνεται να είναι αποτέλεσμα της έλλειψης των απαραίτητων υλικών και εργαλείων για την αντιμετώπιση των κλιματικών φαινομένων. Η έλλειψη αυτή οφείλεται στην κακή διαχείριση των υλικών και στην έλλειψη των απαραίτητων εργαλείων. Η κατάσταση αυτή είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη για την υγεία των στρατιωτών και για την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων.

ΕΠΙΧΡΙΑ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

ΧΑΡΟΥΜΕΝΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Μία από τις πιο όμορφες περιόδους της ζωής, που συνδέεται αρμονικά με το θάλασσο, το κρητικό και γαλαξίο, αρμονία και ομορφιά που είναι ταυτόχρονα είναι διάφορα από εκείνα των άλλων εποχών. Η χαρά, η γαλήνη, η ειρήνη, η αγάπη και η ομορφιά είναι τα χαρακτηριστικά της. Η χαρά είναι η πιο σημαντική και η πιο πολύτιμη. Η χαρά είναι η πιο σημαντική και η πιο πολύτιμη. Η χαρά είναι η πιο σημαντική και η πιο πολύτιμη.

Η μεγαλύτερη έκδοση των τελευταίων χρόνων στην Κρήτη, από το Γέννημα ΓΙΑΤΑ ΣΟΦΙΛΟΥ

Ανεπίσημα από τον Αποκορωσι

Το φαινόμενο, που αποτελεί το Γέννημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την μεγάλη κίνηση που υπάρχει στην Κρήτη. Η κίνηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομία της Κρήτης και για την υγεία των στρατιωτών. Η κίνηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομία της Κρήτης και για την υγεία των στρατιωτών. Η κίνηση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομία της Κρήτης και για την υγεία των στρατιωτών.

ΜΕΤΟΧΩΣΙΑ ΣΤΟΝ ΚΙΣΜΟ
ΒΡΕΦΙΚΟΣ ΣΤΑΘΟΣ
ΕΠΙΧΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΗΦΗΣ ΤΗΣ ΚΟΡΥΣΣΑΣ (22-11-1940)

Η εφημερίδα «ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ», Νοέμβριος 1997. Στη δεύτερη σελίδα κάτω δεξιά αναφέρεται η δράση του Σιατιστινού στρατιώτη Γ. Τριανταφύλλου. (Πηγή: Ιωάννης Τριανταφύλλου, γιος του).

29

Επιχειρησιακό

Γεωργίου Πρατηριών Κοινότητας Σιατιστίας κλιμακωτό 25 Ιουλίου 1942

Επιχειρησιακό	Κεφάλαιον Ισθμίου	321993 38
Εμπορεύματα	Πιστώτα	
Αλεύρον 2099	Βάλοι 38177 95	
Ψάδι 12592 50	ΚΕΡΜΕ 46566	
Ψάδι 4456 50	Κηκομο Σιατιστίας 1490	100233 95
Ψάδι 4594	Κέρδη καθαρά 388487	
οσάρις 1942 50		
Ζάχαρις 1617		27702 50
Χρεώτα		
Κοινότης Σιατιστίας 833011 80		
		810714 30
Σιατιστία 28 Ιουλίου 1942	Κηκομο μερίδα Κέρδη	
Διανομή των 2 δαχχών	Μισθοί προσωπικού 19500	
ΑΒ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ	Τιμιμ. έξοδα 129700	
	Κέρδη καθαρά 398487	
		537727

Ιωάννης Τριανταφύλλου

Το βιβλίο του ισολογισμού της κοινότητας της Σιατιστίας τον Ιούλιο του 1942. (Πηγή: Ι. Τριανταφύλλου).

16

Ξαπών χημικός

Επένδυση Γεωργικών 28/6/42	334.200	119.075	Μόχθος - Π. Β. Ζ. Ζ. Καυκάσιον	318	122.220	✓
			Διαφορα Σουβέρου	12.300	1.142	✓
	334.200			334.200	123.872	

2ο Πετρέλαιον

Ζάλη	15	5936	Μόχθος Σ. Σουβέρου	5	225	✓
Βενζοϊκή οξεία πύργου		300	Σ. Μουράγγια	1	225	✓
Παράθυρο αποθήκη		40	Σ. Μ. Σουβέρου	4.000	1.892	✓
Αφάρμακα			Σ. Μ. Μουράγγια	200	338	✓
	15	6276		15	6676	

Από το βιβλίο της Κοινότητας της Σιάτιστας. Κάτω δεξιά διακρίνεται πως την περίοδο της ιταλικής Κατοχής, οι κάτοικοι πλήρωσαν πετρέλαιο στο ιταλικό απόσπασμα αξίας 333 δραχμών. (Πηγή: Ι. Τριανταφύλλου).

Ίσολογισμός της 31 Δεκεμβρίου 1942.

Έξοδα		Παθητικά	
Ταμείον	111882.00	Κέρδαιον 28 Ιουλίου 1942	710480.35
Καταθέσεις παρά Τραπεζίτας	898500	Πιστωτικά	
Επιδόματα		Χ. Ε. Σ. Ε. Ζ.	46566
Στέος (cu 288 ⁰⁰ αφα 300)	746767	(Συλλογισμός)	1908562
Τυρός (cu 288 ⁰⁰ αφα 200)	1590925	Κάτοικοι Ελλάδος	8020
Υδραυλ. 3 ⁰⁰ αφα 215	2785	Κέρδη καθαρά	2056173.05
Συγγα	4768		
Επιτόκια	358		
Χρωστάς			
Κοινότης Σιάτιστας	1393615.80		
	4729801.00		4729801.60

Στοιχεία περίοδου Κέρδη καθαρά

Εξόδα Διαχειρισμού	397800
Γενικά Εξόδα	239731.05
Κέρδη καθαρά	2056173.05
	2693904.10

Αν Επένδυση 28 Ιουλίου 1943
 & Διαχειριστής
 Χρ. Μουράγγια

& Διαχειριστής
 & Διαχειριστής
 Γ. Τριανταφύλλου

Από το βιβλίο ισολογισμού το Δεκέμβριο του 1942 της Κοινότητας της Σιάτιστας. Κάτω αριστερά διακρίνεται το όνομα του διαχειριστή Χ. Μπάτζιου. (Πηγή: Ι. Τριανταφύλλου).

Σελίδα		Τ Α Μ Ε Ι Ο Ν				Σελίδα	
Περιγραφή	ΕΣΟΔΑ		ΚΡΗΜΑΤ. ΠΟΣΟΝ		Παραπομπή	ΕΞΟΔΑ	
	Μερίκιον	Δάλιαν	Μερίκιον	Δάλιαν		Μερίκιον	Δάλιαν
17	17	181	89355	3863802	18	18	3662606
19	19	10600	51320	80	20	20	50830
20	20	127	20815		21	21	36676990
21	21	10	1500		22	22	388784
22	22	10	3900	137490			
23	23	124	14250				
24	24	3	250				
25	25	2	50				
26	26	2	50				
27	27	4	100	14710			
28	28	29	3835				
29	29	26	3130				
30	30	10	3900				
31	31	4	500				
32	32	4	120				
33	33	28	3000	14055			
34	34	60	1500				
35	35	150	1500				
36	36	100	6400				
37	37	10	3900	00			
38	38	4	1800				
39	39	2	2415				
40	40	74	8880	26395			
				405648330			

Handwritten notes:
 27 Δεκεμβρίου 1942...
 28 Δεκεμβρίου 1942...
 29 Δεκεμβρίου 1942...
 30 Δεκεμβρίου 1942...
 31 Δεκεμβρίου 1942...
 32 Δεκεμβρίου 1942...
 33 Δεκεμβρίου 1942...
 34 Δεκεμβρίου 1942...
 35 Δεκεμβρίου 1942...
 36 Δεκεμβρίου 1942...
 37 Δεκεμβρίου 1942...
 38 Δεκεμβρίου 1942...
 39 Δεκεμβρίου 1942...
 40 Δεκεμβρίου 1942...

Στη συγκεκριμένη σελίδα του βιβλίου εσόδων και εξόδων της Κοινότητας Σιάτιστας, κάτω δεξιά διακρίνεται το επώνυμο του προέδρου της Κοινότητας Σιάτιστας, Βενέτη. (Πηγή Ι. Τριανταφύλλου).

Μισθοί προσωπικού.

Μηνιαίο	8	Υποδιευθυντής Παράρτημα	6000	
"	1	Υποδιευθυντής Παράρτημα	4000	
"	20	Υποδιευθυντής Παράρτημα	2000	
"	20	Υποδιευθυντής Παράρτημα	4000	
"	26	Υποδιευθυντής Παράρτημα	16000	
"	14	Υποδιευθυντής Παράρτημα	12000	
"	26	Υποδιευθυντής Παράρτημα	15000	
"	28	Υποδιευθυντής Παράρτημα	4500	
Ετήσιο	23	Υποδιευθυντής Παράρτημα	12000	
"	23	Υποδιευθυντής Παράρτημα	15000	87500
"	23	Υποδιευθυντής Παράρτημα	1000	
"	23	Υποδιευθυντής Παράρτημα	6000	
Υπόλοιπο	8	Υποδιευθυντής Παράρτημα	15000	
"	7	Υποδιευθυντής Παράρτημα	6000	
"	7	Υποδιευθυντής Παράρτημα	6000	
"	1	Υποδιευθυντής Παράρτημα	9000	
"	10	Υποδιευθυντής Παράρτημα	15000	
"	22	Υποδιευθυντής Παράρτημα	1000	
Μηνιαίο	2	Υποδιευθυντής Παράρτημα	15000	74000
"	2	Υποδιευθυντής Παράρτημα	10000	
"	2	Υποδιευθυντής Παράρτημα	9000	
"	5	Υποδιευθυντής Παράρτημα	20000	
"	12	Υποδιευθυντής Παράρτημα	45000	
"	26	Υποδιευθυντής Παράρτημα	3000	
Ετήσιο	2	Υποδιευθυντής Παράρτημα	3000	
"	8	Υποδιευθυντής Παράρτημα	24000	128800
		Σύνολο		285300

Σημείωση: 16 μεταφορέας σελ. 16.

Οι μισθοί του προσωπικού την περίοδο της Κατοχής στη Σιάτιστα. (Πηγή: Ι. Τριανταφύλλου)